Biblioteca Regională Hunedoara-Deva

CĂRȚILE RĂSCOALEI
pag. 3

ION VINEA — LA VADUL ISTRULUI —
pag. 4-5

DOSTOIEVSKI ȘI KAFKA de S. Damian
pag. 8

Biblioteca Regională Hunedoara-Deva

PROLETARI DIN TOATE ȚĂRILE, UNIȚI-VĂ !

gazeta literară

ORGAN SĂPTĂMÂNAL AL UNIUNII SCRIITORILOR DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

Anul XIV. Nr. 11 (750) • Joi 16 martie 1967 — 8 pagini : 1 leu

O CONȘTIINȚĂ LUCIDĂ

Nu este, poate, inutil a reaminti, acum, cînd se împlinesc șase decenii de la izbucnirea răscoalei celei mari, unele lucruri știute în legătură cu ecourile ei în lumea literară. Comemorările sînt prilejuri nu numai de a scormoni arhivele în căutare de noi lumini asupra unor momente sau personalități, dar și de a ne transpune sufletește în atmosfera timpurilor pe care le evocăm. Literatura inspirată de 1907 ne oferă cu prisosință o asemenea posibilitate !

Deosebit de profunde răscoliri a declanșat explozia din primăvara cumplitului an în conștiința lui Caragiale. Răscoala și reprimarea ei bestială i-au confirmat scriitorului, spre amărăciunea sa, presimțiri și preziceri întemeiate pe o cunoaștere a realităților, torturant de intimă. Plecase din țară, scîrbit, în toamna anului 1904, așezîndu-se la Berlin. Un an mai tîrziu, mai precis, în august 1905, starea lui de spirit se mărturisește eruptiv, într-o amplă și de altfel mult citată scrisoare către C. Dobrogeanu-Gherea. De altfel, declarîndu-se „anarhist", Caragiale pecetluiește foarte sarcastic, deși pe un ton lejer de luare amicală în zeflemea, „legalismul" teoreticianului **Neoiobăgiei** și opune „tacticii legale", adoptate de anumiți lideri socialiști, calea revoltei. Violenței, argumentează scriitorul, nu i se poate răspunde adecvat decît tot prin violență : „și-n curînd flăcările din sute și mii de părți să s-aprinză spre purificare și prin suferințe de cîteva clipe să facă dreptate cu prisos agonizării de veacuri a unei lumi întregi — restabilind prin cutremur echilibrul și prin groază liniștea". Istoria avea să-i adeverească previziunea. Flăcări aveau să țîsnească, peste mai puțin de doi ani, „din sute și mii de părți", spre a striga în graiul lor teribil adevărul despre infernul rural, înfățișat în culori edenice de-o anume literatură...

E de mirare că vestea răscoalei a dezlănțuit o agitație cu totul aparte în sufletul acelui ce o profețise ? Fapt este că I.L. Caragiale a urmărit evenimentele cu o înfrigurare dusă la limită. Nu avea pace. Devora orice știre venită din țară. O scrisoare către Paul Zarifopol, pe atunci la Leipzig, e doldora de relatări despre cele ce se petreceau în România. Și traversată de indignare împotriva guvernanților angajați în război cu țara. „S-a descoperit — zice, într-un loc, — că armata a comis atrocități nespuse (oameni nevinovați ucisi sumar, sate nevinovate prefăcute-n cenușă), care se denunță precis și cu dovezi netăgăduite". În alt loc: „teroarea de jos fiind potolită, a început reacțiunea, teroarea de sus. Administrația și armata stau la dispoziția arendașilor și proprietarilor : liste de proscripțiuni contra țăranilor mai independenți". Și asa mai departe. În altă scrisoare, pe aceeași adresă, se menționează „goana extremă contra socialiștilor și sindicaliștilor români". Zarifopol nu e singurul căruia Caragiale îi împărtășește asemenea zbu-

Dumitru MICU

(Continuare în pagina a 3-a)

ȚIE, CĂREIA

Crăp ușa cu sfială,
Odaia ți-este goală.
In perini se păstrează încă
O urmă-a capului adîncă.
La pat, stingheri, pantofii tăi de catifea
Și pe cearșaf o pată de cafea.
M-am întîlnit prin casă
Cu-o umbră vaporoasă.
De cînd pierișI, mi te-arătai întîi.

Măcar ca umbră, rogu-mă, rămîi.

Tudor ARGHEZI

Martie 1967

1907 ÎN ARTA PLASTICĂ

Dintre episoadele zbuciumatei și măreței noastre istorii — răscoalele de la 1907 au fost îndeosebi oglindite de către scriitorii și artiștii noștri plastici. Ele au fost prevestite, apoi comentate în timpul desfășurării lor, adesea reamintite în anii următori, ca și mai tîrziu, între cele două războaie mondiale, iar în anii puterii populare au fost evocate, descrise, explicate cu înțelegeri și mai adînci.

In domeniul artelor plastice — starea de suferință și nedreptățire a țărănimii muncitoare, actele de revoltă, ce mocneau ori se manifestau, își găseso oglindiri încă de la Theodor Aman și Nicolae Grigorescu — aceștia amintind, prin unele portretizări și peisaje, sărăcia și greul în care trăiau cei de la țară. In opera lui Grigorescu există mai multe privelști cu bordeie sărace, unele avînd în față bătrîni și copii care se hrăneau cu o biată fiertură. Pe chipul unei tinere țărănci, portretizată de Ion Andreescu, mocnește o aprigă nemulțumire, în ochii ei se învederează revolta.

Prin compoziția *La împărțitul porumbului*, pictată în 1905 și expusă în 1906, Ștefan Luchian a descris starea de spirit a țărănimii, condițiile mizere ale acelui grup de țărani bătrîni și tineri, de femei cu copii în brațe, care laolaltă merg să ceară, la sfîrșitul unei grele ierni, porumb de la stăpînire. Pictată în culorile luminoase și strălucitoare ale ceramicii populare, compoziția lui Luchian constituie o prefigurare, o prevestire a ceea ce va urma curînd. Expresiile dramatice ale personajelor, ținuta lor dîrză, hotărîrea de a lupta constituie imaginea simbolică a revoltei ce nu mai putea fi stăpînită. In timpul răscoalelor, Luchian a pictat *Conacul incendiat, 1907* și *Dijmă în Moldova*, iar pe profitorii muncii celor de pe ogoare i-a satirizat în compoziția *Cheful*.

In 1907 și în anii următori, Octav Băncilă a înfățișat, în cel puțin treisprezece tablouri, aspecte ale tragediei de la 1907. Unele tablouri le expunea, îndată ce le picta, în vitrinele magazinelor ieșene și apoi le-a prezentat în expozițiile din 1908 și 1909 de la București. Lucrările nu rămîneau decît foarte scurtă vreme în vitrine, fiind scoase din ordinul autorităților. Unele au fost distruse, rămînînd însă reproduceri fotografice, în afară de *Execuția*, descrisă în *România muncitoare* (n-rul din 31 mai 1909) de către M. Gh. Bujor. Zguduit de drama țărănimii, din care el însuși făcea parte, pictorul Băncilă a amintit, printre altele, cruzimea represiunilor. (Date amănunțite despre toate operele inspirate de 1907, în monografia noastră *Octav Băncilă*, publicată în 1954 sub pseudonimul Anton Coman, precum în biografiile despre *Luchian*).

Referințe la răscoale, la călăi și victime, se găsesc în desenele satirice ale lui Iser, Vermont, Șirato, Mantu, Murnu și, mai tîrziu, în acelea ale lui N. N. Tonitza. Ori de cîte ori revedem compozițiile lui Ressu cu scene din viața țărănească de odinioară sau desenele incisive ale lui Iser ne uimește — ca și la Luchian, Băncilă, Tonitza — profunda înțelegere a suferinței și tăriei țărănești, demnitatea oamenilor din popor, solidaritatea artiștilor cu cei care s-au răsculat pentru pîine și dreptate la 1907, ajutați de muncitorii de la orașe.

Imagini mai recente și de un zguduitor dramatism, evocînd drama țărănimii de odinioară, suferintele și luptele ei, găsim în unele desene ale lui Corneliu Baba, ilustrînd romanul lui Mihail Sadoveanu *Mitrea Cocor* sau în marile lui compoziții picturale cu țărani.

Dintre operele mai noi, create în anii puterii populare, ar fi multe de menționat, în afară de acelea ale lui Corneliu Baba. La expoziția 1907, organizată acum zece ani în sălile Dalles, au prezentat scene și portrete o seamă dintre pictorii, sculptorii și graficienii din diferite generații. Nu uităm *Pălmașul* lui C. Piliuță — azi piesă de muzeu — tripticele și tablourile pictate atunci de Brăduț Covaliu, Ion Nicodim, Ion Bițan, Camilian Demetrescu, Gh. Șaru, Gh. Iacob, Simona Vasiliu-Chintilă, Spiru Chintilă, M. Cilievici și Lazăr Iacob, Ion Sălișteanu, Eugen Crăciun, Eugen Popa, V. Mihăilescu-Craiu și alții.

Expoziția 1907 a constituit un moment, în care o seamă de tineri și tinere și-au pus o seamă de probleme în privința expresivității și construcției în mari compoziții și portrete legate de răscoale și și-au dezvoltat limbajul artistic. Firește, nu toate au rămas bunuri artistice deplin realizate, dar expoziția 1907 a însemnat o dată în afirmarea tinerelor generații, formate în anii puterii populare și ca și alți critici am salutat cu entuziasm această expoziție.

Alături de artiști mai vîrstnici, ca pictorii R. Schweitzer-Cumpăna, Iosif Bene, Fr. Bömches, graficianul Aurel Jiquidi, sculptorii

Petru COMARNESCU

(Continuare în pagina a 6-a)

AL. CIUCURENCU — 1907

Fotografia : MARIAN DRAGU

Arbori

S-alunge vechea iernii mască
Și monstrul ei miriapod —
Rivnind lumina, s-o cunoască
Mai repede în crengi și rod,

Trec arbori, tulburi siluete,
Un cer de sloiuri despicînd :
Il spintecă, subțiri, cu sete,
Nu-l vor și nu așteaptă rînd !

Tu li-ești pămîntul... Dar cumplite
Năluci țepoase, colți de lup,
Desprinse coaste răzvrătite
Ti simți din tine cum se rup,

Nerăbdători de primăvară
Pe drumul pîn-la ea-ndelung,
Prin peșterile ce-o-nconjoară
Cu cîngi de strigăte străpung,

Scrîșnind neliniști taciturne,
Miloase tînguiri nu cer,
Rănite crengi de jertfă, urne
De tineri muguri arși în ger.

Lăsați-i, geruri, o lăsați-i !
Sînt răzvrătiri, tăceri, oftat,
Pe care-n viscolul din spații
Toti arborii le-au scrijelat...

Să-nalțe templului pădurii
Prelungi coloane umbra lor,
Să-nfrunte muchiei securii
Surîsul amenințător,

Mai mult să dăinuiască poate
Ne-nduplecatul proaspăt jind,
Din universuri sufocate
Alt univers înmugurind,

Înghețu-n furca lor să-l spargă,
Să-l ia ostatec într-un fulg,
Răstoarnă bolta ca pe-o targă
Și soarele bolnav i-l smulg,

Și-n aer chipul și-l răstoarnă
Și sfarmă recile-i oglinzi
Și-mpotrivindu-se în iarnă
Refuză brațul ce le-ntinzi.

O, nu-i certa... Sînt tineri încă.
Tu li-ești pămîntu-n care cresc !
Cerîndu-i o chemare-adîncă,
Răpindu-i un ghețar ceresc,

Sînt aspre, răsculate duhuri,
Sînt arbori (sau nici arbori nu-s...)
Ce-și mînă setea de văzduhuri
Și rădăcinile în sus.

Cicerone THEODORESCU

ARHIVA SENTIMENTALĂ

LUMEA LUI VOICULESCU

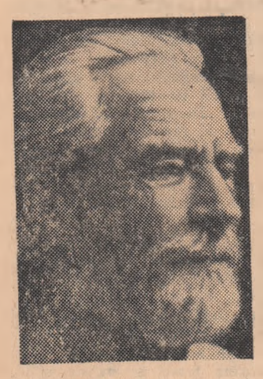

Prin proza lui V. Voiculescu am mai anexat spiritualității noastre o lume, o țară stranie și nebănuită, țara de dedesubt. Ea se întinde — de unde geografic și în timp ?

Întorc cititorului întrebarea acestui poet mag, răsucind-o ca pe un sfredel — șarpe purtat în sîn, ca pe o cheie moale cu lucire amețitor-fosforică și cu căldură de lînă, potrivind-o în vrana unde inima și gîndul se întîlnesc, la o răspîntie pe care — în artă — nu știe s-o ghicească nimeni.

„Nu vi se face cîteodată, iarna, celor ce aveți calorifer, dor de foc ? De un foc de sobă, cu lemne care să pîlpîie și să trozească în vîlvătăi dionisiace ?..."

E soba pe care o așează în noi, meșteșugit, după ce el însuși a frămîntat lutul, a făuit cu palmele lui cărămizile, le-a copt undeva într-ascuns, sub pămînt, după niște ritualuri magice, le-a adus la zi în sîn ca pe niște pîini, ca să înjghebeze vatra de-a dreptul în sufletul nostru, ca să sufle cu tot duhul lui în niște tăciuni vechi, aproape stinși, ca să arunce apoi în vîlvătaie, despicat în așchii, trupul-sicriu al unui falnic gorun în care doarme un haiduc, Este V. Voiculescu.

A aprins această sobă și ne-a poftit jur-împrejurul ei, la un ceas cînd arta povestirii a amutit aproape definitiv și pretutindeni, ne-a așezat roată în jurul ei, cu mîinile întinse, intuind frigul primăvăratec din noi, o nevoie nemărturisită de împărtășire, nu de confesiune ci de inițiere în niște taine simple, pe care le deține numai focul sau arta acestui mag poet.

De la Ion Ghica încoace, nimeni nu ne-a mai revelat cu atîta policromie și vigoare acest har. Sadoveanu, raportat la cei doi, e prea stăpîn pe arta tainei, pe știința estompelor discrete și savante, pe vraja enigmaticului de lumini și umbre care aromează și învăluie povestirea, simfonizînd-o și ducînd-o în poem. Voiculescu se desprinde de poetul din el, se autonomizează în narațiune, ridicînd-o pe o treaptă în care verva îl apropie de Caragiale, iar vigoarea plastică îl pune cu greu alături de altcineva, la noi. Întîlnești la el, ca la numai cîțiva dintre povestitorii de clasă rară, nu o plăcere în sine a povestirii, — acea arguție levantină, sau orientală, care a făcut epocă într-o vreme — ci o obsesie a revelării unor teme și motive unice ce se țes pînă la urmă într-un univers special, cu țărmuri, cu reliefuri, cu un cer de imensă tară.

De unde începe lumea lui Voiculescu ? Ea are, ca și luna în voaluri fantomatice de aburi, fruntariile pierdute în zări, într-un nețărmurit geografic greu de închipuit, în care cringuri de cerbi, oameni, herghelii de cai petrec și cutreieră nemărginiri

Paul ANGHEL

(Continuare în pagina a 2-a)

Consemnări

GEORGE MAGHERU

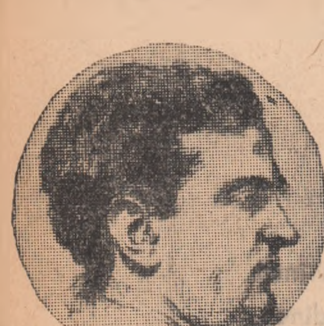

Este curios cum G. Călinescu îl trecea pe foarte puțin prețuitul poet Magheru, în „Bibliografia" Istoriei literaturii române, printre „hermeticii bizari". Căci dacă autorul Poeziilor antipoetice practica, să zicem lirismul cu o certă notă de bizarerie — în atitudinea față de propria sa personalitate și creație, ce și le privea uneori într-o rea și suspectă oglindă, sau în vocabularul său artistic —, despre hermetism nici vorbă, în nici unul din versurile acestui diletant superior, acestui onest om de știință. Prefațînd cu delicată atenție și înflorită exactitate îndeajuns de cuprinzătorul volum postum al lui George Magheru, alcătuit cu o nu mai puțin pioasă atenție retrospectivă de reputatul om de gust care e Romulus Vulpescu, criticul Perpessicius așează pe poet între fantezistul A. Mirea și Ion Barbu, cel atît de exigent și de sever cu vocabulele. Dar prefațatorul se situează, din capul locului și pe drept cuvînt, sub unghiul limpidităților accesibile, atunci cînd încearcă să desprindă virtuțile acestui versificator sensibil, în legătură cu care amintește o dată chiar numele lui Dimitrie Anghel.

Pornit să-și definească el însuși „arta poetică", însă cu o ironie ce-l caracterizează (și-o dedică domnului Jourdain), George Magheru declară: „Nu zic: întunecă-te cu pasiuni. Am observat uimit / c-adesea turburîndu-mă, m-am limpezit; / dar, totuși, nu uita că poezia veșnică / nu e nici sentiment, nici cunoștință, este tehnică" (Lecția I). Și într-adevăr tehnică este aici destulă, și rigoare lăuntrică de asemenea, la un poet-intelectualist, care concepe iubirea conform teoriei lui Stendhal: „O ramură de laur ce-n saline / s-ar îmbrăca-n cristalele de sare / cu-aceeași formă dar strălucitoare" (Imagini pentru o iubire fericită). Tot Perpessicius remarcă, pe aceeași linie, caracterul aforistic adeseori al versurilor lui George Magheru. Justă observație, căci afinitatea poetului cu sentința, cu epigrama, cu locuțiunea se manifestă din plin îndeosebi în ciclul cu titlul intitulat Meditațiuni și proverbe. Iată cîteva exemple: „În marmora adîncă este zarea / în care zeii-așteaptă deșteptarea" (loc. cit. 8), sau „Sub aceste gratii stă dorința / ca sub solzii bradului, sămînța" (ibid. 31), sau „Pîrîul fin și piatra morii / transformă în făină sorii" (ibid. 70), sau „De gînd corupte simțuri necuminți / sînt prunci corupți de proprii lor părinți" (ibid. 104). Gama aceasta conceptuală e foarte întinsă, și de la tonul unui Anton Pann: „Nu e-n mine junghiul din genunchi / ci în norii negri strînși pe cer mănunchi" (ibid. 112), putem ajunge la rafinamentele cam rococo, stilistic, ale lui Jean Cocteau: „Într-un fes de mac, sub paravan /, visuri de bondar morfinoman" (ibid. 78,) sau „Vîntul de-ar fi viu, cînd ar zbura / peste mărăcini, s-ar înțepa" (ibid. 61), sau „Cunosc veninul viespilor de aur / cînd au deliruri de grandoare-n laur" (ibid. 62) Modalitate ce nu impietează asupra lirismului: „O doar o clipă de-aș putea vedea / copacul dezbrăcat de coaja mea!" (ibid. 20), sau „și patimile-mi complicate și savante / sînt în gîndaci, în pietre și în plante" (ibid. 79), de o virtuozitate sonoră, „tehnică" foarte eficient lirică: „Și-ntre ramuri, în pădurea-obscură, / sună o rumoare de armură" (Furtună de primăvară). Ne aflăm pe un drum ce-l va apuca însuși G. Călinescu mai tîrziu, nici el „hermetic", ci mai de grabă limpid retoric și grațios, cu alura sa de voluptuos, de prea inteligent jouisseur gen secolul 18 francez: „Sărutul ei pe fruntea depravaților trufași, / e ca virtutea militară pe tunica unor lași" (Europa decadentă), sau: „Rideai în apa verde de atlas / Și deodată valul s-a retras: / Și am văzut oceanul în răscoală / Și floarea lui interioară, goală" (La mare). De bună seamă, ca și la Călinescu, zona de proliferare a acestor exerciții subtil intelectuale este estetică, și gratuitatea faptului scriptic nu exclude, odată cu plăcerea elaborării, efectele obiectiv valabile. Poezia se constituie acum, cu tehnică foarte conștientă, pe muchea sau în inflorescența deplin controlabilă, cu aer de ironică spontaneitate, a unor onomatopei ideatice, ca să spunem așa, pentru a metaforiza noi înșine limbajul critic. Din aceleași Meditațiuni și proverbe (73), o scară poetic-intelectivă: „Steaua-și calculează aurora / după cărțile lui Pitagora. / Marea ține lumea sau o pierde / după legile lui Arhimede, / Norul, ca să ia lumina stelii / cată-n barometrul Toricelli, / Broasca dase, după mari strădanii, / slab curent galvanic lui Galvani. / Azi curentele din batracian / stăpînesc pămînt, cer și ocean". De altfel, ca savant, poetul și-a creat un vocabular generos în termeni de specialitate (dar nu pe calea unică a strictului domeniu particular științific, precum la Ion Barbu, care se claustra, cu trufașă asceză, în lexicul său inaccesibil), medicamentele, uneltele și aparatele tehnice, elementele chimice, termenii medicali etc. contribuind la tonalitatea glacială a versurilor sale. Căci George Magheru rămîne, prin sensibilitatea sa însăși, mult mai aproape de poetul G. Călinescu (la Ion Barbu, în ciuda infuziilor lirice din stilul lucrărilor sale științifice și a împrumuturilor matematice din poezia sa, zonele sînt distincte: vizionarul liric e pur). Iată cum aceste versuri premerg direct euforiile cărturărești călinesciene: „Visez ascuns în valva unei stridii / și mai adînc, sînt rege peste midii. / / În holda algelor pline de sare / duc herghelia cailor de mare. / / Sînt plantă, mineral, materie mută / domnesc lumea văzută, nevăzută / / și sînt profet, și printr-un vast miracol / culeg lumina fără receptacol" (Bolnavul, II).

Depășind însă aceste apropieri, poezia lui George Magheru ne oferă prilejul altor asocieri și disocieri mai curioase și poate mai interesante. La nivelul lucidităților lui, nu străine de o nobilă sterilitate, acest amator subțire a reluat sentimentalisme idilice și virulențe satirice ale poeților pașoptiști, în frunte cu un Cezar Bolliac — și „Balcanul" său, cu bogată tematică e al locului moral-politic și nu al celui pitoresc-metafizic din Isarlik-ul barbian. Pe Bolintineanu l-a imitat în ton modern deliberat („Iată pe vecie gîndurile mele: / Căile de veacuri ale-acelor stele, / Vasta arcuire pe care-o cutreier / E un milimetru cenușiu de creier: / Într-un milimetru luptă mii de ostași, / Tancuri, avioane în rapid picaj" — Iată pe vecie gîndurile mele...), ca și Ștefan Aug. Doinaș în balada sa Lucullus pe ruinele cetății Amisus. Spiritul intelectiv al lui George Magheru descoperă totuși, în stratul cel mai adînc, autentificat de poeme grav construite, un duh al ideației romantice, asemănător durelor dălții lirice pe care le-a încercat Hasdeu. Aceste importante poeme, alegoric-morale, care exprimă vitalitatea ideii (Uriașii, Venera și călugărul — de un vitalism modernizat pînă la D. H. Laurence — , Eminescu nebun, Cei care l-au văzut pe Dumnezeu, Pindarul. Balada către lector. Coralul, Furtuna), reprezintă un continuum al suflului liric hasdeian, tot atît de semnificativ ca și în cazul marelui poet Al. Philippide (La George Magheru, poemele Moartea unui faun, Zeul ideilor I., Monstrul orașului, Palatul — de un romantism ideatic întors la bîntuirile lui Edgar Poe— Destin, A fost zvîrlit din ceruri... cuprind viziuni egal strunite, purtate de Pegasul ideii). De la asprimea, totuși lirică, a tonalității poetice a lui Hasdeu: „Cînd luna printre nori, fără repaos, / aleargă ca un ochi dement în haos, / / Cînd furiile-n vînturi despletite/ Lovesc în turmele dobitocite / / și norilor le-ndoliază mulsul, / încît pămîntul palid își întreabă pulsul, / / atunci ospiciul meu se incendiază, / ideile nebune evadează / /, atuncea stelele își ies din osii, / îmbrac ideile în steaguri roșii, / / fac revoluția vorbelor să crească / și las trecutul să se prăbușească" (Bolnavul, II), la plasticitatea contururilor din versurile lui Philippide („S-a revărsat prin storuri dimineața: / Ea pe cearceaf, plutește ca pe-o ceață; / Mișcate îi sînt formele precise / Din cînd în cînd de plăsmuiri și vise. / Dar din adîncul ei misterios / Greoi se-nchide-o poartă de-abanos / Și fața, de abis e despărțită. / Întîi doar mîna-i albă e trezită / Și-ușor desprinde fîlfîind, zglobie / A somnului somptuoasă draperie/. Și de pe gene lungi (minunea-a șaptea), / Pe care încă mai atîrnă noaptea. / Înlătură ca din tufoase liane / Închipuite ființe aeriane / Și-abea atunci, încet, ea se trezește" (Iubita), drumul e aproape linear și se explică prin afinitățile de structură sensibilă. Dacă Philippide reactualizează, în cadrul marelui nostru lirism modern, demonia spiritului hașdeian, cu idealismul său riguros și fulgerările lui greoaie, aceste poezii antipoetice se topesc în aceeași substanță intelectuală.

Ironia lui George Magheru se gradează de la observația metaforică a lumii obiective: „Iar păsările zbor triumfător prin lucruri / Parc-ar fi palpitarea lor adîncă" (Cîntecul mării) sau „Iar după fetele cu sîni cît tigva / Cu gene mari pe ochi verzi de fosfor, / Ca trestii somnoroase pe Bosfor, / Își spun călugări speriați molitva" (Să nu pleci...), spre autoscopia tot metaforică, insinuînd trăiri mai grave: „La un măr abrupt și zbuciumat / Calul mărilor cu aripi fine, / Calul mărilor ascunse-n mine / Cunoscîndu-se au nechezat" (Meditațiuni și proverbe, II), surprinse, tot obiectiv în aparență, în această strofă care lasă să transpară tot sufletul poetic: „Mergînd spre toamnă parcul s-adîncea / Gîndind la moarte poate chiar la partea / Plăcerilor tîrzii, aducătoare / De-ntunecimi încă mai mari ca moartea" (Mergînd spre toamnă), unde trecerea de la versul al doilea la al treilea, prin ironia sa formală, menită să sublinieze rafinamentul ideii, e de un efect cu totul remarcabil și revelează resursele sensibile deosebite ale antipoetului George Magheru, de bună seamă inegal, dar cu scăpărări notabile, cum am încercat să arătăm aici.

I. NEGOIȚESCU

LUMEA LUI VOICULESCU

(Urmare din pagina 1)

de spații, viscolite de arșițe și zăpezi, înecate în ierburi și fum de nouri. E un univers halucinant, o Dacie Felix strămutată într-un ev mediu permanent, o lume a etnografului pur și a psihologiei abisale. Conturul ei îl acoperă uneori cu arcanul, un hoț de armăsari furtunatici, lucrînd din marginile de apus ale Austriei pînă peste hotarele Turciei, valah slab și subțiratic, cu ochi albaștri, îndrăgostit nu de femei ci, ca un centaur despărțit din alcătuirea lui primă, ibovnic de mînze. Iat-o: „Din vadul Cernei, de-a lungul Dunării, peste Bărăgan și Dobrogea, pînă în Herța Bucovinei, Amoașei poruncea și se mișca așijderi unui stăpînitor, peste o țară mai întinsă ca a lui Mircea..." Țărîna pe care o ia în copite hoțul e țărîna răsucirilor și contrastelor, Eladă și Finlandă amestecate laolaltă și despărțite undeva, printr-un sublim alpin, spațiu în care Dunărea devine iarna „un uriaș horn culcat pe pămînt de-a lungul țării", pe care dansează „cohorte de arhangheli polari", și în care vara orașele și tîrgurile devin Gomore, vulcani de arșiță în plină erupție. Spațiul acesta ne deschide o fereastră spre bărăganele lui Odobescu, dar e un spațiu mobilat cu viață, cu crînguri de neamuri și noroade, cu oameni cum de mult n-au mai descălecat pe la noi, în literatură, venind nu din amurgul basmului, ci de-a dreptul de acolo, din miezul lui. Și fiindcă sîntem într-o aură de basm, Voiculescu încearcă să facă funcțională această lume cu mijloacele povestirii. E obsesia lui.

El ambiționează să reconstituie un mod al cunoașterii, pierdut irevocabil acum, un mod de integrare a universului și de relație cu lumea care a existat cîndva, o cosmogonie care le oferă — pe un alt plan — eroilor lui Sadoveanu, cheia de aur pierdută. V-ați întrebat de unde mîhnirea palidă a acestor eroi sadovenieni, sentimentul lor obscur de iremediabilă și succesivă degradare cosmică, conștiința lor de îngeri decăzuți, într-o lume care îi refuză, pentru care nu mai au instrumente de supunere și integrare? Decăderea socială — știrbirea, șerbirea, aservirea — e numai fața vizibilă a împuținării și tragediei lor, cercul de suprafață al unor ape adînci al căror secret eroii lui Sadoveanu îl ascund cu un zîmbet enigmatic și trist. Pentru ei, pentru acești eroi, izbăvire nu mai există. Ei sînt parte dintr-un univers, adamic, acum părăduit, ei reprezintă o nobilă și străveche rasă detronată din absolutele ei privilegii arhaice, ei au — pe întreaga dimensiune a operei sadoveniene — nostalgia unui paradis pierdut. Ei au pierdut însă mai mult decît pămîntul, iubirea, familia, ocina, obștea, jilțul domnesc, spada, — ei au pierdut altceva, un secret cosmic, fiindcă o dată redobîndite cele de mai înainte ei rămîn niște mîhniți, niște smulși din rădăcini, niște viforîți ai istoriei, pradă a unei neînțelese și inexorabile alienări.

Lumea lui Voiculescu e premergătoare lumii sadoveniene, cu mult mai veche decît aceasta este țara de dedesubt. Ea beneficiază de privilegiile cunoașterii magice și se află, de aceea, într-un deplin acord cu cosmosul. De aici armonia și măreția ei.

Ca să ne introducă în ea, naratorul procedează la o deparazitare a noastră de prejudecăți, la o înfrîngere a refuzului cărturăresc, la o descuamare discretă a conștiinței de cojile învățăturilor moderne, la o apropiere treptată de tainele fierbinți, după o tehnică asemănătoare aceleia a ultimului Berevoi din munte, care despoaie ciobanii de toate sculele lor de oțel și fier: „A despoiat oamenii de bricege și amnare, le-a scos chimirele cu capse de alamă, inelele din degete. Unuia aproape i-a sfîșiat sfîrcul urechii ca să-i tragă cercelul înțepenit acolo de maică-sa cînd îl născuse, ca să-i trăiască".

Celui cu urechea sîngerîndă — simbolic vorbind — i se rezervă în întreaga carte un anume destin, un destin special, rolul de a tatona, în diverse ipostaze, funcția misterului și de a-i cădea adesea victimă. Este recalcitranța rănită, e conștiința sceptică lovită în chiar esența ei, e ambiția de a supune cu mijloace logice misterul, pedepsite aspru, ca în povestirea *Lipitoarea*, unde eroul vrea să doboare cu un foc de armă pasărea-umbră care-i dă ocol: „Într-o noapte cu lună plină, am prins-o în gura armei tocmai cînd se profila pe discul alb ca o pată din lună, și am descărcat carabina în ea. Dacă ar fi fost cu adevărat, nu mai putea scăpa vie. O dată cu detunătura, am simțit o atît de ascuțită fulgerare, ca și cum glonțul s-ar fi izbit de astru și s-ar fi întors înapoi în mine".

Această lume are un ireductibil al ei, ca și taina, ca și misterul vieții — intelectualul nu capătă acces aici, el face deducții, — etnografie, arheologie, poezie în cel mai rău caz, — rămînînd în palmă cu prezumții sterpe: oasele unui haiduc prins în carnea unui gorun, un smoc de pelin de la căpătîiul unui mort-fantomă, un șir de truisme ca sugestie, halucinație, hipnoză, nostalgia acelei căprioare din vis... Lumea lui Voiculescu e o Atlantidă spre care sondele noastre țintesc zadarnic, întorcîndu-se la bord cu cîngile goale, cînd nu fac drumul întortocheat, dar cu mult mai scurt și mai real al explorării stărilor de transă, hipnoză erotică, stărilor onirice, cînd nu pun premiza misterului în psihologicul pur. Chiar povestitorul se încurcă în asemenea cazuri, dînd credit tainei, vrajei, tehnicei invocatorii, căutînd cu seriozitate „explicația", tratînd misterul prin fabulă sau travestire poetică. Așa procedează în *Lacul rău*, în *Șarpele Aliodor*, în *Căprioara din vis* unde ipoteza asupra nașterii unui mit încarcă povestirea. El nu greșește cînd ridică la rolul ei suveran dragostea, sîmburele incendiar al vieții, pîrghie cosmică a firii, unealtă magică. Așa se întîmplă în fenomenala bucată *Sezon mort*, în *Sakuntala*, în *Iubire magică*, în *Lostrița*, peste tot unde pîrjolul iubirii transcede. Dramele iubirii au o intensitate shakespeareană, iar aceste narațiuni vor învinge rezistența oricăror traduceri intrînd în universal.

Ce timp cuprinde lumea lui Voiculescu? Ea se află, după o metaforă a lui Ion Barbu, care a reconstituit cu alte mijloace un univers similar, „într-o slavă stătătoare", contururile vremii, ca și cele ale geografiei, fiind îngînate cu veșnicia. O lume creștină — nu se știe de cînd — cu mănăstiri, chinovii, mitocuri, cu călugări boccacieni sau pradă delirului mistic, se suprapune și se amestecă cu o păgînătate eternă, urcînd în era lemnului și din vîrsta pietrei.

Noutățile vremilor mai proaspete — poștă, tren, judecătorii, bănci etc. nu tulbură apa stătătoare a acestui ev mediu permanent, care supraviețuiește după Anton Pann și Nicolae Filimon ca și în veacurile pure. Intelectuali, boieri, juzi, clerici se poartă ca niște poeți sau matematicieni luminați de la curțile sasanide, fără oroarea mizeriei, fără intuiția unui sens al istoriei, cu conștiința unui timp etern. Acest timp se depune liniștit, în straturi succesive, ca armele devenite inutile atîrnate într-o panoplie cosmică: „Un șir mai sus stau armele franțuzești cu foc central. Deasupra lor spînzurau puștile tatii cu cîte două țevi, totdeauna încărcate, cu cocoașele grele și posomorîte puse pe capse. Dincolo de ele, pierzîndu-se spre podină, sumedenie de unelte ucigașe, care de care mai vechi și mai ciudate. Sinețe zvelte și subțiratice de ale bunicilor, flinte haiducești cu buzele răsfrînte în pîlnie, durde cîrne, groase și scurte, care se mînuiau pe crăcane, șușanele turcești cu țilindrele pe laturi... toate încrucișate cu pistoale arnăutești bătute în argint și sidefuri, bumbașire crunte, cornuri și ploști pentru iarba de pușcă, tașce și teșile pentru plumbi, săbii damaschinate, hangere coroiate și iatagane aprige..."

Stînd jos, pe chilim, în fața lor, cu mîinile sub cap și cu picioarele rînduite sub genunchi, ținute ca într-un veac apus, trebuie să te lași pradă reveriei lui Voiculescu, cu auzul aromit de cîntecul buștenilor, aruncați în vatră de mîna lui. „Pielea se îndulcește molcom la mîngîierile dogoarei. Ochii se iluminează de fantasticul joc de salamandre al flăcărilor în rochii de mătase aprinsă..."

Și dacă focul se preface în vîlvătaie, dacă sare din vatră, dacă te înfășoară și te mistuie pînă la alb, să nu te sperii, — mîna poetului mag a săvîrșit postum supremul act de magie.

avancronica

de NEAGU RĂDULESCU

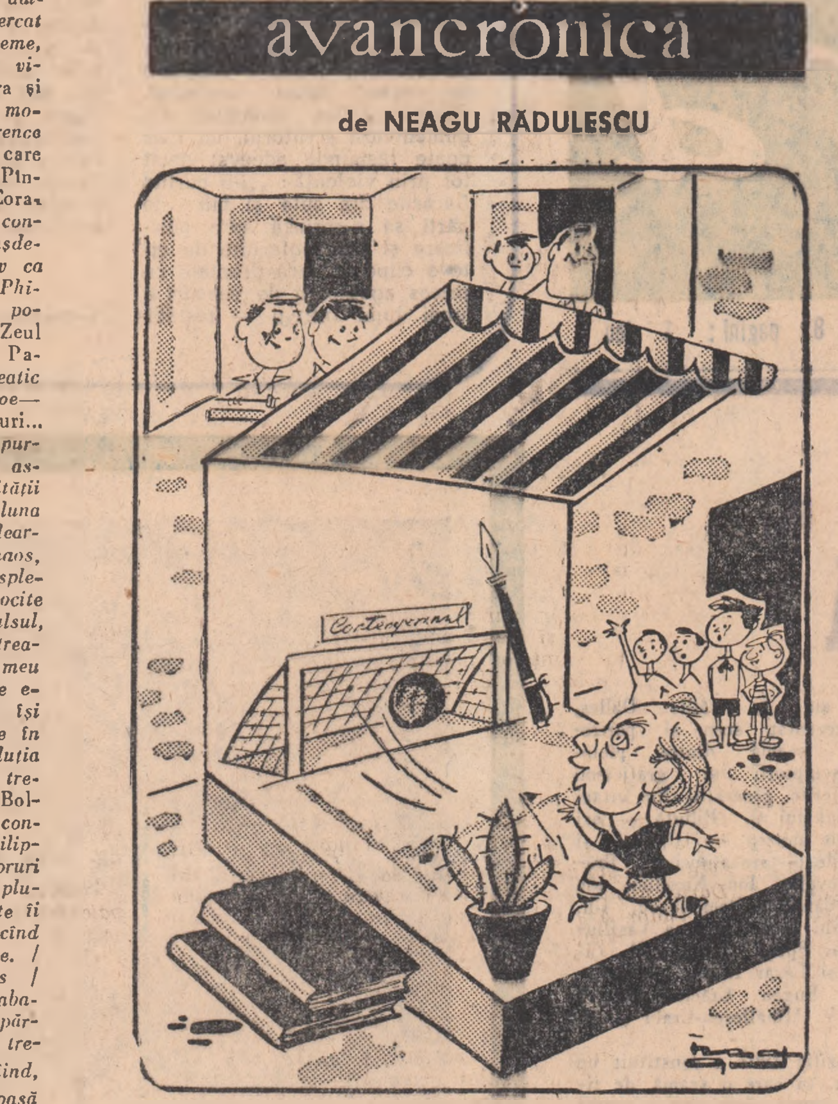

TEODOR MAZILU: „VARA PE VERANDĂ"

GABRIELA MELINESCU: „FIINȚELE ABSTRACTE" — cronica literară — LEONID DIMOV: „VERSURI"

Farmecul iradiant al debutului Gabrielei Melinescu (Ceremonie de iarnă 1965), simpatica lumină matinală și primăvăratecă, în stare a destinde o clipă figura de obicei crispată, posomorîtă de „probleme" și asediată de contradicții a criticii literare, nu impuneau nici o explicație, lăsînd spiritului receptor întreaga sa ingenuă libertate, firească, primordială, necomplicată de zadarnice întrebări. Era desigur un motiv de recunoștință. Poeta găsise, pur și simplu, un mod de a exista. Fatalele ispite ale cunoașterii abia dacă se întrezăreau, dar la un orizont mai degrabă ademenitor, al promisiunilor fascinante. Marile „locuri comune" ale liricii feminine justifică și pînă la un punct condiționează vitalitatea unei formule speciale de literatură, dar o și fac să sfîrșească în monotonie. Fără ele lirica feminină nu poate lua ființă, cu ele devine neapărat previzibilă, sucombă într-o gesticulație nediferențiată, prea bine știută. Teoretic, alternativa nu are soluție. Norocul autoarei noastre este de a fi evitat să o înfrunte în acești termeni de controversă sterilă, dezesperantă. Ea intuise un chip personal de a se sustrage clișeului feminist atît de convențional în lipsa sa de convenționalitate. Dar o făcuse cu un tact, enigmatic în esența sa, și-n cele din urmă foarte feminin! Cu un simț viclean, inanalizabil, amestec de știință și candoare, cu o complexă și naivă totuși în aparență strategie, desvăluindu-se parcă în treacăt, confesîndu-se deplin fără aerul totuși de a o face, spunînd totul despre sine, însă fără impudica directitate dictată de abuzivele convenții așa de obositoare, așa de fals „neprefăcute", ale genului.

Cu o instinctivă delicatețe, cu sinceritate dar fără „sinceritățile" adesea suspecte, poeta reapare public în Ființele abstracte, divulgînd cu totul altă vîrstă interioară, în perspectivă căreia candorile inițiale, exuberantele tonuri cedează locul obsesiilor dramatice și se retrag, mai bine zis sînt silite să se retragă, într-o penumbră nu o dată dureroasă, dar nu dispar, ci încearcă să reziste, să se mențină, să supraviețuiască în aspra încleștare cu demonul cunoașterii, cu lucidele exigențe și amenințări ale maturității. De aici impresia de încordare, de tensiune specifică asediului, de recunoaștere și de refuz totodată, pornirea invincibilă de a se confesa, imediat reprimată.

Fericita formulă sub auspiciile căreia se produsese debutul Gabrielei Melinescu devine inoperantă. Acele cuceritoare ingenuități, spontaneitatea neafectată, misterioasa simplitate a demersului liric din Ceremonie de iarnă erau poate de preferat, și mai rodnice în cîmpul poeziei. Dar această observație, pe cît de dreaptă, tot pe atîta de superficială (în sensul de: la îndemînă) nu se cuvine comunicată cu detașarea și răceala impuse de imperturbabilul oficiu critic, ca și cum am avea de-a face cu un raport mecanic, cu o liber consimțită deplasare a tonului, a „mijloacelor", cu o alegere, în cazul de față, a formelor „cerebrale" ale lirismului, cu o substituire voită (acolo — ingenuitate, simț al concretului, aici — incifrare, artificiu, abstractizare) de care poeta s-ar revela pe de-a întregul răspunzătoare, fiind momentul de a se rosti, cu o politicoasă severitate, chemarea la ordine. Ar fi să ignorăm schimbarea climatului însuși al poeziei ei, a mediului său afectiv, ivirea unor conținuturi neidilice și uneori de-a dreptul incomode, semnale chiar de tragism, zone de acută incertitudine pe care naturala „ingenuitate" a dispoziției adolescente (din primul volum) nu și le-ar putea, în nici un fel, reprezenta.

Este prea evident că de spectrul noilor trăiri poeta se apără sau crede a se apăra printr-o relativă ocolire a „concretului", prin tentativa de a lua în posesiune realitățile mai mult în efigia lor abstractă, în expresia lor cifrată, mijlocită. Întrebarea este dacă dincolo de hieroglifele, de semnele ciudate pe care ni le oferă, mai străbate emoția vitală, mișcarea vie, vibrația de dedesubtul lor, sau acestea sînt abolite, reduse definitiv la tăcere. Sînt destule, chiar dacă nu foarte multe, poezii, în noul volum, care legitimează, în planul cert al valorii, o violentă substituire a formulei lirice, în funcție de o sensibilă mutație de ordin afectiv. Să alăturăm, spre o mai rapidă edificare, o poezie desprinsă din primul volum, cu o alta din Ființele abstracte, fixate însă și una și cealaltă asupra unui motiv comun, de fiecare dată cu un răsunet în conștiința afectivă. Părinții: „Dincolo de pereții abia văruiți, / mama și tata cum îi știu de demult / vorbesc liniștit sau se ceartă... / Cu fața pe-obrazul pernei ascult... / Aș vrea să fiu cum ei m-au visat / chipu-n oglinzi legănîndu-mi-l blînd... / — Cu mine seamănă mai mult / Să spună mama rîzînd... / Singur Pinocchio pe lume rămas / să izbucnească în plîns e gata... / N-am mai jucat pe stradă și am uitat / jocul de-a mama și de-a tata" (vol. Ceremonie de iarnă) și Lîngă mare: „Ce blînd îmi sînt străini părinții, / parcă eu mi i-am născut și am fugit / lăsînd din mîna stîngă-ndurerată / doar inelarul peste nimeni rotunjit. / Și parcă nici n-au învățat cuvintele și folosesc / în locul lor îngrămădite lucruri vechi, / un jilț prelung de fosfor pe care se așază / vocalele ca patru clavicule perechi, / Și uneori, i-aud mișcîndu-se / și două chipuri luminează jilțul înalt / în întunericul care aprinde / farul pe țărmul celălalt" (vol. Ființele abstracte).

Unghiul deschis al comunicării din prima poezie nu-l vom reîntîlni aici, dar oricine va constata că relativa „obscuritate" trimite la o realitate lăuntrică efectiv mai complicată, cu alte rădăcini în subconștient, și la o crispantă tensiune a înstrăinării, cu atît mai viu resimțită în continuitatea indestructibilei afecțiuni. Mutațiile intervenite acaparează însă și mai străveziu ciclul erotic, esențial ca și în primul volum, cu un transfer categoric de luciditate, cu o notă de adevăr brutal în fața căruia poeta e tentată o clipă să-și ferească privirea: „Dintr-o dată totul a devenit atît de real, / încît nu-ți mai văd nici ochii, nici sprîncenele, / moartea face ordine în viață. / Peste pasărea cu dinți izbucnesc penele. / Altădată te-aș fi așteptat, / aș fi plîns, într-o gheară de lumină. / Se aude doar cum calcă peste mine / boala de origine divină. / Dintr-o dată, totul a devenit atît de real, / încît nu există nici sunetul, nici gura mea, / numai o stradă, o cifră metalică / de care aerul chipul își sfîșia".

Nostalgia ingenuității, dramatica luare de contact cu experiențele tulburi ale erosului, apăsarea noilor răspunderi, dar și gestul de a și le asuma, diferențiază versurile de astăzi ale Gabrielei Melinescu, justificînd, pînă la un punct, o formulă adaptată exigențelor „cunoașterii", cu toate pierderile pe care aceasta inevitabil le implică în ordinea lirismului pur, a percepției originare libere de constrîngerile „conceptului". Transcrierea noilor experiențe impune însă (trebuie s-o spunem) o cristalizare severă și riguroasă, voința de a rezista presiunii formelor de împrumut, tipicelor clișee contagioase, vorbe fără nici un ecou: „Dacă aș întoarce capul după un sunet care a căzut — / subțire os adăugat să ne continue / brațul în nevăzute spații / oprindu-ne să ne-așteptăm, să ne-ntrerupem" etc.

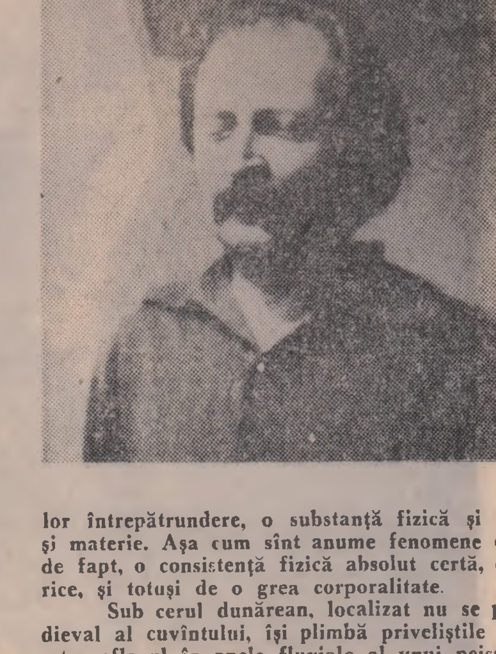

Poeziile lui Leonid Dimov sînt, la suprafața lor tangibilă (și chiar pot fi luate ca atare și gustate în consecință) niște compuneri strict obiective, priveliști, reconstituiri lucrate cu migală, descripții, desfășurări de situații, dezvoltări de imagini plastice pe o temă dată; au de altfel și aparența impecabilă, de corectitudine încremenită, cerută îndeobște acestui tip de poezie, solemn și onorabil, pe placul unor întinse categorii de cititori. Numaidecît însă se face perceptibil reflexul ciudat al interiorității poetului. În asta propriu zis stă surpriza, în puterea de a revela un stil personal și o viziune originală în recompunerea aspectelor imediate ale lumii. Realitatea acestei poezii nu e ceea ce se distinge la suprafața palpabilă atît de densă, dar, într-un fel paradoxal, nu e nici mișcarea ascunsă în interior, sufletul bănuit, autentic, al autorului, ci un produs intermediar al factorilor amintiți, o substanță nouă, o calitate nouă ieșită din împerecherea și totala lor întrepătrundere, o substanță fizică și imaterială totodată, bizară sinteză de spirit și materie. Așa cum sînt anume fenomene optice, ce dau impresia de irealitate, dar au, de fapt, o consistență fizică absolut certă, emanațiuni misterioase, fluide și parcă himerice, și totuși de o grea corporalitate.

Sub cerul dunărean, localizat nu se poate mai exact, un cavaler în înțelesul medieval al cuvîntului, își plimbă priveliștile interioare. Universul vizibil al acestei poezii este reflexul în apele fluviale al unui peisaj interior singular, un peisaj bine constituit istoric și biologic, determinat și închis, rotindu-se obsedant, la infinit, identic aproape cu sine însuși, în mai toate poeziile. Dar și contra-reflexul, deopotrivă de prezent, al acestor ape, cu luntrile și cu șlepurile pe care le poartă, și cu peștii de tot felul, mrene, crapi, cegă, lin, invadîndu-l necontenit. Un aristocratic personaj din alte timpuri și din alte locuri, bizar și exotic, pe de o parte, și imediatul concret, de altă parte, al unei lumi cunoscute, familiare, apă, pești, vapoare aducînd ecoul unor străine meleaguri. Iată simbioza aceasta revelîndu-se într-o somptuoasă Cină cu marina, masă de gală, plină de un fast vetust, imaginată de poet în cinstea iubitei sale: „Lasă-mă cerule să rîd pe spate: / Mi-au gîdilat inima frunzișe vărsate. / Livadă rece, ninsori ce scuturi / Nu mă lăsa să dorm somn cu fluturi. / Ceară ce picuri de sus, din pădure, / Sparge-te, gală, de degete dure / Ca seara să bată-n cetate la poartă / Cu sumbri soldați desenați ca pe hartă. / Să tremure verzi jumătăți de văpaie / Aprinse nostalgic în ochi de tramvaie / Și zgomot de țurțuri să cadă pe stradă / Rotind amintiri de Crăciun cu zăpadă. / Oprește-te. Uite, e ușa deschisă, / Ne cheamă lucarne prin conuri de tisă, / La creștete, masa imensă așteaptă, / Cu cîte-un tacîm sub lumina coaptă: / Prelung, să tăiem fagurii aduși / Din Africi, de cafri în frac și mănuși, / Meduzele roze gătite cu cimbru / Cu fructe de mare pe spată de zimbru, / În sos ecumenic, anguile cu tie, / Calmari îngropați, violet, în aspic / Și alte, din marea Japonie, feluri / Cu turme de sepii gonind în cerneluri. / / Lumina o scade la pragul ei verde / Și-nfige cuțitul adînc în lacherde".

Ceremonia plimbării prin oraș, în tovărășia aceleiași iubite, este notată, firește, cu detașată ironie, dar teatralitatea voită a gestului nu dizolvă fiorul, sinceritatea proiecției în imaginar, ci parcă îi potențează imperioasa, dureroasa necesitate: „Fii gata. Străzile deșarte / Se împreună-n tainic rut. / Ne vom urca peste o clipă / Într-un vehicul nevăzut. / / Mai șterge zaua ruginită, / Așează-mi chivăra mai drept / Și vezi de ce nu vine carul / Cu cavalerii ce-i aștept. / / Pe drum ai să-mi cîrpești mătasa / întunecimii de pe scut. / / ...Te luminează degetarul, / Dintr-un metal necunoscut".

Remarcabilă este convingerea, în planul înalt patetic, cu care sînt trăite aceste năluciri, rezistente la asaltul lucidității, refractare examenului critic voit dezabuzat. Viziunile sînt impregnate de concretul istoric halucinant, autonom, pînă la a deveni ele însele o dimensiune a ființei, un soi de dat biologic, receptat cu toate simțurile încordate. Trecutul supra-individual, social și istoric constituie aici un al doilea strat, doar ceva mai vechi, al universului fizic. Această infrastructură istorică respiră în plasma existenței vii a naturii imediate și se contopește cu ea, fără rest: „Armura descheie-mi-o iute / E-un uliu de iulie-n cute, / Și-n arșiți, în cuiburi piezișe / Nătîngi, să visăm netezișe. / / E-un burg cu teribile bande / De rozuri dansînd sarabande, / Sub ceață fugind să n-o prinzi / Pe negre alei de oglinzi. / / E-un bronz de gîngănii rămase / Pe dopuri de umbră, lucioase, / Cînd trec însoriți dintr-o parte / Străvechi cetățeni în brocarte. / / ...Surîd de dureri pe trotuare / Și-ți dărui corimbi de răcoare, / Cînd lent se înclină în spate / Palate de scînduri spălate". (Tremur).

Invazia „istoricului" în „biologic" produce structuri noi, o viață necunoscută, a cărei neliniștitoare, secretă pulsație, revine ca o obsesie în majoritatea poeziilor, ca un freamăt al „lucrurilor" de sine stătătoare: „Vezi cum umblă lucrurile goale / Parcă trecem noi și ele stau? / Cum lucesc din zmalțuri, din bagale, / Și din toate cîte le mai au?" (Nemurire).

Intuiția structurilor nevăzute dar pe deplin posibile, buimăcitoare, în însăși posibilitatea lor de a exista, o regăsim în Eternitate în care probabila metamorfoză trece brutal limitele imaginarului spre a se instala, fascinant, în real. În așa măsură, încît ascultăm această rugăminte adresată iubitei în clipa cînd poetul își închipuie propria substanță trecută după moarte într-un ulcior de pămînt: „Lasă-mă acum și du-te / Zmalțul vechi să nu mi-l strici" cu o perplexitate pe jumătate învinsă, ca pe o ipoteză îndeajuns de plauzibilă.

Tehnica imaginii poetice produce sugestia complexelor și înșelătoarelor miraje zărite prin apă, de o transparență deplină și tăioasă, deși esențial învecinate cu delirul. Priveliștile astfel cucerite se înrudesc cu iluzia optică, supraetajată, făcută din elemente ce se nasc și cresc unele din celelalte: „Orașul în cadril de mucava / Trăia, înfricoșat, la cinema. / Iar străzile duceau poveri de șoapte / Doar între pauze. La cinci și șapte. / În piața cu celebru nume șvab / Creștea, pînă la cer, un baobab / Cu fructe cît o casă, cu bodegi / Și trenuri de sidef iuțind prin crengi, / Cu gări albastre-n care stam zîmbind / La străvezii pahare cu absint / Și povesteam din viață, și rîdeam, / De peștii care ne priveau din geam, / În seara aceea-n care nori duioși / Au oglindit lătraturi și cocoși / Și medici de zăpezi cu nume șvab / Zăcînd lîngă bolnavi, în baobab". (Destin cu baobab).

Bine și adînc marcată, forța de viziune a poetului izbutește să asimileze contaminațiile livrești (și sînt destule!) în fluxul unei inspirații continue, de incontestabilă organicitate, chiar dacă în unele cazuri riscă să acopere vibrația „interiorității". O piesă ca Destin cu bile ar părea un integral exercițiu simbolist, de n-ar funcționa, dincolo de aspectul mimetic, conștiința vie, ironică, a „convenției" literare. Oricît de „lucide" ar fi înscenările, oricît de voit spectaculoase, ele conțin latenta primejdie a oricărei inițiative de acest fel: aceea de a îngropa, în cele din urmă, nucleul viu sub greutatea decorurilor aglomerate. Deocamdată însă nu e niciun temei serios de neliniște: impresia dominantă este de a ne afla în preajma unui destin de poet în toată puterea cuvîntului.

Lucian RAICU

CĂRȚILE RĂSCOALEI

LIVIU REBREANU „RĂSCOALA"

Romanul **Răscoala** de Liviu Rebreanu este o operă ce aparține realismului. Iată un fapt incontestabil, iată o axiomă. Dar axioma, fiind literară, e nuanțabilă. Căci, pe de o parte, realismul scriitorului nu exclude simbolul, personajele centrale ale cărții încremenind uneori în poziții statuare. O clipă, două, trei, apoi mișcările reîncep, gesturile se repetă. Să ni-l amintim, de exemplu, pe Petre Petre, militar, în odaia cismarului Mendelson: „în colțul cel mai întunecat, pe marginea patului de scînduri, ședea cu șapca pe genunchi, mut, neclintit, parcă ar fi fost de piatră." (cap. I). E prima intrare în scenă a acestui personaj ce se desprinde în fața ochilor noștri dintr-un stei. Și, urmînd parcă evoluția generală a limbajului, întîia vorbă pe care o asvîrle acest personaj de robustă și impulsivă primitivitate este o interjecție: faimosul, intraductibilul **de...** Acest **de...** reprezintă o filozofie într-o interjecție care e și a echivocului, și a disimulării, și a securității personale, a afirmării și a negării, a prudenței și a somației, cuvînt aproape delfic, pieziș ca și uitătura țăranilor lui Liviu Rebreanu. Cînd iese, la finele cap. I, din atelierul pantofarului Mendelson, Titu Herdelea dă „mîna pe rînd cu toți. Mîna lui Petre era grea, și aspră, și reavănă ca pămîntul". Vinele ce o străbat sînt granitice și nu anatomice, căci brațul acesta intră monumental în mit. Conservatorismul încăpățînat al boierului Miron Iuga este exprimat, de asemenea, simbolic: „Ieșind pe poartă, Grigore întoarse capul. Bătrînul era în același loc, ca un stîlp înfipt în pămînt..." (cap. VII, I). Această dezvoltare a simbolurilor pe netezimea marelui platou realist dă prozei lui Liviu Rebreanu un aspect de basorelief.

Pe de altă parte, realismul lui Liviu Rebreanu străpunge învelișul fenomenologic al lucrurilor și configurează o suprarealitate misterioasă, prin evocarea din adînc a lumii și oamenilor. Făcut din fraze plate și limpezi, romanul **Răscoala** are un bizar caracter enigmatic. **Răscoala** e o carte sibilinică, scrisă într-un stil deslușit și comun. Aproape fiecare cuvînt e o aluzie și aproape fiecare fapt — o anticipare. Personajele vorbesc în doi peri, nu-și termină gîndurile, a căror lame de cuțit mai sînt încă băgate în tecile eufemismelor sau ambiguităților verbale. „— Nu mai putem, oameni buni! strigă deodată și Leonte Orbișor, încurajat parcă. Din iarna asta nu-i chip să ieșim. Ori murim, ori..."; „Ori că mori de foame, ori **de altceva** (s.n.), tot moarte se cheamă!" — zice un altul. Țăranii din Amara și Vaideei sînt prezicătorii propriei lor insurecții, izbucnită dintr-o străveche și colectivă sete de dreptate: „Că noi liniște și pace vrem, și dreptate!" — spune un personaj într-o înfruntare cu primarul Pravilă.

Caracterul augural și aluziv al romanului poate fi probat printr-o nouă referire la personajul Petre Petre. Toate vorbele adresate de acesta boieroaicei Nadina, cu care face pereche prin predestinare, întrupînd parcă din nou cuplul etern Toma Novac-Ileana din romanul **Adam și Eva**, conțin aluzii la o confruntare de natură erotică în viitor. Dar nu numai cuvintele personajului, ci și situațiile în care scriitorul îl pune, sau descripțiile pe care le face, constituie pregătiri și prevestiri ale unui anume episod. Petre este vizitiul Nadinei, pe care o va răsturna, dar mai tîrziu și altfel. Cînd scriitorul prezintă cititorului planul conacului de la Lespezi, cu poziția exactă a odăilor și a coridoarelor de legătură presimțim că pe aceste podele vor răsuna pași grei și că în aceste încăperi se vor petrece lucruri teribile.

Specifică prozei lui Liviu Rebreanu este alchimia prefacerii prin adițiune a elementelor. Insumate, acestea își schimbă calitatea, natura, structura. Din accidente firești, și zilnice, în lumea satului semifeudal izbucnește la **un moment dat** flacăra răscoalei. Din Ignat Cercel, Marin Stan sau Trifon Guju, din zeci de alți țărani, strînși unii în alții, ia naștere o ființă deosebită, cu reacții particulare: **mulțimea.** Din fraze banale și clare puse cap la cap iese o operă unică și misterioasă. În acest sens spuneam mai sus că realismul lui Liviu Rebreanu produce o supra-realitate, care nu e altceva decît viața surprinsă tainic la înseși izvoarele ei. Scriitorul a evocat nu numai uliți noroioase, copii rupți și flămînzi, femei înnebunite de grijile sărăciei, jandarmi bestiali etc. (în cîte alte cărți nu găsim astfel de imagini!), ci parcă însuși sufletul satului din trecut.

În acest sat, împrejurări istorice bine știute au făcut ca aspectele aspre, întunecate, violente ale vieții să nu rămînă necunoscute. După cum necunoscute nu i-au rămas nici lui Liviu Rebreanu, care le-a surprins și le-a zugrăvit, după cum spunea G. Călinescu, „cu complăcere". E poate locul să observăm un fapt interesant: și anume că cel mai mare poet și cel mai mare romancier din cuprinsul secolului XX românesc, Tudor Arghezi și Liviu Rebreanu — atît de deosebiți prin stil și temperament artistic — au explorat paralel (poetul fiind permanent deschis și marilor zone serafice) și cu o amploare nemaiîntîlnită pînă la ei domeniul **urîtului**, valorificîndu-l cu o violență ce ținea poate — în planul istoriei literare — de urgența încorporării acestui tărîm al existenței — cu mari resurse estetice — în literatura noastră.

Asupra acestei intrusiuni a **urîtului** se aruncă, în proza lui Rebreanu, o lumină egală și rece. Adeseori un mare scriitor este comparat cu un demiurg, care creează o lume, populînd-o cu făpturi. Pe Liviu Rebreanu — el însuși un mare scriitor — e mai nimerit însă să-l comparăm cu natura care produce și vestejește cu aceeași indiferență tot ceea ce e muritor. Lumina crudă a dimineții de vară care învăluie fără participare cele trei personaje umilite din finalul nuvelei **Proștii** se revarsă peste întreaga proză a lui Rebreanu, efectul epic al acestei rețineri în narațiie fiind uriaș.

Valeriu CRISTEA

CEZAR PETRESCU „1907"

A scrie despre 1907 — la aproape două decenii de la apariția **Răscoalei** lui Rebreanu, timp în care celebra capodoperă își cîștigase un loc definitiv în conștiința publică — a fost, din partea lui Cezar Petrescu, o întreprindere, desigur, temerară. Mai mult încă: prodigiosul romancier pare a-și lua ca model de construcție epică cartea predecesorului, pînă la un punct cel puțin: același studiu al mediilor boierești și al cercurilor politice, cu pretenția de a le cunoaște mai bine, aceleași stări de spirit ale țăranilor observate minuțios, în vederea creării atmosferii prevestitoare de furtună, aceleași tribulații pentru cumpărări de moșii în obște, răpite apoi de arendași venali ș.a.m.d. În sfîrșit, critica mai nouă găsește, cu dreptate — deși uneori se exagerează — că romanul este viciat de concepțiile sămănătoriste ale autorului, vizibile încă din **Scrisorile unui răzeș, Drumul cu plopi, Oraș patriarhal,** chiar în **Apostol** și în **Aurul negru.**

Pe urmele lui Duiliu Zamfirescu, din **Viața la țară** și **Tănase Scatiu** — mult mai accentuat însă — Cezar Petrescu lasă să se înțeleagă că boierii vechi, cu dragoste de pămînt și de țară, practicînd plugăria arhaică, ar avea relații idilice cu țăranii. Un astfel de boier este Iordache Cumpătă, personaj ce are ca model pe bunicul dinspre mamă al scriitorului. Moșia lui, Zapodia, dacă nu e un eden al țăranilor, e văzută, în orice caz ca o oază neatinsă de pîrjolul răscoalelor. Viața la moșie, privită din acest unghi, este contrapusă celei de la oraș. Capitalei îndoesebi, Sodomă în care mișună politicieni demagogi și afaceriști de toate soiurile. Opuși lui Iordache Cumpătă sînt ceilalți boieri și arendași. În acest sector tipologia romanului e largă, covîrșitoare chiar. Unii, ca Octav Udrea, sînt niște dezrădăcinați (ideile baresiene se fac simțite acum din plin) și trăiesc departe de țară, în imposibilitate structurală de a se mai apropia de pămîntul strămoșesc, căzut pe mîinile arendașilor. Dacă se întorc, vegetează la moșie, în postură de castelani trîndavi, ca Damian Cumpătă — fratele lui Iordache — sau își poartă zădărnicia boemei și bătrînețea pretimpurie prin cafenelele Bucureștiului, ca Mihai Tăutu. Alții, precum Voicu Cojan — energii mai noi — sînt niște exploatatori feroci, pînă la momentul cînd — acumulînd averi nemăsurate — vor intra și ei în tagma risipitorilor. Arendașii sînt zugrăviți cu ură și furie, adevărați rechini ai capitalismului agricol, în stare de cele mai teribile atrocități, luînd șapte piei de pe spinarea țăranului și instalîndu-se fără rușine la curțile marilor seniori absenteiști.

Voluminosul ciclu, însumînd peste o mie de pagini, a fost substanțial îmbunătățit la reeditarea lui din 1957. Devenit conștient de eroarea sa, umanitarului Iordache Cumpătă prozatorul îi opune tot mai mult pe profesorul agronom Dimitrie Petrcanu. Fiul clăcașului Petrea Robului, Dimitrie Petreanu, ce are drept prototip pe însuși tatăl scriitorului, s-a ridicat la lumină printr-o întîmplare și prin muncă acerbă. Doctor în biologie și științe agricole din Franța, căsătorit acum cu fata lui Iordache Cumpătă, el face parte din galeria învinșilor și neadaptaților, asemenea lui Radu Comșa din **Intunecare,** într-o măsură mai mică asemenea lui Nicolae Apostol din **Apostol** și lui Zaharia Duhu din **Aurul negru.** Dimitrie Petreanu e un visător lucid, clarvăzător în ceea ce privește nenorocirile pe care le aduce politicianismul, pătrunderea masivă a capitalismului în agricultură, dar și de precaritatea sistemului agrar patriarhal propovăduit de socrul său. Idealistul este un singuratec în această lume de demagogi și samsari de cea mai joasă speță. Exilat ca dascăl de agronomie la o școală districtuală, neînțeles nici chiar de familia sa, tot ce poate face Dimitrie Petreanu este să scrie un tratat savant de agricultură, neluat în seamă de nimeni, și să smulgă — într-un acces de sfîntă indignare — harapnicul din mîna unui vătaf care biciuia obrazul unui clăcaș la margine de cale. Zadarnice gesturi de care singur își dă seama!

Diferitele remanieri și îmbunătățiri ale operei veneau la mare distanță de momentul conceperii ei. În definitiv, prozatorul care ambiționa să dea o cronică românească a veacului al XX-lea era în drepturile lui atunci cînd ataca tema rurală și, implicit, deci, răscoalele din 1907, tragica epopee țărănească pentru care mai ales formula romanului i se potrivește. Lui Liviu Rebreanu îi revine marele merit de a fi intuit aceasta, înaintea tuturor. Ceea ce nu este și cazul lui Cezar Petrescu. Două din cele trei volume ale masivului ciclu sînt cheltuite cu ceea ce s-ar putea numi introducerea: viața boierească de la oraș și de la țară, ample evocări memorialistice ale copilăriei și adolescenței scriitorului, prefigurat în Adrian Petreanu, episoade complet parazitare cum ar fi cel al lui Yann-Guy-François-Hervé, conte de Kergolay-Trémarec, ofițer din armata colonială franceză, adus pe plaiurile moldovene spre a medita asupra dezrădăcinării etc., toate acestea, înfățișate cu o mare revărsare verbală — deși frumos, caligrafic scrise și, la drept vorbind, atrăgătoare pentru lectorul mijlociu — sfîrșesc prin a obosi. Scriitorul este un fantast, un sentimental și un liric, de o mare volubilitate, frenetic și captivant pînă la un punct, însă dezordonat și lipsit de măsură. Tendința lui este de a studia caracterul pe toate fețele și de a duce destinele pînă la ultimile lor consecințe. Concentrarea, puterea de sugestie a amănuntelor par a-i lipsi. Viciat de sentimentalism este — spre pildă — „Epilogul" în care Andrei Petreanu, încă o energie promițătoare ucisă de societate, revede, după treizeci de ani, Zapodia năpădită de străini și de ruină, ca și pe iubita lui din adolescență, Irinel, ajunsă acum bătrînă și paralitică.

Și totuși Cezar Petrescu este unul dintre cei mai valoroși evocatori ai epocii răscoalelor de la 1907. Scriitorul — om de apreciabilă cultură — scrutător atent al artei marilor romancieri universali, din care tradusese cu succes, posedă o bună tehnică a contrastelor, susținută de multă invenție și imaginație. Mai ales către sfîrșitul trilogiei, cînd apele romanu-

Ion ROTARU

(Continuare în pagina 7)

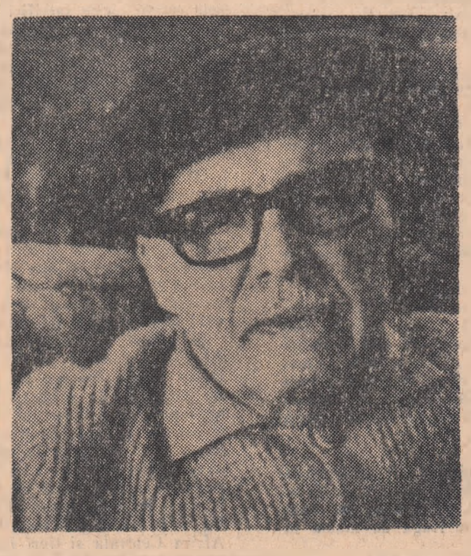

INSCRIPȚIE LA „1907" de TUDOR ARGHEZI

Tentația permanentă a răzvrătirii și impulsul iconoclast care colorau ipostazele argheziene anterioare — fie că era în cauză poetul „smîrcurilor" ori poetul „piscurilor de piatră" — se cereau odată valorificate integral, încît apropierea lui Arghezi de marea temă a răscoalelor țărănești din 1907 trebuie considerată în perspectiva satisfacerii unor particularități acute ale eului său poetic. Ca și Rebreanu, ca și Zaharia Stancu, poetul Cuvintelor potrivite a întîlnit în 1907 mai mult decît o „temă" convenabilă inspirației sale, ocazia de a exprima acest eu în raport cu un moment istoric decisiv, de a descoperi în vibrația lirică cea mai caracteristică, particulară, înfelesuri universale.

Dacă la Rebreanu interesul mergea vizibil către desfășurarea dramatică a răscoalei, dacă Zaharia Stancu luminase intens fondul de umanitate ultragiată prin candoarea însingerată a lui Darie, afinități de structură aveau să-l determine pe Tudor Arghezi a explora însuși filonul revoltei spre a extrage, din revărsarea sa de lavă pustitoare, durabilele nestemate.

Începută în stil de cronică („Și s-au aprins de-a latul țării, mii / De luminări și de făclii, / Ca la un Paște și o Înviere, / Facle, și vipii, și-opaițe stinghere"), compoziția argheziană exclude din capul locului orice impresie de detașare, de evocare impersonală, chiar din finalul Cuvîntului înainte rostit ca un jurămînt sacru: „Ajută, Doamne, țara-i în răscoală". Cel ce urcă pe firul evenimentelor către izvoare, pînă la „cauza cauzelor", părăsește repede poziția martorului pentru a înfățișa scenele cu îndîrjire și patima unui veritabil participant.

Tonul imperativ este aici reflexul unei convingeri ieșită din acumularea probelor, care justifică izbucnirea maselor exasperate și-i conferă acel caracter obiectiv, justițiar, implacabil, de moment decisiv în curgerea istoriei acestui popor. Spre confirmare, poetul supune judecății publice, mai bine zis, oprobiului posterității, cîteva din tipurile clasice de profitori și opresori, a căror comportare cinică a făcut să se convertească răbdarea țărănească în disperare. Latifundiarul anacronic, pe cît de primitiv spiritual, pe atît de agresiv temperamental (Coconu Alecu), parvenitul folosind cu abilitate (citește „profit"!) rampa de lansare a grupării politice („Și s-a înscris fanatic, devotat, / Ca să ajungă-ntîi băiat de stat" — E advocat), ciocoiul trăind în răsfăț și inconștiență vinovată („Strein, minca-l-ar buba, de țarină și vite" — Un colț de țară) prind conturări într-un chip care reactualizează verva corosivă a pamfletarului de la „Facla" sau „Cronica". Sugestia puternică produsă de asemenea portrete gravate cu apă tare se explică tocmai prin bogatul fond de observație directă pe care îl implică, elemente autentice acumulate de Arghezi pe vremea întinsei sale activități gazetărești și restituite acum sur le vif.

Ca și în pamfletele de odinioară, Arghezi observă nemilos „victimele", le urmărește cu o adevărată voluptate toate treptele degradării lor pînă la patologic și chiar scatologic, proces tradus printr-o mecanică de resorturi desafectate, funcționînd anapoda, în pustiu. Caricatura provine nu din intenția contemplatorului, ci rezultă din reducerea modelului la esențial, operație pe care Arghezi o execută cu o meticulozitate proporțională doar cu dezgustul nedeghizat față de întreaga galerie a „monștrilor" ilustrată prin Duduia, Cucoana-mare și cei de-o seamă, fără a-i uita pe „lingăi, lichele, șteoalfe", stigmatizați măcar în treacăt dacă nu-s aduși sub raza paralizantă a reflectorului. Alteori, ca în Doine, poetul, scîrbit parcă de parada „indivizilor" fetizi, zugrăvește în bloc întreaga categorie: vechea metaforă a pătanjenului rapace din „Cartea cu jucării", amestec straniu de grațios și hulpav, este reluată cu semnificații sporite, vizînd nu numai pînza intrigilor și a afacerilor oneroase, dar și caracterul lor șubred („Poate nici nestîrșit de istorii din vremea mai veche sau mai apropiată, apoi chipurile străbunilor, ale părinților și fraților, neamurile, vecinii și toți ceilalți cîți populează viața satului — pînă ce o lume se creează, în al cărei centru se află Darie, povestitor și actor totodată al faptelor istorisite. Toată savoarea și forța narațiunii provin, lucrul s-a spus, din particularitățile confesiunii acestui personaj care împrumută timbrul său și celorlalte, toate vorbind la fel cu el, toate gîndind asemeni lui. E un erou care-și multiplică personalitatea în nenumărate copii iar lunga sa confesie este, de fapt, o meditație (din unghi naiv) asupra existenței, rezumînd psihologia țăranului. Faptul imediat, concretul, e ridicat mereu la semnificația generală: „Cu burta plină, cu punga și mai plină, omul nu mai vede nimic înainte. Se crede tare și mare. Se crede fără moarte! Ei, dacă n-ar fi moartea..." (pag. 104).

Constatarea făcută mai înainte, privitor la armonizarea contrariilor în această carte, se verifică și în alt plan. Cu toată imensa acumulare de evenimente tragice, cu toată frecvența prăbușirilor și a dislocărilor, romanul lui Zaharia Stancu nu transmite, ca simbol fundamental, o imagine a dezolării sau a epuizării forțelor vitale, ci dimpotrivă. Un clocot de energii vitale urcă, din glia stropită cu sudoare, în trupurile țăranilor care fac răscoala, în cel al lui Tiță Uie sau al unchiului Urban Precup Ulupăr, în lujerii subțiri ai siluetelor feminine, sau în copiii nevoiași care, asemeni lui Darie, năzuiesc să învețe carte și să se ridice deasupra condiției desculților. Iar toată acea viață din valea Cîlmățuiului, făcută din întîmplări și drame obscure, din foame și luptă pentru pămînt, din tîrguieli pentru zestre și muncă neplătită pe ogoare străine, confesiunea lui Darie o înalță din amănuntul dezolant în perspectivă cosmică, sublimînd-o în acele tremătoare imnuri vitaliste care întretaie din loc în loc narațiunea: „N-ați petrecut nici o noapte pe cîmp? Cine a spus că noaptea cîmpul doarme?(...) Noaptea cîmpul își trăiește viața lui. Șuptile lungi, pămîntii lunecă reci printre ierburi. Fiecare vietate pîndește altă vietate, o adulmecă, o privește, o înghite. Fiecare fir de iarbă, fiecare fir de grîu, fiecare fir de floarea soarelui ori de porumb, noaptea deschide ochii, privește slava. Deschide larg buzele, respiră văzduh. Deschide larg brațele, îmbrățișează răcoarea udă. Răcoarea e lacrima stelelor..."

G. DIMISIANU

ZAHARIA STANCU „DESCULȚ"

Această carte a lui Zaharia Stancu, una din primele opere reprezentative ale prozei românești de după război, își dezvăluie, la o nouă lectură, puteri de captivare estetică nediminuate de trecerea timpului. În momentul apariției sale, acum aproape două decenii, romanul surprindea printr-o viziune insolită, senzațională chiar, a lumii și a relațiilor țărănești, temă clasică a literaturii române, neprivită însă nicicînd, înainte de acest scriitor, dintr-un unghi similar. Aspectul cel mai neobișnuit, resimțit ca atare și astăzi, era însoțirea lirismului torențial cu un realism necruțător de copleșitoare efecte, decis să dezvelească tablouri oricît de atroce ale mizeriei și aservirii umane; o coborîre în zone infernale, pentru a contempla scene de oroare și cruzimi inimaginabile, urmată de o bruscă înălțare în sfera celor mai curate emoții poetice; un accent de duritate și violență iar apoi unul de înduioșare și căldură omenească, totul amalgamîndu-se într-o curgere mereu schimbătoare, cînd abruptă, rostogolindu-se spumegător peste stînci imprevizibile, cînd lentă, majestuoasă, înaintare de larg fluviu continental.

Originalitatea cărții stă în armonizarea acestor elemente de sens opus. Rezultă, dincolo de aparența dezarticulării narative, o unitate, o structură, o construcție ale cărei părți sînt sudate prin timbrul unic impus întregului de confesiunea lui Darie, eroul-povestitor, copil întîi, apoi adolescent. Disarmonice sînt numai intervențiile pamfletare de nuanță gazetărească, aparținînd nu eroului cît autorului, nu multe dar imprimînd totuși, în cîteva locuri, însemnele unui stil cultivat excesiv în epoca elaborării romanului. S-a observat ce sentiment de contrariere declanșează primul contact cu lumea cărții, ce impresie stranie, de parcă am fi pășit într-un ținut exotic, necercetat niciodată. Climă neîndurătoare, arșiță sau viscole năpraznice. Peisaj monocrom sau unidimensional. Salcîmi și întinderi nelimitate, jucînd în fierberea amiezilor de vară sau în albul zăpezilor, iarna. Chipuri lamelice, pămîntii, priviri scînteind de foame sau de patima unei uri ce nu va întîrzia să se reverse. Aceeași senzație, de a fi captivii unui continent suspendat, ne-a dat-o cartea lui Carlo Levi, „Cristos s-a oprit la Eboli", cu diferența că acolo lucrurile erau văzute de un martor accidental iar aici sînt trăite din interior, din intimitatea cea mai desăvîrșită cu putință, aceea pe care ne-o oferă memoria ultrasensibilă a lui Darie. („Nimic n-am uitat... Nimic din anii aceia n-a murit în mine" p. 25).

Treptat, contururile se precizează, imaginile, împăienjenite la început de tonul febricitant al evocării, se limpezesc, și după cîteva zeci de pagini simțim că autorul ne-a și impus viziunea sa: avem înainte icoana vieții țărănești din cîmpia Dunării, extremitatea din sud, cu așezările, obiceiurile și rînduielile de la începutul secolului, urmărită pînă în anii întîiului mare război mondial și cuprinzînd, ca episod cardinal, momentul marilor răscoale din 1907. Întîmplările se nasc una din alta, un lanț

Geo ȘERBAN

(Continuare în pagina 7)

O CONȘTIINȚĂ LUCIDĂ

(Urmare din pagina 1)

ciumări. Doctorul Alecu Ureche, bunăoară, îi destăinuie amărăciunea de a nu fi izbutit să ia mai eficient parte la viața publică, încercările în acest sens fiindu-i zădărnicite „de boierii și de ciocoii noștri pe simpla bănuială instructivă că n-aș fi amantul destul de fidel al sacrei noastre Constituțiuni". Seismul social, — îi spune, aceluiași — l-a decis a-și rosti limpede, „europenește, nu grecoțigănește" sentimentele „față cu actuala lor organizare de stat". Pînă atunci își convertise atitudinile în viziuni epice și dramatice, în creația de oameni și situații. Sosise vremea să și le proclame deschis: „de ce să nu arăt lumii cum am văzut eu împrejurările sociale și politice la cari am asistat, — și ca istoric, nu numai ca simplu comediante?"

Marele scriitor nu s-a dezmințit. **1907. Din primăvară pînă-n toamnă**, operă de perfectă autenticitate artistică prin verva pamfletară, prin demnitatea stilului, este implicit un substanțial studiu istoric-sociologic. Omul căruia îi plăcea să pozeze în boem aristocratic, care afecta oroarea de muncă, de disciplină interioară și care persifla preocupările grave, întreprinde, în această serie, o analiză a problemei țărănești, ce atestă prezența virtuală a unui om de știință; el dispune de o informație exactă, stabilește între fapte, între idei raporturi riguroase, argumentează cu o stringență logică desăvîrșită, clădește impresionant. Ca în teatru, ca în proză, detaliile se subsumează întregului într-o măiastră orchestrație, lava pasională fiind captată de o conștiință artistică infailibilă și dispusă ordonat în compartimente precise, cu un simț clasic al construcției. Raporturile de clasă sînt studiate cu o aplicație vrednică de competența unui specialist, iar viața politică, administrația de stat, justiția, școala își află în Caragiale un cercetător care știe să meargă rapid la esențe, să rezume în cîte o frază memorabilă beteșuguri multiple și mari ale sistemului de guvernare existent. Condamnarea fără drept de apel a oligarhiei este concluzia logică, necesară, corolarul judecăților desfășurate în cuprinsul scrierii, judecăți sprijinite pe o inatacabilă temelie documentară: „Împărțită-n două bande, ce se numesc cu pretenție „istorice" — liberal și conservator, — bande mai nesocotite decît niște seminții barbare în trecere, fără respect de lege, fără milă de oameni, fără frică de Dumnezeu, — această oligarhie legiferează, administrează, calcă astăzi legile pe cari le-a făcut ieri, preface mîine legile pe cari le-a făcut azi, ca poimîine să le calce și pe acelea, fără spirit de continuitate și fără altă sistemă decît numai împăcarea momentană a exclusivelor ei interese, pentru perpetuarea sacrei organizațiuni numite aci democratice".

Răspuns simbolic al istoriei la mascarada jubileului din anul precedent, prilejuit de împlinirea a patruzeci de ani de la aducerea prințului străin pe tronul țării, văpăile din 1907 au vădit, cum îi scria Caragiale lui Petre Th. Missir, în 26 martie (st. v.) 1907, „falimentul unei întregi sisteme". Scriitorul își dădea seama că „zilele Constituției" în vigoare „erau pe sfîrșite", că „a luat apă corabia". Spera să apuce „ceasuri mai bune". De n-a asistat la prefaceri radicale, autorul „Scrisorii pierdute" le-a întrevăzut.

Creator al unei lumi de ficțiune, menită să traverseze secolele, I. L. Caragiale a fost implicit una din cele mai lucide și drepte conștiințe cetățenești exprimate în spațiul literaturii noastre.

DIMITRIE STELARU

DIMITRIE STELARU A ÎMPLINIT 50 DE ANI. „GAZETA LITERARĂ" SE ALĂTURĂ PRIETENILOR POETULUI, FELICITÎNDU-L CU TOATĂ CALDURA ȘI DORINDU-I VIAȚĂ LUNGĂ, ÎNCUNUNATĂ DE NOI SUCCESE POETICE.

PRIMĂVARĂ

Încă nu știu dacă am ieșit din vis
ori dacă am intrat în el
dar aud vîntul dincolo de fereastră,
printre muguri îl aud strecurîndu-se
aud clinchetul petalelor soarelui
peste sulițele mici de iarbă

COVOARE

Patru oltence îndrăgostite
cu zăvelci de stele și soare
ciufoase ca poemele mofturoase
vor să-mi sature inima :
uite-le în covoare.

TUMUL

Cînd sînt fără durere
nu mai sînt om –
parcă tumulul supt de păpădie și cai
umblă prin strugurii cărnii,
parcă are șopîrle și pitici fără trup
care îmi sorb lacrimile
și sunetele din Buftea
sunete halucinante de trîmbițe
la fel de goale cum e lumea.

DE ARTĂ

Tăcere sînt ei și n-au mirajul fiarei
nici sfîrșit acolo unde încep –
prin boltă le fluieră Odin
de după deslănțuire și negri corbi –
se ascund în vechi hărți troiene
ca într-o muzică surdă ; ochi n-au
spre fereastra metaforei stas.
Ei sînt bolnavii mărilor albe
își zic dimineața : unde e noaptea ?
vîrîndu-se mai mult în lumină
apoi își risipesc lujerii în marea colii albe.

UNELE SCĂRI

Nelămurit încă trăiesc altfel,
unele scări duc îndărăt, altele rămîn
în tine și acolo rămîn pînă la alt început
unde nu știu cînd am fost.
Cînd ridic umerii am cincizeci de ani,
genele atîrnate de soare au cinci sute
de ani,
dar inima ?
Merg prin vulcani, clădesc stafii
pentru cele trei zile cît mai scriu,
dar inima ?

ÎN LUNĂ

Îmi aștept sora aici în lună
i-am pregătit fluiere vopsite cu stele
și mirezme tinere – am adus pămînt
să-l aibă la nesomn ;
inima n-am uitat-o,
cum să-mi uit inima cînd țipă după ea ?

Îmi aștept sora aici în lună
dar n-are ochi să mă afle – mulți ochi ;
mai stă în cirja ei de umbră
o zi, o treaptă
cît pagina scrisă niciodată.

DINAMICA VIEȚII

Cum bate pulsul vieții, ritmic !
L-auzi în mii de vietăți.
Răsună cosmic și euritmic
Și-n vastele singurătăți

Nu stă nicicum sonorul ornic :
În nesimțite melodii
Își deapănă dinamul spornic, –
Imperceptibile-armonii.

Poetul, percepînd vibrarea,
Sensibilul seismograf
Îi este. Și cînd decantarea
Își toarnă-n vers subtilul zvon,
Pulsu-existenții, pururea cantabil,
Adie-n vers, ineluctabil.

Camil BALTAZAR

LA VADUL

La Vadul Istrului. Un pămînt pătruns de ape și spuzit de verdeață ca un imens burete ud și mucegăit: aveam impresia că ne amenință o creștere de puhoaie, că într-o noapte sau alta ne vom scufunda ca în basme în adîncurile de cristal. Mi-am dat seama că Mile se bizuise pe prezența mea ca să realcătuim în trei viața de frați de cruce cu Pierrot. Dar lucrurile s-au petrecu dimpotrivă. Liberat de grija de a nu-l lăsa pe Andrei prea singur, l-a părăsit de-a binelea sub pretextul că ne lasă împreună să învățăm. Am căutat să-l inițiez pe Andrei în experiențele mele de radiofonie. Altădată le urmărea cu neîncredere dar cu destul interes. Mă așteptam să-l umple de bucurie propunerea mea de a construi singuri un post pentru Vadul Istrului. Îl asiguram că o vom scoate la capăt. Se lăsa greu. Mintea lui era dusă aiurea. L-am iscodit. Mi-a spus că e cu sufletul împovărat. Nu din pricina Rouei. Aproape că o uitase. Cîte odată nici nu mai putea să-și aducă aminte de chipul ei. Se ștergea în amintirea lui ca o flacără în vînt și ceață. Dar e bîntuit de rele presimțiri.

— Ce fel de presimțiri ? I-am întrebat. Poate că ești pe cale să faci niște friguri palustre. De ce nu iei chinină, ca mine ? Preventiv. M-a sfătuit chiar unchi-tău Marincu...

— Te cazneşti mereu să dai lucrurilor o explicație materialistă.

— Și tu să le vezi sub un aspect fantastic.

— Nu e nimic fantastic în neliniștile mele... Această doamnă Ștefăniță... tu știi că pînă acum a și stricat viața părinților mei... Și acum mă tem de amestecul ei din ce în ce mai intim la noi în casă... Mie, prietenia ei cu Pierrot nu-mi place. Nu-mi dau seama de ce, dar, totul mi se pare nepotrivit și ciudat. Ce mai vrea la urma urmei ? Femeia asta e o piază rea. E o purtătoare de nenorociri așa cum sînt inși purtători de microbi și duc molimele de colo pînă colo.

— Dragul meu, i-am zis și am zîmbit cu superioritate, se vede că aerul de aici nu-ți prieşte. Du-te la munte. Ce găsești nenatural în faptul că tatăl tău s-a îndrăgostit de doamna Ștefăniță, o femeie frumoasă, mult mai frumoasă ca mama ta și mult mai femeie; mama ta e atît de severă... imaginea posacă a datoriei. Mă mir că tu cu experiența ta, cu care te lauzi, nu ți-ai dat seama de asta... Și apoi, poate că tatăl tău se gîndește să o despartă pe doamna Ștefăniță de soțul ei, să divorțeze și el și să o ia de nevastă. Lucruri din astea s-au mai văzut. Și atunci el caută să vă apropie pe voi de viitoarea voastră mamă vitregă.

— Dar a evitat sistematic toate ocaziile în care ar fi putut să mă prezinte doamnei Ștefăniță.

În glasul lui se împletecau nedumerirea și ciuda.

— Tocmai aci vroiam să te aduc, am exclamat. Domnul Mile a împrietenit-o mai întîi cu Pierrot fiindcă e mai mic și deci mai maleabil. I-a fost teamă să nu întîmpine în tine oarecari rezistențe. S-a gîndit că fiul său cel mare e mai conștient, mai solidar cu mama lui, cu ideea de familie, și că ar risca din partea lui vreun afront. În sfîrșit a preferat să înceapă prin a-l domestici pe Pierrot, fiindcă n-a crezut că Andrei să fie atît de puțin sălbatic.

— Ce vrei să spui ?

— Că ești gelos pe Pierrot pentru intimitatea lui cu amanta tatălui tău. Doamna asta enigmatică îți chinuie imaginația și ai vrea să fii tu pajul ei în locul lui Pierrot. Și aceasta cu toată ideea ta de familie și de recunoștință ce te leagă de mama ta care, de altfel, te-a exilat aici.

Andrei se încruntase ușor la auzul ultimelor cuvinte :

— Nu discut presupunerile tale abjecte: judecă fiecare după cum i-e firea. Să ne întoarcem la fapte. Cunosc acum trecutul doamnei Ștefăniță. (Andrei scoborî tonul). Mi l-a povestit din fir în păr judecătorul Hudiș. Mă tem de ea și de complicea ei, femeia Pelaghia — Ghia — Pelaghia, fosta ei dădacă pe care a băgat-o la noi în serviciu. Amîndouă împreună fac o sinistră pereche. Dar să nu mai vorbim de asta. Mai bine să construim postul de radio. Asta mă va face să mă gîndesc la altceva.

— Fie am încuviințat, să nu mai vorbim de asta.

Simțeam însă cît e de greu să schimbăm vorba. Ce alt putea să ne intereseze mai mult decît trecutul doamnei Ștefăniță ? Eram atît de avid de a-l cunoaște pe cît Andrei era de dornic de a-l povesti.

În acea seară norii apărură pe cer și acoperiră stelele. Apoi se lăsară în jos spre lacuri, pînă întîlniră respirația lor umedă și argintie. Cîntecul broaștelor amuțise. Fulgere albastre umpleau la răstimpuri tăcerea. O așteptare grea plutea în văzduhul încărcat. În fine trăznetul căzu și ploaia se prăvăli ca o cascadă. Toată noaptea copacii s-au frămîntat. Din pricina ferestrelor închise, căldura în cameră era de nesuferit.

Deși m-am dus la culcare tîrziu, n-am închis ochii. Nici Andrei nu cred să fi adormit. Îi ghiceam prin pereți frămîntarea. Întunericul în care zăceam ne ducea gîndurile și neliniștile prin vastul conac bîntuit de furtună. La capătul din dreapta se revărsa prin geam o lumină. Pavel veghea. Numai Pierrot lipsea de acasă. Cine știe unde îi prinsese ploaia. Fără să ne fi vorbit, Andrei și cu mine i-am ascuns lui Pavel absența lui Pierrot. Noaptea era plină de cîntecul burlanelor ruginite. Sbuciumul încetase. Ploaia e numai un ropot susținut. Din pod, prin tavan se auzeau jocurile șobolanilor. Alergau în cete de la un capăt la altul rostogolind liniștea. Mi-era gîndul la doamna Ștefăniță. Se împlineau cincisprezece ani de cînd sosise în orașul de reședință al județului. O însoțea Pelaghia. Pentru vîrsta mea de atunci cincisprezece ani înfățișau un trecut cu adîncimi de legendă. Ce eram eu pe vremea aceea ? Anca Ștefăniță strălucea de frumusețea celei dintîi tinereți. Venise tocmai de la Severin unde își pierduse părinții și toată averea.

E greu să mai rămîi, cînd ești orfană și săracă, în orașul în care, cu puțin înainte, ai fost sărbătorită și invidiată. A strîns și a vîndut rămășițele unui lux defunct și a urmat-o pe Pelaghia în orașul natal al acesteia. Și-au închiriat o modestă locuință de provincie cu marchiză albastră și grădiniță cu flori. Apariția ei pe promenadă a stîrnit vîlvă. Minunat de mlădioasă și de sveltă păru statura ei purtată în mers, un mers care de-abia dacă atingea pămîntul, și ochii ei întunecați primeau și răsfrîngeau toată lumina dimprejur. Pelaghia o urma pretutindeni, încruntată și tăcută ca o ursitoare.

Anca nu cunoștea pe nimeni dar în curînd fu poftită la toate ceaiurile și seratele orașului. Legăturile se fac repede într-o mică și plictisitoare reședință, în care curiozitatea stăpînește spiritele și dorul de petreceri nu dă pace sufletelor. De altfel Anca era hotărîtă să-și facă o soartă. Nu prin muncă. firește. N-a fost crescută și pregătită pentru muncă. Dacă și-a pus această întrebare a fost ca să constate singură că nu știe să facă absolut nimic. Mîinile ei parfumate nu se îndeletniciseră cu lucrul. Poate ar fi izbutit să intre undeva funcționară. Ore și disciplină de birou, poate și ținută de serviciu. Făptura ei incomparabilă în ținută de serviciu ? E de rîs ! Prea i s-a spus din cea mai fragedă vîrstă că e încîntătoare, că e un vis cum nici poeții nu l-au visat, ca să nu fie conștientă și mîndră de frumusețea ei. Tot timpul a fost atît de iubită și de înconjurată încît pînă la nouăsprezece ani nimic nu i se împotrivise. La școală profesoarele îi surîdeau și colegele îi scriau temele, îi făceau hărțile și desenele, și numai ca să stea cu ea de vorbă o pregăteau în răstimpul recreației pentru cursul din ora următoare. Opt ani a fost plimbată astfel prin curtea liceului, de pedagoage improvizate, care o țineau de braț sau de după mijloc și-i debitau ce trebuia să știe, scutind-o de orice cazná și încordare. În jurul ei toată suflarea școlărească și pînă și oamenii de serviciu se întreceau să înlăture din cale-i toate piedicile. Viața era netedă și ușoară într-o lume care i se robea pentru un zîmbet, pentru o privire sau un cuvînt. Și părinții au alintat-o ca pe o infantă, cît au trăit. Îi venea deci tare greu să se gîndească serios, să muncească mai ales că, pentru moment, rămășițele adunate pe bijuterii, dantele și mătăsuri scăpate de sechestru și vîndute pe nimic, o puneau la adăpost o bucată de vreme. Va folosi deci răgazul pe care i-l lasă viața pentru a o cuceri. În această privință, Anca judecă la fel ca toate fetele de vîrsta ei. Nici una nu vede scăparea într-o mașină de scris. Imaginea e rece și posacă. Preferă un bărbat cu bani și cu înfățișare plăcută. În oraș se aflau multe case frumoase, cu parter ridicat, cu ferestre largi și poartă de fier impunătoare. Campania începu a se prelungi, iernile, în sunetul melodiilor de Ivanovici și Strauss și al languroaselor bostonuri. În lunile de vară serbările de grădină și de pe lac s-au ținut înnt prin casele spațioase și pe la moșiile mai apropiate. Anca e pretutindeni și în jurul ei roiește, într-un vîrtej de parfumuri și culori, un tineret amețit și nebun în care se amestecă și bărbați însurați și oameni în floarea vîrstei.

Timpul a devenit un vals fără sfîrșit. Cînd tac viorile și alămurile, ecourile plutesc încă în amintirea nocturnă a Ancăi. Amintirile luminează și se sting în buchetele de flori care s-au veștejit pe rînd la ea în dormitor. Șoaptele s-au risipit în acul în care a spumegat șampania. Scrisorile de dragoste s-au desfrunzit pe covoare și s-au prefăcut în cenușă. Anca e cu mîinile goale. Privește în foc. E tăcere. A așteptat și n-a venit nimeni. Toți i-au vorbit de frumusețe și de iubire. Nici unul nu i-a spus :

— Vreau să-mi fii soție. Nici unul dintre aceia cari puteau fi aleși. Fiindcă, la ceilalți, care se ofereau să împartă cu ea traiul lor banal și mediocru nici nu se uita. Cereri în căsătorie de acest fel i se făcuseră destule și la început le-a respins cu înduioșare. Mai tîrziu însă o umplură de amărăciune și de ciudă superstițioasă. Se ferea de îndrăgostiții care nu-i aduceau decît o inimă devotată, ca de niște purtători de piază rea. E ceata celor mulți cari se căznesc amarnic cu leafa. Unii erau stăruitori pînă o scoteau din sărite. Cîtă îndemînare i-a trebuit ca să-i pună la locul lor, sau chiar să-i și repeadă fără să și-i facă dușmani. Prin amintirea ei plictisită se perindă încremeniți în atitudini galante, un șir de magistrați, de ofițeri și funcționari, de avocați fără procese și medici fără clientelă. Un text hibrid de declarații pasionate și descrierea în culori de idilă a unui trai în doi, modest și liniștit. Parva domus, magna quies ! Îi vine să rîdă, ca să nu plîngă de desgust. Iată-l pe judele Hudiș, tînăr oacheș și plăcut, posesorul monetar al unui început de chelie. Și toamnatecul Ștefăniță, sprijinit în mai multe lefi cari îi fac și mai nesuferită cănita lui „muscă" de sub zîmbetu-i nerușinat. Iată-l, într-o lumină mai stranie pe Denodache, locotenentul versificator, care a avut proasta idee să se sinucidă, dedicîndu-i un sonet apărut postum. E iarăși Ștefăniță veșnic cu genunchiul la pămînt, ca pe vremuri: îi scîrțîiau încheieturile cînd se ridica.

— Doctore dragă, ți-ai stricat dunga de la pantaloni... Iată-l și pe dentistul Edelștein care a scăpat instrumentele din mîini și a sărutat-o pe gura deschisă tocmai cînd se afla pe fotoliul chirurgical. Sînt clipe în care Anca ar vrea să se curețe de amintiri ca un pom de omizi și frunze uscate.

Încă un an a trecut în tumult de orchestră, în scînteieri de baluri și în legănarea moletecă a lampioanelor. Anca e tot sărbătorită și solicitată dar e mereu singură. A cuprins-o mirarea văzînd cum în jurul ei fete, mai puțin frumoase și dorite, s-au măritat. Două dintre ele și-au găsit mirii chiar între curtezanii Ancăi, cari păreau cei mai aprinși. Dacă ar fi avut mai multă experiență, Anca s-ar fi lămurit că trăiește în mijlocul unui grup de cerealiști, de armatori și latifundiari al căror lux devine, pentru mic și mare, idealul unic și legea supremă. Aci oamenii se deprind din vreme să se măsoare și să se cîntărească la valoarea lor precisă. Pentru ei una e sentimentul și alta e viața. În ochii lor Anca a fost dintru început o femee minunată dar neîngăduit de săracă. Bogătașii, tineri și bătrîni, ar fi făcut orice sacrificiu ca să ajungă amanții celei mai frumoase dintre frumoasele cetății, orice sacrificiu afară de acela de a o lua de nevastă. Și chiar dacă, într-o clipă de slăbiciune, ar fi consimțit în taina sufletului să facă pasul ultim ce-i despărțea de comorile Ancăi, s-ar fi izbit, pînă la urmă, de neînduplecata împotrivire a familiilor localnice, cari de mai bine de un veac se înrudeau. Nici una n-ar fi încuviințat o căsătorie a unui băștinaș chiabur cu o venetică suspectă și calică. Cu deosebire matroanele vegheau la strașnica păzire a poruncii acesteia. Și matroanele vegheau tronînd pe lavițe ferecate și pline de aur.

Banii sînt pe sfîrșite. Pe Anca o năpădesc neliniștile. Griji o hărțuiesc. Fiecare invitație devine o problemă... Fiindcă nu mai poate schimba toaletele. Și ochiul nemilos al provinciei înregistrează totul. Rochiile ultimelor baluri au fost transformate de mai multe ori. Nimic nu mai prinde. Nu știe ce are să poarte la balul Prefecturii. Prințul Șerban Mavrogheny, prefectul județului, a stăruit să vie neapărat. I-a făgăduit. Cum ar fi putut să-l refuze ? În nesiguranța ei, Anca se temea că un refuz ar fi putut să-i dezvăluiască prințului adevăratele motive.

Și prințul e îndrăgit de ea. I-a spus-o în toate felurile. Prin daruri, cuvinte și priviri. Darurile, cînd nu erau flori, i le-a trimis înapoi însoțite de cîte o scrisoare, prin care se scuza că nu poate să le primească. Șerban Mavrogheny era un om de aproape cincizeci de ani. Înalt ca un plop. Purta o barbă mare și neagră de rege bizantin și avea ochii albaștri întunecați. Glasul lui era ca un tunet îndepărtat. Cînd vorbea încet, glasul acesta punea stăpînire pe tine. Cînd era lîngă Șerban Mavrogheny, Anca se simțea mică de tot dar ocrotită și plină de încredere. E omul cel mai bogat al ținutului și aruncă banii cu nemiluita. De viața lui se povestesc tot felul de năsdrăvănii. A vînat lei în Africa Centrală și tigri în India. A luptat ca voluntar în Creta, contra turcilor, în Transvaal contra englezilor, în Manciuria contra niponilor. A răpit logodnice și neveste, și a ucis în dueluri pe cei mai geloși. Cu brațul lui poate opri pe loc un cal din galop, iar la mînie, ochii lui aruncă fulgere atît de îngrozitoare încît își paralizează adversarul. Și omul acesta îngălbenește și tremură ca un copil cînd Anca îl măsoară cu nepăsare din creștet pînă în tălpi și îl întreabă: „Spune-mi, prinț, ce interes ai să fii atît de mare ? Nu zic că ești „rău", dar găsesc că ești inutil de mare". E felul ei de a se purta cu dînsul. Nu-l slăbește din ochi. Simte cum se sbate să se descătușeze dintr-o vrajă care-l face nesigur și sfios. E deajuns o clipă de neatenție ca uriașul să se smulgă din cercul ei magnetic și să se năpustească asupra crescindă. Ca să scape de ea, o trimiseră la spitalul comunal unde fu internată într-o rezervă. Acolo medicii au fost de părere că delirul ei concentric nu e chiar lipsit de înțeles, că femeia a îndurat „un șoc" care i-a zdruncinat moralul și i-a răvășit mințile cel puțin pe cîteva săptămîni. Agitația ei firește se va potoli, dacă nu altfel, cel puțin prin istovire. Dar după aceea se ivea primejdia sinuciderii. Pelaghia rămase deci în spital să sporovăiască mai departe de moarte, de iad, de crimă, de un copil mort, de dragoste și de voluptate. Între timp se dăduse de veste stăpînei.

Anca sosi a doua zi. Doctorii și doctoresele o întîmpinară ca pe o vedetă. Grația și frumusețea ei lăsase amintiri pretutindeni. Cu tot roșul artificial depe poemți, fața-i era de o paloare de strigoi și ochii duși în fundul capului. Rochia subțire de vară părea aruncată pe umerii plăpînzi și pe talia de fetiță. Gleznele ei tremurau în mers. — Ce slabă e, zise o soră, parc-ar fi lăhuză. O însoțiră pînă în pragul rezervei. Anca se opri cu gura ușor deschisă ca și cum își trăgea sufletul și ascultă. Nici un zgomot. — Nu doarme. îi spuse o doctoriță, intrați fără să mai bateți.

Pelaghia se afla în fața patului în genunchi, cu spatele la ușă, despletită și cu capul în așternut. Fără să se ridice întoarse spre cei cari intraseră o privire goală și tivită cu roșu într-o față buhăită de plîns. Rămase cu obrazul strivit în saltea, cu gura strîmbă și cu ochii nepăsători, așteptînd. Nu recunoștea pe nimeni. Dar cînd Anca o chemă, abia șoptit pe nume, sări drept în picioare și se repezi plină de groază spre ea. — Fugi ! îi strigă frămîntîndu-și mîinile, de ce ai venit ? Fugi, ascunde-te undeva. Să nu știe nimeni, fugi mai repede, te caută peste tot... ce mai aștepți, ce stai, fugi să nu te prindă, adineauri au fost și pe-aici ! Se ruga din gesturi și din priviri. Îi înfipse mîinile în umeri și o zgudui cu atîta putere încît Anca șovăi. Cînd li se întîlniră ochii Pelaghia se schimbă de-odată la față. Un zîmbet de îndușioșare dureroasă îi pluti pe buze. — Copilul nostru Anca, șopti într-un suspin. Băiatul nostru... (o înecă plînsul). Apoi cu o sforțare care se sparse într-un hohot ascuțit, adăogă: — Noi l-am omorît. Pelaghia își acoperi fața cu mîinile. Păru apoi că și-a recăpătat brusc energia. — Nu ne-a auzit nimeni, rosti ea sacadat, cercetînd totul în jurul ei. — N-am spus nimănui nimic.. nimic... să știi... poți să fugi dacă vrei... poți și să rămîi... fugi... mai bine fugi... pleacă de-aici...

Se apropiase din nou de Anca și o împingea cu mîinile spre ușă. Anca vru să-i spună ceva dar vocea îi era atît de slabă încît nu se auzi nimic. Buzele îi erau albe și ochii mărițí de spaimă. Ar fi vrut să se întoarcă spre prag și să plece dar nu putea să facă nici o mișcare. Ultimele puteri i se scurgeau în pămînt. Se prăbuși.

În ziua următoare Anca fu arestată. Știrea îi fu adusă la cunoștință chiar în spitalul pe care nu-l părăsise din ajun. Fusese internată în urma leșinului lung de cîteva ore care o cuprinsese în rezerva Pelagiei. De vreme ce nu-și părăsea patul în care o țintuise o suferință nouă, Anca nu fu de loc tulburată. Medicii nu îngăduiră nici un interogatoriu. Medicul legist, doctorul Ștefăniță, veni să o vadă. Văzu o figură de var cu trăsăturile ascuțite de anemie și mîini de moartă, nemișcate în pînzele colilii ale patului. Numai ochii de jar negru și șuvițele moi și albastre mărturiseau viața. Medicul se convinse de reaua stare a bolnavei dar pretinse că în cel mult douăzeci și patru de ore trebuie să o examineze amănunțit. În interesul anchetei.

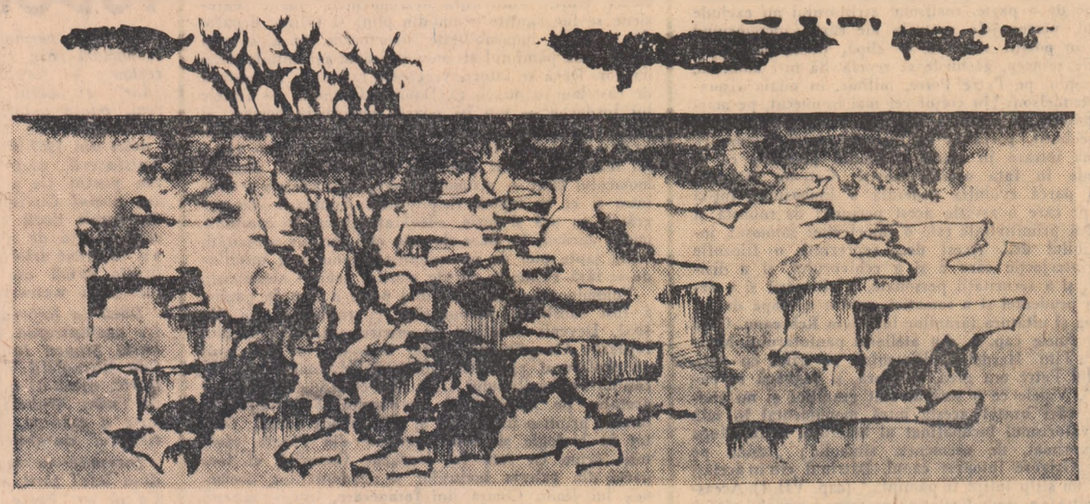

Toate acestea nu s-ar fi întîmplat fără un denunț pornit, mai de grabă din rîndurile adversarilor politici ai prințului, decît de la vreun dușman sau vreo rivală de-a Ancăi. Prințul risca să-și piardă, cel mult, postul de prefect la care ținea foarte puțin. Anca însă putea fi nimicită în această împrejurare. Doctorul Ștefăniță se întoarse a doua zi la spital. Constată fără greutate că Anca era lehuză. — Unde e copilul ? o întrebă. Anca nu răspunse. — Te-a mai examinat cineva ? stărui doctorul. — Nu știu, șopti Anca... am zăcut în nesimțire cîteva ore... Ștefăniță se încruntă. Afacerea se înfățișa destul de încurcată dar în clipa aceea nu luase nici o hotărîre. — În tot cazul, zise el către Anca, în chestiunea dumitale numai raportul meu interesează.

Anevoie, Anca îi mulțumi cu un surîs. Așteptat de repede și pe nesimțite, un început de complicitate se așezase între ei. Doctorul vru să mai adauge ceva. Se temu însă că a vorbit prea mult. Anca zăcea ca o plăsmuire de ceară în perne. Cu cîteva minute mai de vreme se minunase în taină de frumusețea ei dezvăluită. — Pe mîine, îi zise ca să se smulgă din tăcerea grea : și cată de te odihnește. Tăcerea îți face mult bine. Satisfăcut de formula găsită doctorul ieși. Pe sală îl întîmpină magistratul Hudiș care venise pentru interogatoriu. — Te-ai și înființat, Închizitorule ? Precum vezi, ți-am executat ordinul. — Ce părere ai doctore ? Ștefăniță căută un răspuns evaziv. — Un înger de nevinovăție, Inchizitorule dragă, ar trebui lăsată în pace o zi, două. Eu vin mîine. N-am nici un motiv să mă grăbesc. Hudiș se înclină: — Știința e suverană... eu însă trebuie să-mi fac datoria chiar azi. Blestemata aia de fițuică de seară face un tămbălău nemaipomenit. Insinuează că sîntem cu toții creaturile lui Mavrogheny. A apărut ceva și în presa din capitală.

— În materie de presă, spuse sentențios Ștefăniță, totul e o chestiune e nervi. Eu nu mă las impresionat.

— Dumneata ești valabil ori unde, replică Huduș . Cu o trusă medicală în mînă porți o tarabă de sănătate prin toată lumea. Eu însă vreau să fiu permutat la București. Cariera mea poate fi influențată de un nimic. La revedere.

— La revedere, tinere Inchizitor. Și vezi, fii mai cu milă. Și pentrucă i se păru că Hudiș îl privește nițel ironic, adăogă : — „Et n'insultez jamais une femme qui tombe".

La căpătîiul Ancăi judecătorul Hudiș, după ce pusese întrebările de identitate avu o inspirație. Dozînd în glasul lui bunăvoința cu severitatea îi spuse :

— Cazul dumitale e clar. E veșnica problemă a fetelor — mame. Doctorul Ștefăniță mi-a făcut adineauri un scurt raport verbal. Din fericire pentru dumneata copilul s-a născut mort. Ce-ai făcut cu el, dacă e sau nu e micul cadavru trimis prefectului de județ, aproape că nu mai are nici o importanță. Totul se poate aranja. Un fleac...

Și Hudiș obținu din partea Ancăi o declarație subscrisă că a dat naștere unui copil mort, că tatăl copilului este prințul Mavrogheny, căruia i l-a și trimis, împachetat, împlanglicat, ca să se răzbune pe el. Corpul a fost dus în zori la Prefectură de servitoarea Pelaghia care o îngrijise și o asistase în timpul facerii.

La plecare Hudiș vru să știe mai mult.

— Cînd a spus doctorul Ștefăniță că mai vine pe aici ?

— Mîine.

— A spus că e nevoie să vă examineze din nou ?

— Nu știu.

Hudiș era lămurit. Doctorul Ștefăniță o examinase pe Anca și îi ascunsese acest lucru. Își rezervase ultimul cuvînt. Dar dibăcia judecătorului i-o luase înainte. Mai rămînea de stabilit dacă pruncul s-a născut mort sau nu. În această privință soarta întregii anchete se afla cu totul în mîinile medicului legist. Dar poate se va găsi vreun mijloc să strice jocul ciudat al doctorului Ștefăniță. Pentru judele de instrucție nu mai încăpea îndoială că Ștefăniță pune ceva la cale. Curiozitatea și ambiția îi erau biciuite. Poate că face rău că se amestecă în planurile acestui om, mult mai în vîrstă decît el, și la care ținea destul de mult. În provincie prieteniile se leagă mai repede și mai trainic. Dar tocmai fiindcă sînt aproape prieteni, Ștefăniță trebuia să-i fi spus un cuvînt. Poate că e îndrăgostit ? se întrebă Hudiș.

Judele se interesă la internul de serviciu de starea bolnavei din pavilionul de nervoși. Află că Pelaghia era ceva mai liniștită. Pătrunse în camera ei. O găsi întinsă pe pat, cu mîinile sub cap, cu ochii în tavan. — Scoală-te, îi porunci. Pelaghia se supuse alene și fără să ia seama la el. Rămase așezată în așternut, cu picioarele încrucișate, cu pleoapele strînse pe un gînd străin de ei. În clipa aceea, — Anca își dă seama, — ce neînsemnată și pierdută va fi în brațele lui. Și a și fost... Nimeni n-a bănuit la început dar de la un timp a vuit tîrgul. Și Anca a rămas singură în casa ei cu Pelaghia citind romane peste romane și așteptînd să-i vie prințul. Nu mai era invitată nicăieri. Puțin îi păsa. Dar cînd vizitele lui Mavrogheny se răriră treptat și se făcură din ce în ce mai scurte, băgă de seamă că a dat greș. Într-un singur minut de slăbiciune spulberase trei ani de sforțări lucide și stăpînite. E sigură, oropsită și săracă. E prea mîndră ca să accepte darurile de despărțire ale prințului. A vrut să fie generos ca totdeauna în asemenea prilejuri. A știut să-l umilească refuzînd și izgonindu-l, ca pe el, care tot avea de gînd să plece. Apoi mai coborî cîteva trepte. E în mizerie. Numai Pelaghia n-a părăsit-o. Muncește pentru ea. S-au mutat în căsuța dărăpănată de la mahaulaua Pelaghiei. Nu primesc pe nimeni. Numai freamătul salcîmilor din curtea umedă și întunecată le mai poartă vestea că departe orașul cîntă și petrece ca odinioară. Încă puțin și Anca ar fi fost cu totul uitată. Scandalul izbucni pe neașteptate.

În oraș se deschideau magazinele. Lume multă, înghesuită pe treptele palatului Prefecturii. Trecătorii acelei ore matinale, făceau roată, de sus în jos. În mijlocul lor, cu un gol respectuos în jurul său, cu Napoleon între generali, sta pe gînduri gardianul public. Cu toții priveau aplecați, cu teamă și curiozitate, spre un pachet cilindric, depus pe o treaptă, înfășurat în hîrtie albă, rezistentă, pe care se putea citi, cu litere stîngace de tipar, scrise de mînă, pe semne cu un chibrit muiat în cerneală: Prințului Șerban Mavrogheny, părintele județului. Pachetul era legat în late panglici albastre. — O fi vreo glumă proastă, spusese cineva. — Să nu fie vreo mașină infernală, își dădu un altul cu părerea. — Binișor ,binișor, îndemnă un al treilea, să nu ne grăbim. Cu precauțiuni infinite pachetul fu ridicat. — E șurel, zise gardianul: — cel mult trei kilograme .Dimpreună cu ușierii, gardianul pătrunse în biroul prefecturii și depuse povara pe masa de lucru. Prințul sosi pe la zece. Își zări darul. Dădu ordin secretarului să-l desfacă, și cum acesta ezită; — Cît ai de gînd să trăiești, îl întrebă din naltul staturii sale atletice. Și luînd o foarfecă de birou începu să taie legăturile de mătase : — Un adevărat nod gordian, comentă prințul. Dintre hîrtii și scutece improvizate, apăru o păpușă de piele vînată și sbîrcită, cu un obrăjor negricios și mototolit, cu pleoapele strînse și mînuțe de șoricel îmbinate pe piept.

Cei de față luară o poziție respectuasă. Singur prințul își păstră cumpătul :

— Ce înseamnă porcăria asta ?

— Un copil mort, constată secretarul buimac.

— E un prunc de-o zi-două, spuse gardianul.

—Văd și eu, spuse prefectul, — dar ce caută aci ?

— Seamănă cu dumneavoastră, adaose cu o voce tremurată bătrînul Ușier.

Nimeni nu verifică o afirmație atît de necuvenită. Dar prințul era palid. Panglicele tăiate cari zăceau la piciorele sale îi aminteau parcă ceva.

Știrea se răspîndi fulgerător. A fost un hohot de rîs cu ecouri sinistre. Alții s-au indignat. Prea puțini au compătimit. Fițuica locală a opoziției a făcut din banala și macabra întîmplare un mare și semnificativ eveniment și a cerut prefectului „să traga consecințele". Nimeni în tot județul nu se îndoia că pruncul trebuie să fie al don-juanului tomnatec care e prințul Șerban. Vîlva ținu cîteva zile și se potoli treptat. Dar într-o după amiază de arșită Pelaghia se arătă în centrul orașului, și, într-un fel care făcu din ea eroina zilei. Cu părul despletit și gătită cu petice pestrițate sbiera cît o ținea gura, imnuri religioase și cîntece obscene, oprea pe trecători și încerca să le povestească ceva într-un potop de cuvinte fără șir care se spărgea în gemete și lacrimi. Apoi pornea din nou, cu un mers solemn, aproape triumfal, prin mijlocul străzii intonînd cu glas spart, un Doamne miluiește. O însoțea un alai de copii și de cîini cari se îngrămădeau fugind de-andărătelea cînd Pelaghia se întorcea către ei să le bată tactul sau să le ție o predică. Întîmplarea îi scoase în cale un preot. Femeia se prăbuși la picioarele lui, îi îmbrățișă strîns genunchii și plîngînd cu hohote, se rugă de iertare.

— Am ucis, răcni ea, prelung și lugubru, — am ucis. Această mărturisire o făcea cu capul pe spate și cu ochii la cer în timp ce se agăța desnădăjduită cu ghiarele de pulpana mototolită a preotului. Lumea se înghesuia în jurul lor. În sfîrșit gardienii publici o înșfăcară, o suiră, măturînd strada cu trupul ei voinic, într-o birjă. Alaiul se ținu cîtiva pași, alergînd după echipajul din care țîșnea o învălmășeală de brațe, de petice, de plete și țipete înfiorătoare. Cînd dispăru la cotitură, plebea îl salută cu un huideo năpraznic.

Cei de la comisariat n-avură ce face cu Pelaghia. Femeia nu era beată ci pur și simplu nebună. Nebunia ei se ușura într-o cascadă neîntreruptă de cuvinte fără șir, rostite cu o frămîntare

ISTRULUI

ION VINEA

ce se petrece cu ea. Își împreună mîinile pe după genunchi și rămase astfel într-un fel de legănare în loc. Judele se răsti: Cum te cheamă? dar își dete seama că e cu neputință să-i scoată un cuvînt. Se apropie, îi acoperi mîinile în palmele lui mari și i le apăsă, aplecîndu-se în același timp în dreptul ei, să-i prindă privirile: — Ascultă-mă, scandă el, — unde-i copilul? O tresărire ușoară îi arătă că întrebarea coborîse undeva, în fundul sufletului Pelaghiei și în fundul acela se urnise ceva. — Copilul, stărui judele, unde-i copilul?

De data asta, bolnava fu străbătută de un suspin dureros care o înălță ca un suflu, spre Hudiș. — Copilul, strigă răgușit, — unde e copilul? Cu o mișcare violentă se agăță de haina judecătorului și îl privi cu o ură neîmpăcată: — Tu l-ai ucis... ucigașule... spune-mi unde l-ai dus... de ce l-ai ucis? de ce? Îi apucase cu amîndouă mîinile de reverurile hainei și-l sguduia cu o putere nebănuită. Judecătorul Hudiș încearcă în zadar să se desprindă de ea. Calm și lucid îi suflă răspicat în obraz: — Tu l-ai ucis, Pelaghia... tu și cu Anca. Și îi repetă obsedant, pe ciud gîfîiala lor se amesteca și aproape li se lipeau fețele: copilul... tu și cu Anca... tu și cu Anca.. adu-ți aminte.

— Neaga, scrîșni Pelaghia, vrei s-o ucizi și pe Neaga? Ajutor! ...Ajutor! Răcnetele ei, erau atît de puternice încît Hudiș încearcă să-i astupe gura. Pelaghia îl mușcă sălbatic, se smulse de lîngă el, se repezi la fereastră și o sparse în țăndări. Cu pumnii însîngerați se agăță de zăbrele și-și răcni încă odată cu desnădejde chemarea într-ajutor. Ușa se dete de perete și în cameră năvăliră în halaturi albe internul de serviciu, o doctoriță și infirmierii. Unul din ei purta pe braț o frînghie. Cu o iscusită iuțeală desprinseră de pe zăbrele mîinile bolnavei, îi puseră un căluș, o culcară lîn la pămînt. Cît ai clipi, Pelaghia fu legată cobză. Trîntită pe pat, rotea în jurul ei priviri înspăimîntate.

Judecătorul Hudiș își pansase cu o batistă palma mușcată. Acum se ocupa, foarte jenat, să-și lege cravata. Își da seama că rolul său nu fusese de loc strălucit în toată împrejurarea.

Internul chemă o infirmieră, îi făcu semn spre Pelghia care se răsucea în legăturile ei și rosti scurt: — Pantopon. Apoi se adresă pe un ton vexat judecătorului: — Ar trebui să mai lăsați să treacă vreo cîteva zile, precum v-am mai spus, domnule Jude... avem și noi răspunderile noastre aici.

Hudiș surîse încurcat. Căută cîteva cuvinte de scuze: — Într-adevăr nu m-am așteptat la o reacțiune atît de... nefericită.

Internul îi tăie vorba:

— De altfel și domnul medic legist a dat ordin...

— Nu medicul legist conduce ancheta, întrerupse Hudiș răstit: aici eu comand... e vorba de o crimă aci. Și făcîndu-și loc printre halatele albe îmbulzite, ieși fără să salute. Internul îl urmă. De-abia trecuse pragul și Hudiș se potoli. Îi părea rău de cuvintele rostite: — „e vorba de o crimă aci". Chiar dacă e așa, mersese prea departe. Dar nu mai avea încotro. Prestigiul său cerea să ia măsurile potrivite. Orîndui să stea de pază un gardian la ușa Pelaghiei. Iar în privința Ancăi ordonă să fie transportată imediat la închisoare. Și remarcînd figura consternată a internului, îl lămuri: — Avem și la temniță o infirmerie. Dacă vrei n-ai decît să continui să-i dai îngrijirile dumitale acolo. Medicul titular e tot doctorul Ștefăniță. Un adevărat cumulard, amicul nostru. Cred că nu va avea nimic împotrivă...

În conștiința lui, judele credea că procedase cu dreptate. Citise de curînd dări de seamă asupra teoriilor unui medic care începuse să facă vîlvă în lumea medicală și științifică, la Viena, Sigmund Freud. Și era și el de părere că aiurelile fără rost ale nebunilor au în realitate un tîlc care se poate desluși. Sporovăielile Pelaghiei nu erau decît mărturisirile involuntare ale unui subconștient care își trăda secretul.

Doctorul Ștefăniță se îndreptase încet spre casă. Locuia în două odăi ale institutului medico-legal al urbei, modestă și lugubră clădire al cărei subsol spațios și glacial servea de ultim popas celor scoși din viață prin vreun accident, crimă sau morți în spital, de unde așteptau călătoria din urmă spre cimitir. Motive de economie sordidă îl îndemnaseră pe doctor să se folosească de încăperile de prisos din imobil. Colegii glumeau pe socoteala lui, susținînd că el nu se îndură să se despartă de ceea ce numeau ei clientela lui rece, singura de altfel care îi rămăsese credincioasă. Mai spuneau că e un mijloc al lui Ștefăniță să-și încerce norocul în dragoste. Numai o femeie cu adevărat îndrăgostită de el ar fi consimțit să-l caute la „hotel Pluto", cum i se zicea institutului medico-legal... Ștefăniță însă și-a văzut de treabă, ca și azi de drum. Mergea agale fiindcă vroia să se gîndească. Trebuia să știe ce are de făcut. Îl chinuia și curiozitatea profesională! Sînt cele două femei pruncucigașe, sau nu? Ar fi preferat ca măcar Anca să fie străină de această crimă. Fiindcă instinctul îi spunea că are a face cu o crimă. Atunci libertatea și onoarea Ancăi se află în mîinile lui. Straniu joc al întîmplării. E poate destinul care se amestecă aci. Anca e la discreția lui. Și de abia e un an de cînd a cerut-o în căsătorie. Își amintea cu neplăcere că se făcuse de mai multe ori ridicul față de Anca. Un fel de timiditate de neînvins îl tot silea să îngenunchie la picioarele ei, pe el, care n-a fost niciodată timid și caraghios cu femeile. Gestul lui nu făcea de cît să accentueze diferența de vîrstă dintre ei. Întrebarea era însă: a ucis sau n-a ucis? Va avea răspunsul peste cîteva minute. Grăbi pasul. E atît de absorbit încît nu răspunde salutărilor cari îl întîmpină. Ajuns în centru cumpără foaia locală. Fără rușine gazeta afirma că examenul medico-legal a constatat că pruncul se născuse viu și că judele de instrucție va ordona chiar în cursul zilei transferarea arestatelor în infirmeria penitenciarului local. Urmau apoi reflexii foarte perfide cu privire la starea sufletească a nefericitului părinte, al judeților, nu al copilului.

Vestea că judele intenționase să o ducă pe Anca la pușcărie îl umplu de revoltă pe doctor. Tinerelul acesta pripit se arunca de odată de-acurmezișul planurilor sale și al norocului său, poate. Gîndind astfel, Ștefăniță se dumiri singur că are un plan și o speranță într-un noroc. Inima omenească e atît de vicleană încît ne înșeală pînă în ultimul moment. Mai ales cînd bate în înțelegere cu celălalt complice al ei care se chiamă conștiința noastră. Cînd sui treptele locuinței sale, Ștefăniță aproape că luase o hotărîre. În măsura în care nu-și primejduiește propria situație are să o apere pe Anca. Fără luptă, dacă se poate și fără adversar. Va încerca să-l înduplece pe Hudiș. Va invoca motive severe. Prea ar fi mare scandalul. O femeie din lumea bună... Fosta amantă a prefectului... Un prinț ai cărui strămoși au domnit... Un gentlemen (un imbecil tot deodată: dar asta era părerea intimă a doctorului)... — În această chestie, stimate amice, totul pledează pentru mușamalizare, spuse Ștefăniță desbărîndu-se de pardesiu. Ascultă-mă pe mine, ascultă sfatul unui cocoș bătrîn: pune-te bine cu prințul, fă-i acest serviciu de nimica toată, care pentru el are o însemnătate nemaipomenită: și-ți garantez că are să-ți meargă bine în viață...

Astfel îi va vorbi. Repetițiile cu voce tare pun frazele la punct. Și Ștefăniță coborî treptele care duc la subsol. Aprinse electrica. Aruncă o privire pe mesele goale. Nu zăcea nimic pe ele. De la o vreme hotelul Pluto ducea lipsă de locatari. Se îndreptă spre măsuța de lîngă crematoriu pe care depusese micul trup. Și mare-i fu mirarea cînd nu-l găsi acolo. Pe scîndură zăceau numai instrumentele de autopsie pe care le pregătise singur. În această după masă de sîmbătă omul de serviciu, care îngrijește de toate, nu venea la institut. (lui Ștefăniță îi displăcea termenul morgă). Nu era nimeni în toată clădirea cînd își orînduise singur totul pentru lucru. Și acum la întoarcere găsise încuiat așa cum lăsase. Roti ochii cercetător prin încăperea goală. Deschise ușița crematoriului electric și se uită înăuntru. — Hei drace, exclamă, pe semne că îngerașul a căpătat aripi. Dar pe unde o fi putut să zboare? (Meseria îi dăduse acest obicei de a monologa cu glas tare). Dacă excludem posibilitata învierii — și nu-mi dau seama la ce i-ar fi putut servi unui prunc de un ceas, un fenomen atît de important — nu ne rămîne decît ipoteza că sugaciul a fost răpit, continuă doctorul. Afurisită încurcătură. Ia să facem nițel pe detectivul...

Și, ca în romanele polițiste, doctorul cercetă lespezile de piatră ale subsolului, masa pe care fusese corpul, treptele cari duceau la parter, clanța ușilor, fără să descopere niciun indiciu.

— Asta e o lovitură atît de idioată, afirmă el privindu-se într-o oglindă, că numai prințul Șerban Mavrogheny a putut-o pune la cale. Are la îndemînă și oamenii necesari, prin poliție. Seamănă cu apucăturile lui de oligarh țîfnos și sec.

Se plimbă cu pași mari prin odaie — Ce-ar fi să mă mai duc odată să mă uit în subsol mai cu de-amănuntul? Poate că am avut orbul găinilor. Sau poate că piciul să se fi întors. S-o fi dus să dea o raită pe-afară.

Ștefăniță fu pe punctul de a ceda acestei impulsiuni rătăcite. Dar se stăpîni. — Speranța de a ieși din încurcătură mă face să am fel de fel de gînduri absurde. Să nu-mi pierd cumpătul. Totul în viață e chestie de nervi.

Doctorul se trînti pe un fotoliu și se pierdu în socoteli. Căuta să cerceteze cu liniște ipotezele una cîte una. Dacă trebuie să denunțe faptul sau să-l ascundă, și într-un caz și într-altul situația lui era gravă. Adîncind problema ajunse la concluzia că mult mai ușor i-ar fi să tacă, să tacă dacă ar fi sigur că răpitorul e un om serios. Ar face atunci un raport de expertiză că pruncul s-a născut mort. Și totul ar reintra în ordine. Pe cînd altminteri... dispariția de la morgă a unui cadavru în ajunul autopsiei e un fapt nu prea obișnuit. Cariera lui... Anca...

Se întunecase. Doctorul aprinse lumina. Își reîncepu cutreierul prin odaie. O neliniște nouă îl opri o clipă locului: — Dar dacă se găsește cadavrul în vre-o apă, în vre-o groapă? — n-are importanță; îi răspunse cineva în gînd: identitatea cadavrului nu poate fi stabilită. Numai tu decizi cui aparține un cadavru. Și tu atești că pe cel pe care l-ai autopsiat l-ai ars în crematoriu. Raționamentul acesta îl potoli nițel. Dar doctorul ezita încă: — Poate că nu am examinat toate conjecturile, își zicea... să nu ne pripim. Nimeni nu ne grăbește. În acea clipă telefonul izbucni strident. Ștefăniță ridică receptorul. Se simțise pălind. — Allo... dumneata ești domnule Hudiș... a vos ordres... cu ce te pot servi... (Doctorul căuta să evite o întrebare fatală. Îngrămădea cuvinte și salamalecuri)... încîntat să-ți pot fi agreabil... cum? aud? mai tare te rog... vrei rezultatul urgent?... ai dus-o la penitenciar? pas possible!... mare gafă mon cher... mai adineauri am terminat autopsia... și acum fumegă crematoriul... allo... ai ghicit... nici urmă de aer în plămîni... pruncul s-a născut mort... mort în lege... dumnezeu să-l ierte și pe el și pe dumneata care te-a pus să te pri-

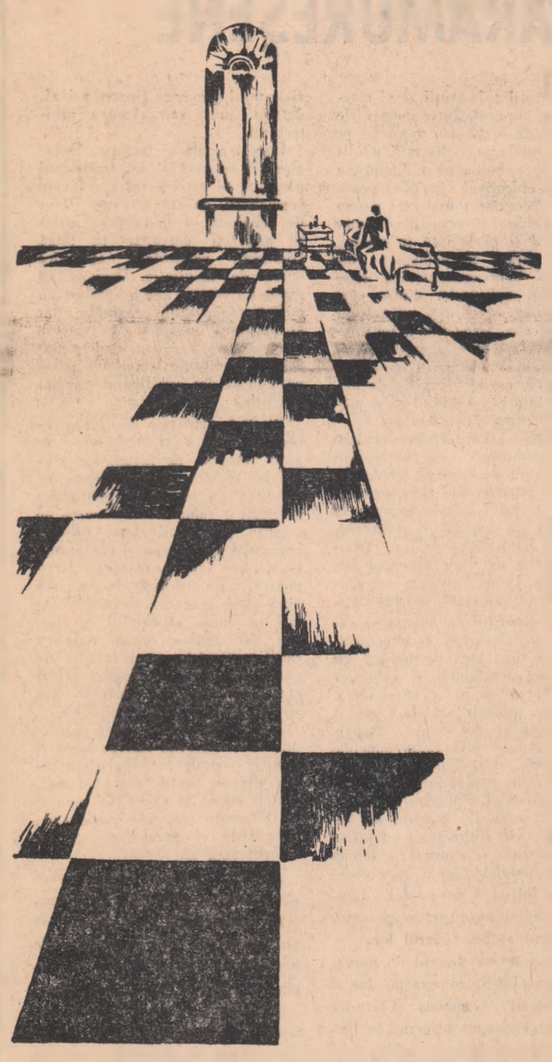

Desene de NICA PETRE

pești așa... te-ai stricat și cu prefectul... ce e de făcut?... firește să le dai drumul... (Ștefăniță tuși să-și întărească vocea...) mîine de dimineață... las-o pe mîine... la urma urmii nu-ți face inimă rea... trec toate, trece și asta... la revedere!..

Doctorul era lac de sudoare. Dar n-avea timp de pierdut. Își luă pardesiul și coborî scările în goană. În stradă luă pas alergător pînă la o birjă. Peste cîteva minute se găsea față în față cu Anca, la infirmeria penitenicarului.

Anca se întremase puțin. Obrajii nu-i mai erau atît de palizi. Dar ochii îi ardeau de o durere și o spaimă fără seamăn. Privirile ei îl implorau pe Ștefăniță. Doctorul se simți slăbind. Dacă mă prăbușesc și acum în genunchi, își zise, sînt pierdut pentru totdeauna. Își drese vocea. Luă atitudinea omului care avînd de comunicat lucruri penibile partenerului său, evită să-l privească pentru a nu-l umili.

— Doamnă, am venit să vă comunic rezultatul autopsiei făcute.. copilul dumnevoastră... știi, continuă doctorul schimbînd de-odată tonul, că ai făcut mari greșeli... mai întîi ai mărturisit totul lui Hudiș.. parcă ne înțelesesem altfel... în sfîrșit... nu asta e lucrul cel mai grav... (o privi pe furiș. Anca îl ascultă liniștită: — bună actriță, gîndi doctorul)... lucrul cel mai grav, reluă Ștefăniță mai cu tărie, este că pruncul s-a născut viu... a trăit!.

— Nu-i adevărat! țipă Anca, și se ridică în perne... Nu-i adevărat. Nu l-am auzit țipînd, nu l-am văzut mișcînd; nici o clipă ...Și Pelaghia mi-a jurat că s-a născut mort. Mi l-a arătat cînd m-am trezit din leșin, după naștere.

— Nu mă îndoiesc de spusele dumitale, o liniști doctorul. Dar este fapt cert că pruncul a respirat, susținu el cu autoritate. Prin urmare a trăit.

Anca îl privi cu o desnădăjduită groază.

— Ce vrei să spui? că l-am ucis eu?

Se tîrîse pînă la celălalt capăt al patului și îl implora.

— Nici prin gînd nu-mi trece, o asigură doctorul, dar asta e o părere a mea, de care nimeni n-ar ține seama. Jurații, tribunalului și publicul îmi cer fapte, nu păreri. Faptul care interesează aci e că pruncul s-a născut viu. Și că pe urmă a fost trimis mort tatălui său prezumtiv, prințul Șerban. Judecă și dumneata, ce concluzii tragi de aci?

Anca își frămînta mîinile.

— Nu l-am omorît, suspină ea, nu l-am omorît.

Cuvintele i se rostologiră într-un plîns convulsiv.

— Dar dacă l-a ucis Pelaghia în timpul leșinului dumitale? Anca tresări cu putere! — Nu e adevărat, rosti, nu se poate!. Pelaghia mă iubește, nu e în stare de așa ceva.

— Poate că tocmai pentru că te iubește să fi socotit că moartea pruncului e necesară...

Anca era acum atentă ca și cum se pregătea să pledeze.

— Și ce rost ar mai fi avut ca după crimă să trimitem corpul la prefectură? pentru a ne denunța?

— Dumneata n-ai știut că e vorba de o crimă. Ai crezut ce ți-a spus Pelaghia și atîta tot. În ceea ce o privește n-avea destul cap ca să prevadă urmările. Dovada? starea în care se găsește azi.

— Dar ce are?

— Confuzie mintală, dacă vrei un diagnostic, spuse doctorul. Asta poate trece în cîteva zile, săptămîni, luni sau ani... Ceea ce e prost e că starea ei îți agravează situația. Dacă ar fi fost lucidă ar fi fost lesne să se facă dovada că a ucis. Pentru că cineva a ucis! afirmă cu putere doctorul, ca să stîlcească în el impresia bizară că e neconvins de ce spune. Pe cînd așa, toate deducțiile duc la ideea de complicitate. Și asta în cazul cel mai bun.

Se făcu tăcere. Anca părea că reflectează cu liniște asupra celor vorbite.

— Dacă e așa, spuse pe un ton scoborît, nu-mi rămîne decît să mor.

— Nu e atît de ușor, observă doctorul.

Anca păru că nu înțelege. Apoi:

— Trebuie să găsesc un mijloc, răspunse. Viața și închisoarea nu-mi surîde. Am văzut deținutele în șorțuri gris cu ghete groase în picioare. Un șireang la gît găsesc că mi-ar sta mai bine.

Surîse. Un minunat surîs de istovire. Doctorul se hotărî:

— Mult mai bine ți-ar sta un colier de perle. Și nu aici.

Pîndi în ochii ei efectul cuvintelor sale. I se păru că vede în ei o mirare dureroasă:

— Rîzi de mine, doctore?

— Mă gîndesc la un mijloc de scăpare, doamnă.

Din nou se făcu tăcere. Întîlnite, privirile lor se adînceau unele în altele, căutau gîndul de dincolo de ele. Anca făcu un gest de renunțare:

— Totul e pierdut, zise.

Dacă vorbește în felul acesta, gîndi doctorul, e că mai speră în ceva. Se poate încă sta cu ea de vorbă. De altfel o femeie în stare să trimită amantului care a părăsit-o, pruncul lor mort, nu se dă bătută cu una cu două.

— Să nu disperăm, o îmbărbătă Ștefăniță. Vorbea cu măsură ca să nu-și trădeze intențiile. Se temea de reacțiunea de orgoliu a femeii. Un cuvînt prost plasat putea să strice totul. Din mîndrie și desgust Anca se poate năpusti la pierzanie. — Să nu disperăm, repetă el. Deocamdată ești numai reținută la dispoziția parchetului. Mîine, judele de instrucție trebuie să te aresteze sau să-ți redea libertatea. Făcu o pauză. Văzu cum Anca îi sorbea cuvintele și adăogă: pînă mîine avem timp să ne chibzuim.

— A quoi bon, făcu Anca. Între atenția încordată cu care urmărise adineauri spusele doctorului și tonul de victimă resemnată la orice cu care își rostise răspunsul era o împotrivire prea mare pentru ca Ștefăniță să nu bage de seamă.

— Dacă o iei așa, cazna mea e zdruncinată, o certă el. Nu-mi mai rămîne decît să mă retrag și să-mi scriu raportul.

— Raportul, repetă Anca mirată, nu ți-ai scris încă raportul?

— Nici un cuvînt, doamnă. Mi se pare că ți-am mai spus că în materia asta sînt suveran. Eu decid, continuă el accentuînd cuvintele, dacă un copil s-a născut mort sau viu. Înțelegi? dacă m-ai fi ascultat de la început nici nu ajungeai aici... te-a tras de limbă judele Hudiș și ai mărturisit că pruncul era al dumitale... de aci a pornit toată nenorocirea.

— Ce trebuie să fac? întrebă Anca. Părea un copil care își încredințează soarta în mîini mai puternice și mai iscusite. Un copil fără voință care spune: Faceți ce vreți cu mine. Ștefăniță simți că a sosit momentul suprem. În neastîmpărul lui era gata să se trădeze prin accente de triumf. S-ar fi proptit în mijlocul odăii. în fața ei și i-ar fi spus: — Să fii a mea... asta trebuie să faci. Dar se așeză pe marginea patului și îi luă mîna cu o grijă de părinte:

— Ascultă Anca (o tutuia) te știu nevinovată... ești singură pe lume, ca și mine... ai o viață lungă înaintea ta... ai văzut unde te-au dus nevoile, singurătatea și lipsa de experiență: uite! îi arătă pereții albi și goi ai temniței medicale, zăbrelele de la ferestre și pătura înfășurată la picioarele patului, aspră și mohorîtă. Lasă-mă să-ți fiu eu călăuză de-acum înainte... o, n-o să fie pentru multă vreme: am 50 de ani și o boală de inimă care nu suferă multă amînare... (amănuntul acesta îl născocise pe loc și avu neplăcerea să constate pe trăsăturile Ancăi, dintr-o imperceptibilă întețire de atenție din parte-i că nu o lăsase nepăsătoare) lasă-mă să te scap de aici... în puterea mea stă totul...

Anca își trase încet mîna din a lui. Rar, căutînd parcă să-și amintească și să înțeleagă, îl întrebă:

— Faci asta... dumneata... pentru mine?

Ștefăniță înțelese că întrebarea ei era un ultim subterfugiu, în care se ascunsese speranța că va scăpa de el, atribuindu-i rolul de înger salvator și bineînțeles dezinteresat. Puse lucrurile la punct cu o singură replică:

— Sacrificiul dumitale e mult mai mare, de vreme ce consimți să te căsătorești cu un urs singuratec ca mine... e aproape căsătoria lui Faust cu Margareta, zîmbi el... Cu singura deosebire că Faust avusese dibăcia să obțină de la Necuratul un aspect juvenil și foarte seducător...

Evocarea lui Faust și a Margaretei era cum nu se putea mai nepotrivită în cadrul acelor întîmplări și locuri. Anca însă înțelese că doctorul o făcuse fără intenție. Era emoționat și simțea nevoia să vorbească. Ea se mulțumi să-i întindă mîna:

— Mulțumesc doctore... sînt liniștită acum.

Încet ca o pasăre care se desprinde din stol și coboară, Anca se lăsă în pernă, albă și sleită de puteri.

Doctorul rămase cu mîna ei subțire și plăpîndă în mîna lui zdravănă. Era îndoioșat ca după o faptă bună. Atent mereu să nu cadă în ridicul îi căută pulsul și i-l pipăi. Normal, constată el cu voce tare, dar îți trebuie multă odihnă: nimic să nu te mai tulbure... voi avea grijă de asta. Își apropie mîna ei de buze și o sărută, prelung dar respectuos.

— Mă duc să-mi scriu raportul și să grăbesc punerea dumitale în libertate. M-am gîndit că ar fi bine să stai cîteva zile într-un sanatoriu... Nu face să te mai întorci acasă la Pelaghia... ai încă nevoie de îngrijiri. Las' pe mine, încheie doctorul ducîndu-și mîna la inimă.

Anca dădu din cap în semn de acceptare.

— Pe mîine Anca. Noapte bună!

Și doctorul ieși ducînd în suflet ultima ei privire în care citise orice afară de recunoștință.

După cîteva săptămîni de la liberarea Ancăi, doctorul Ștefăniță trebui să renunțe la postul său de medic legist și să accepte unul de medic de plasă. Fu ispitit să-și instaleze un cabinet medical. Dar la vîrsta lui nu se mai încumenta să-și facă o clientelă. La început fu purtat din loc în loc pînă fu mutat la Vadul Istrului unde înțelese că nu va mai fi tulburat. Nimeni nu se va trudi să-l urnească din această reședință lacustră unde se trimiteau doar cei lipsiți de protecție și de ambiție. Lui Ștefăniță locul îi convenea de minune. Va fi singur aci cu Anca. Gospodăria lor se va instala ca într-o veșnicie la adăpost de griji, de gelozii și de ispite. Vor fi aci amîndoi ca într-un cuib dintr-o salcie. Pentru un bărbat cărunt dar verde încă și care prețuiește vinul și dragostea nu se putea un final mai nimerit decît acest exil cu o soție tînără și frumoasă.

Cînd află că localul sumbru al spitalului plășii este chiar fostul conac al familiei Mavrogheny care îl vînduse statului, Ștefăniță zîmbi. Iar cînd în timpul vizitelor protocolare pe care a trebuit să le facă pe la autoritățile locale dădu, instalat la judecătorie, peste magistrul Hudiș, doctorul își spuse că viața uneori se înlănțuie ca într-un roman. După cel dintîi schimb de amabilități sentimentale în care amîndoi și-au mărturisit bucuria de a se revedea, de a colabora din nou și de-a merge la vînătoare împreună, Ștefăniță îi spuse:

— Nu mă îndoiesc, Închizitorule, că ne vom consola bine amîndoi... Și soțiile noastre de asemeni... Fiindcă, dacă privim situația, bărbătește, în față, trebuie să recunoaștem că avem nevoie de consolare: cînd îți spuneam eu să te pui bine cu prefectul n-ai vrut să mă asculți.

— O canalie, spuse judele. M-a urmărit pînă în pînzele albe... bine că a murit.

Doctorul nu-și putu stăpîni o tresărire de bucurie.

— A murit? întrebă el. (Iată își zise, o veste bună pe care o voi putea duce Ancăi... Trecutul se limpezește, în sfîrșit!).

Hudiș îl privi ironic:

— A murit la Paris și încă în împrejurări dubioase. Într-o dimineață a fost găsit mort în patul unei femei tinere, care nu știa cum să iasă din încurcătură.

— Orice pasăre pe limba ei piere, încheie doctorul și se ridică să plece. Și vezi las-o mai domol; intransigența face rău la ficat.

— Și toleranța slăbește vederile, replică Hudiș, ajungi de nu mai vezi cum stai și pe ce lume trăiești.

— Dar cel puțin trăiești bine, domnule Închizitor.

— Chestie de apreciere, domnule Doctor.

— Și de ficat, domnule Inchizitor, stărui Ștefăniță. Plecăciune.

— Cu bine, domnule Doctor.

. . . . . .

Filmul acesta palid de vechime mă obosise. Somnul nu mai venea. Vîntul afară alungase norii. Streșinile își picurau cîntecul lor de sfîrșit de ploaie. Deschisei larg ferestrele. Luna se revărsă în dormitor. Aerul proaspăt îmi năvăli în plămîni, un sînge înviorat, spălă în mine icoanele din trecut. Conacul stins răsfringea feeria nopții. Geamurile străluceau de o lumină care nu era a lor. O cucuvea sfîrșie tăcerea cu scîncetul ei prelung. Pași răsunară apoi pe treptele cari duceau pe terasă. Cel ce umbla, la această oră tîrzie, se străduia să nu facă zgomot. Era Pierrot care se întorcea din tainele lui. Nu-l zărisem și nu-l auzisem venind. Se opri lîngă balustradă și măsură cu privirea imensitatea de cristal. Multă vreme silueta lui subțiratecă rămase nemișcată în fața singurătății. Nu se mai sătura privind. Mi s-a părut atunci că numai cineva susținut de o speranță fără de margini poate contempla cu atît nesaț visul stelar al nemărginirii.

L-am văzut apoi pe Pierrot cum se apropie de zidul cu ferestre al conacului. Fără șovăire escaladă balustrada terasei și pipăi cu vîrful piciorului ieșindul zidului printre ramurile iederii. Apoi trupul lui svelt porni în mers răsucit pe muchea nevăzută abia atingînd cu mîinile deasupra capului tulpinele agățătoare. Urmăream cu inima oprită acest ciudat exercițiu. Cîte odată silueta lui sveltă și sumbră se cufunda în peretele întunecat al frunzelor. Ajunse la o fereastră. Se opri o clipă, mlădiat ca un arc de-asupra vidului. Cu o mînă pe care și-o liberase apucă, de jos, cerceveaua ferestrei celei mai depărtate și o deschise. Mi-am dat seama că fusese închisă fără zăvor, de cu ziuă. Pierrot dispăru în golul negru al conacului. Am așteptat. N-a mai aprins lampa. S-a culcat pe întuneric.

A doua zi, duminică, toată lumea s-a sculat tîrziu la conac. Pierrot a sosit cel din urmă în sufragerie. Am rămas singuri. Nu l-am întrebat nimic. I-am spus doar: — Ești cam palid azi... se vede că aerul de noapte nu-ți prieește. Mi-a răspuns: — Și tu ai nasul mai roșu ca de obicei... pe semne fiindcă-l tot bagi în treburile altora. Am tăcut. M-am ferit să-i împărtășesc lui Andrei descoperirile mele nocturne. Nu țineam să mă amestec între cei doi frați. Sfîrșeau totdeauna prin a-și spune totul. Le-aș fi părut un intrigant și nu aveam poftă. Erau la urma urmei singurii mei prieteni. De ce să-i pierd?

Nu mă îndoiam că tăcînd voi reuși să aflu și alte lucruri, poate mai interesante. Și chiar dacă aș fi vorbit n-aș fi găsit destulă ascultare la Andrei. Nu e în apele lui de cîteva zile. E ca într-o convalescență nesigură cu neașteptate întoarceri de semne rele. Rămînea uneori cu ochii pironiți în gol, nepăsător față de tot ce se petrecea în juru-i. Sau te urmărea cu o atenție exagerată pe cînd pe chipul său se citea o mare tristețe și surîsul lui avea ceva dureros.

— Ce e cu tine Andrei?

— Mă întreb dacă fac bine ceea ce fac...

— Ce vrei să spui?

— Dacă datoria mea, continuă el, nu era să rămîn lîngă Roua... să a ajut să-și facă altă viață... să lupt alături de ea... n-am isbutit să o uit de tot...

— Ești nebun...

— Cîteodată, da... nu ține mult... îmi vine să fug la ea... îmi fac și planul de evaziune... dar lașitatea mea e mai tare decît pornirile generoase, rîse el: sînt un băiat de familie! Uneori îmi vine tare greu să fiu băiat de familie.

Cînd era în starea asta nici amănuntele idilei lui Pavel Mile nu-l interesau peste măsură. La vîrsta noastră nu luam în serios dragostele părinților. Ni se părea nițel comic că mai au asemenea gusturi, nepotrivite cu vîrsta lor matusalemică, și că singura lor grijă nu este să pregătească o viață fericită neînduplecaților urmași.

În acea dimineață ne-am dus la biserică. Prințesa Nicole se afla dimpreună cu profesoara ei, o monumentală elvețiancă, într-una din stranele rezervate clitorilor. Avea o înfățișare nițel speriată și stîngace: un înger neisprăvit, pierdut printre oameni și învestmîntat în haine de provincie. Asculta slujba cu o luare aminte ciudată. Poate că nu prindea nici un cuvînt sau poate le adincea înțelesul dincolo de înțelegerea noastră. Apropierea ei îl liniștea pe Andrei. Puțin înainte de sfîrșit, mi-a făcut semn și ne-am postat împreună pe pridvorul bisericii. Îl cuprinsese un neastîmpăr ca și cum luase o hotărîre însemnată. Lumea începuse să iasă. Cînd Nicole însoțită de elvețianca ei se ivi în culă, privirile ei verzi se întîlniră cu ale lui Andrei, care se ploconi adînc. În închipuirea lui făcuse o înclinare grațioasă. Fără uimire și fără să-i dea vreo atenție prințesa răspunse cu un ușor salut din cap. Destul de evaziv profesoara se asocie la salut. Amîndouă doamnele trecură prin mulțimea înflorită și suiră în trăsură.

— Ai văzut? mă întrebă el în culmea fericirii. Urmărea încîntat cum se depărta trăsura în praful drumului dintre plopi. Uitase de chinurile și îndoielile de acum un ceas.

— Ce să văd? i-am răspuns.

— Ne-a salutat și ea. Desigur că m-a observat, că mă știe de mai multă vreme. Ce crezi?

— Că e o fetișcană bine crescută și mai ales învățată să o salute toată lumea.

— Aș vrea să-i vorbesc... dar n-am curaj... i-aș scrie și i-aș strecura biletul în mînă la ieșire... Ideea i se păru însă prea îndrăzneață. Mai ușor ar fi să i-l arunc în umbreluța de soare...

— Și dacă deschide umbrela?

Tot e bine, îmi ziceam, că îl las cu o preocupare nouă. Induram ore întregi de comentarii în jurul Nicolei. În salutul ei nevinovat găsea înțelesuri să umple cu ele o carte. Aștepta cu înfrigurare duminica următoare, lua hotărîre și punea la cale planuri de atac. Nu-l mai obseda Roua. Începu să învețe. Duminica sosi și luarăm drumul lung la biserică. Încă o plecăciune și încă un salut anonim și vag în acea îmbulzeală de mîneci albe a sfîrșitului de liturghie.

— Parcă era vorba să-i dai biletul.

— Lasă-mă. E mai bine așa.

A doua zi m-a condus la gară. Mi-a făgăduit că-mi scrie. Aflai astfel că își pregătea cu rîvnă corijențele și bacalaureatul.

(Fragment din romanul inedit „Pelin de mai").

În numărul viitor

MIHU DRAGOMIR:

NORDUL IUBIRII

*

RITUAL

Urlalii, urlalii,
guri hohotitoare-n care arde viscolul,
steaguri – capete de lup aprinse,
în răscrucile de miazăzi.

Urlalii la marginea cîmpiei,
flăcări de răscoale – arzînd peste oorgane,
morții trec călări, pe sub pămînturi,
numai tuturile ierbii nălucesc
volburîndu-se cu fluviul în dezghet.

Cînd dezvelită din zăpezi, cîmpia
miroase tulbure ca trupul de fecioară
și-Austrul se trezește-adulmecînd,
pămîntu-nsămînțat și greu de lapte,
se-naltă-oprinse urlaliile,
din porți în porți – steag fiecărei case
și-nfierbîntați de focurile viscolite,
flăcăii ies în pragul satelor
și strigă nume-n patru zări –
Tudori și Ioni
care-au arat acest pămînt
și l-au însămînțat, în primăveri,
cu grîu, cu oase și cu sînge.

Dar cîte nume ai putea să strigi
și cîte focuri să aprinzi –
sînt unsprezece mii
și alți, prin veacuri!

Noaptea deschide porțile prin care
se vine și se pleacă-n vreme;
bărbații cheamă-n pragul satelor,
la focuri –
aleargă umbre mari peste cîmpie,
pămîntul își izbește coarnele în fluviu,
își tăvălește în dezghet, grumazul
și mugetul și-l însoțește
cu-al vitelor, la vremea facerii.

E noaptea pomenirii și-a altor plămădiri,
ies din pămînturi flăcări și dureri
intrate-n trunchiul cîmpiei,
cu hotarele.

O, limpezit, solstițiul,
urcînd din sînge și din rădăcini
toate încep din nou
în rînduiala vremii însemnate
și-n vatra satelor
întemeiate de părinți.

Ard urlaliile în patru vînturi
și se aude-n liniștea solemnă
mugetul fluviului pornit
în marele dezghet

Florența ALBU

1907 ÎN ARTA PLASTICĂ

VIRGIL ALMĂŞAN — *DUPĂ RĂSCOALE*

(Urmare din pagina 1)

Mac Constantinescu, Christea Grosu, Emil Mereanu, s-au remarcat prin unele lucrări şi tinerii graficieni C. Baciu, Mircea Vremir, Traian Vasai sau sculptorii C. Lucaci, Mircea Ştefănescu, Andrei Ostap, Lelia Zuaf, Mara Bîscă, Carmen Răchiţeanu. Interesant a fost proiectul de monument făcut de Ion Vlad.

In special, trei lucrări ne-au impus cel mai mult şi ele au rămas mari cîştiguri pentru creaţia noastră, atît ca mesaj social-istoric cît şi ca realizare artistică. Ne referim la marea compoziţie *Epilogul răscoalelor* de Alexandru Ciucurencu, la compoziţia *După răscoale* de Virgil Almăşan şi la monumentul *1907* de Naum Corcescu. Acestea reprezintă reuşite atît pentru arta noastră mai nouă, cît şi pentru creaţia celor trei artişti.

Compoziţia lui Ciucurencu dovedeşte un puternic dramatism în tratarea ei monumental-decorativă. Răsculaţii duşi la moarte au expresii şi atitudini de un cutremurător patetism. Grupul se află în mişcare, dus spre execuţie. Este proiectat într-o vibrantă şi învăluitoare lumină violet-albăstrie, în care se îmbină teroarea şi nădejdea. Victimele sînt oameni îmbătrîniţi în chinuri şi revolte, pe chipurile lor mijeşte îngîndurarea, dar şi speranţa că, peste moartea şi peste timpul lor, dreptatea îşi va spune cuvîntul

Coloritul învăluitor al atmosferii potenţa drama interioară a personajelor, sugera starea lor sufletească. Tabloul acesta, una dintre cele mai tragice imagini din toată pictura noastră, a fost înţeles, în valoarea lui umană şi artistică, mult mai temeinic mai tîrziu. Atunci, tehnica aceea, puternică şi totuşi simplificată, trăsăturile rezumative ale chipurilor şi figurilor, valoarea afectivă a coloritului au părut nu destul de consistente. Era o tratare nouă, personală, de-un dramatism subiacent şi nu retoric. Astăzi *Epilogul răscoalelor* constituie una din marile cuceriri ale artei noastre socialiste, ale realismului bazat pe autentice valori spirituale şi picturale.

O altă compoziţie este *După răscoale* de Virgil Almăşan. Într-un peisaj cu coline unduioase, case răzleţite şi arbori stilizaţi, tratat în splendidul şi spiritualizatul colorit al frescelor de la Voroneţ, o serie de săteni şi sătence, grupaţi în diferite atitudini îşi plîng morţii, răpuşi de trupele ce se zăresc în fund. Pictura aceasta a constituit un moment, în care stilistica artei populare, procedeul stilizării, ştiinţa compoziţională şi simfonia coloristică a vechilor fresce au fost folosite pentru oglindirea unei teme istorice, tratate în spirit contemporan. Ce dramatism reţinut, interiorizat au ţăranii şi ţărăncile ce-şi plîng morţii, cîtă nobleţe spirituală, demnitate şi tărie umană se găsesc în această lucrare a lui Almăşan!

Şi prin temă, şi prin măiestrita realizare picturală, *După răscoale* constituie una dintre primele valorificări ale tradiţiei artistice legată de spiritul contemporan, a însemnat deschiderea drumului inspirat de spiritul folcloric, de stilistica artei populare şi de genialele cuceriri ale picturii noastre medievale, drum pe care astăzi şi Almăşan, şi Ion Gheorghiu, şi Brăduţ Covaliu, şi Lucia Ioan şi atîţia alţi artişti mai tineri au dezvoltat o nouă sinteză legînd tradiţia de inovaţie, şi vechiul folclor de măreţia vieţii din socialismul nostru.

Lucrarea lui Virgil Almăşan era corelată — formînd un triptic — cu lucrările lui Paul Gherasim şi Constantin Crăciun. Legătura dintre celei trei lucrări era de ordin tematic şi mai puţin stilistic. Primul tablou al tripticului, semnat de Paul Gherasim, evoca cu iz de satiră tristul obicei ca ţăranii să ofere plocoane moşierilor, iar al doilea tablou, pictat de C. Crăciun, descria momentul în care o ceată de răsculaţi ataca o locuinţă boierească. Toţi trei pictorii au folosit stilizarea, simplificarea, concentrarea sintetică a mijloacelor de expresie. Constantin Crăciun a dezvoltat procedeele mai simple ale gravurilor şi desenelor făcute de anonimi meşteri din popor — amintind, prin construcţie, prin tratarea naivă, de picturile pe sticlă sau de acel desen colorat cu o puzderie de ţărani, orăşeni şi cărturari adunaţi la 1848 în faţa catedralei de la Blaj — capodoperă a autenticelor, adînc simţitelor şi naivelor imagini populare de odinioară. Cea mai emoţionantă şi mai măiestrită rămîne, însă, compoziţia lui Virgil Almăşan.

La sculptură, marea reuşită în oglindirea răscoalelor credem că rămîne monumentul *1907*, realizat de Naum Corcescu, turnat ulterior în bronz şi menit a fi aşezat pe unul din locurile unde răscoalele au avut momente culminante. Construită din volume mari şi viguroase, care alcătuiesc un bloc monumental, ce se ascute şi se dinamizează în spaţiu prin braţele ţăranului care blestemă nedreapta orînduire, ce a dus la moartea tovarăşului său de chin şi de muncă, răsculatul căzut cu faţa la pămînt, între holde, la picioarele personajului principal, statuia lui Naum Corcescu are o unică forţă expresivă. Trupul îndesat şi vinjos al personajului aflat în picioare, căruia i se văd coastele de om trudit şi nemîncat, atitudinea lui de revoltă, pornită din adîncul sufletului, expresia chipului acesta obişnuit şi atît de tipic, înăsprit de greutăţile traiului — toate acestea încheagă o imagine puternic grăitoare a trecutului neavînd nimic comun cu falsa dîrzenie şi ostentiva combativitate a sculpturilor naturaliste. Modelat în suprafeţe mari, cu accente şi ritmuri ce se legau între ele, dînd vibraţie umană întregii forme, monumentul impune tocmai prin forţa adevărului şi a artei.

Conştiinţa celor petrecute la 1907 este vie şi din ce în ce mai viu exprimată de artiştii noştri.

PLASTICĂ, MUZICĂ, T. V.

Poartă din Rona de jos (Expoziţia „Arhitectura populară din Maramureş"

IMAGINI MARAMUREŞENE

Bucureştii primăverii şi ai mărţişorului cuprind, între momentele concrete de artă, şi o expoziţie pe care nuanţele unei discreţii publicitare nu ne-au adus-o din prima clipă în obiectivul cronicilor noastre. Ne bucurăm totuşi că-i putem zugrăvi chipul în armoniile pe care imaginile ei ni le iscă în condei.

Desfăşurată în saloanele unei instituţii care concentrează cîteva foruri spirituale, dintre care Arhitectura, o editură, un comitet olimpic, etc., expoziţia e un contact de viaţă, o atingere de subtilităţi ale unui trecut gospodăresc cu interesul ştiinţific de azi, e o încîntare a ochiului şi o plăcută surpriză a sufletului.

Subiectul „Arhitectura populară din Maramureş" este sintetizată într-o suită de aproape 60 de fotografii reprezentînd casa, ograda, uliţa şi satul maramureşean în expresia cîtorva locuri (Bîrsana, Săliştc, Ieud, Rona de jos, Strîmtura, etc.) de unde autoarea lor, arhitecta Petre Paula, a cules imagini de valoroasă autenticitate.

E o expoziţie de nuanţe şi caracter, de exactităţi şi interferenţe unde imaginea se îmbină cu căutările esenţialului şi sublinierile a ceea ce urma să devie o definiţie profesională dacă nu şi un document de studiu. Expoziţia întruneşte însă toate punctele de vedere, dovedindu-şi astfel o utilitate de netăgăduit.

Urmărind şi o plasare a subiectului cercetat din punctul de intersectare al arhitectului cu artistul, expoziţia se exprimă pe cîteva planuri paralele, egale unor coordonate iniţiale: ansamblul, detaliile, mediul înconjurător şi omul, făuritorul şi beneficiarul lor.

Făcînd întors drumul nu numai al aparatului de fotografiat dar şi al intenţiei de analiză şi studiu de specialitate, descoperim în fiecare lucrare expusă unda unei poezii din care eşalonarea subiectului cîştigă exact ceea ce i-a dăruit omul, meşter şi locatar în acelaşi timp. Dacă n-am fi fost oarecum avertizaţi că lucrările urmăreau mai întîi firul documentării, expoziţia am fi luat-o ca expresia în imagini clare şi frumoase a unui mare îndrăgostit de bogăţiile satului românesc şi cu atît mai mult creşte în fineţe şi complexitate sentimentul cu care vizitatorul parcurge fiecare peisaj, detaliu, grup sau element arhitectural.

Între legendă şi tradiţie, Maramureşul trăieşte şi azi fenomenul proaspăt al artei seculare în care specialiştii găsesc un vast izvor de cercetare — în timp ce artiştii arhitecţi descopăr pe lîngă frumuseţi particulare, autentice surse de inspiraţie. Desigur că expoziţia acestor zile a zguduit nu numai curiozităţile generale, dar şi pasiunea de a pune în valoare elemente pe care sufletul românesc şi permanentizarea lor milenară le-au dat certificatul cel mai autentic.

Plecînd încîntaţi de ideea acestei expoziţii şi mulţumind în gînd autoarei, ne permiteam gîndul să sperăm că o asemenea incursiune va sugera specialiştilor arhitecţi o valorificare concretă pe măsura preocupării lor. Construiam chiar cu mintea şi contopeam pe diverse spaţii orăşeneşti fie o poartă maramureşană la intrarea unui mare magazin, fie stîlpii tăiaţi cu barda şi ciopliţi în flori sau alte motive ornamentale pe jocul verticalelor unor faţade, fie numai folosirea desenului original maramureşenesc în spaţiile abstracte ale imenselor vitrine ONT...

Mai întrezăream unele detalii intrate în circuitul internaţional al cărţilor poştale şi în paginile unor albume pentru toată lumea... Marele merit al expoziţiei este şi că stîrneşte interes, preocupare, imaginaţie şi paralelisme pentru valorificarea ei.

Această expoziţie n-ar trebui să moară o dată cu închiderea ei: fotografiile s-ar cuveni să circule măcar prin locurile unde ucenicii artelor ar putea beneficia de un util contact cu conţinutul lor, ca să nu mai subliniem lipsa unor colecţii de imagini cuprinzătoare a diferitelor regiuni din ţară.

Iubitori de frumuseţi, împletindu-şi meseria în cununele muzelor, arhitecţii ne oferă şi prin expoziţia maramureşeană a colegei lor Petre Paula, un exemplu din complexele preocupări ale activităţilor lor din care se vede că nu lipsesc nici bogăţiile de artă şi cultură strămoşească.

Baruţu T. ARGHEZI

LA CEI CINCIZECI DE ANI AI LUI DINU LIPATTI

VÎRSTA VEŞNICIEI

Chipul lui Dinu Lipatti — aşa cum l-am aflat pe copertele discurilor noastre — era chipul unui om cu un suflet de o infinită blîndeţe. Zîmbetul şi ochii lui de adolescent ce descoperă tainele lumii cu uimire, învăluie pe cei din jur cu o privire caldă pe care numai inimile alese o pot răspîndi. Cu puţini ani în urmă, în mijlocul unei nopţi de iarnă, călător întîrziat pe străzile unui oraş străin, am aflat în vitrina unei case de discuri un profil ce mi-a ţintuit privirea din primele clipe. Era un om peste care suferinţa se abătuse împlîntînd urme adînci şi nemiloase. Dar ceea ce te fascina într-adevăr era nobleţea acestui profil, aura de învingător care-l învăluia şi făcea să dispară stigmatele durerii. Era privirea aceea inspirată şi transfigurată a celui ce nu cade copleşit nici atunci cînd chinurile atroce prevestesc sfîrşitul .Era Dinu Lipatti şi am înţeles atunci în miezul nopţii de iarnă, ce superbă luptă a dat omul acesta cu boala care nu l-a învins niciodată chiar dacă la treizeci şi trei de ani l-a răpit dintre noi. La treizeci şi trei de ani, vîrsta la care şi Eminescu a încetat să mai scrie. Un tragic destin din multele cîte au încercat cultura noastră vom zice nemîngîiaţi de-a pururi. Dar Dinu Lipatti, tînărul ce pornise în lume din matca aceasta românească, de la şcoala noastră muzicală atît de temeinică — reprezentată în cazul lui de Florica Muzicescu şi Mihail Jora — unde s-au format atîtea nume ce au făcut şi fac gloria artei universale — nu poate fi plîns. Lacrimile noastre, ale celor pentru care el a fost mai întîi un nume şi apoi un univers de nebănuite şi mereu proaspete miracole, şi-ar afla justificarea dacă Dinu Lipatti la treizeci şi trei de ani ar fi fost doar o promisiune. Dar la vîrsta aceea el era un artist desăvîrşit şi lăsase umanităţii nu numai interpretări fascinante, ci — şi aceasta mi se pare cu totul remarcabil — interpretări exemplare, interpretări desăvîrşite. De aici mîndria de a-l fi ştiut şi de a şti că dintre noi a plecat şi al nostru a fost necontenit. Pentru că numele lui nu a rămas un nume printre altele într-un catalog de discuri, ci o culme a perfecţiunii, aşa cum citim despre cîteva tălmăciri ale sale din opera lui Chopin: „În fiecare caz, interpretarea lui Lipatti este cea mai bună din toate versiunile acestor opere... Toate sînt din punct de vedere al expresiei şi al artei pianistice manifestările cele mai pure ale unei arte supreme". Mă opresc aici, dar orice moment al sensibilităţii umane a fost recreat de el, orice partitură care a fost distilată prin văpaia sufletului său de poet de o incandescenţă ce mergea spre esenţele pure — a căpătat valori care nu şi-au pierdut nici astăzi ecourile, ci s-au sublimat în marmora nemuririi. El nu a fost un artist printre alţii, ci un ales între alţii, unul din aceia care au avut menirea să demonstreze ce infinite şi niciodată istovite resurse lirice sălăşluiesc în sufletul nostru românesc, ce sublim aliaj de vis, de nostalgie, de imaginaţie fără hotare am făurit de-a lungul veacurilor. De aceea, pe Dinu Lipatti nu-l plîngem precum se plîng cei prea devreme plecaţi dintre noi. El întruchipase totul în creaţii definitive, el era încă din tinereţe nemuritor. De aceea, cînd la Geneva, în ultima lună a lui 1950, o coardă din acelea care au creat armonia desăvîrşită a lumii a încetat să mai vibreze, cu toţii am ştiut că ea se alăturase întru veşnicie celor ce au sporit corola de minuni a lumii. Să ne gîndim că săptămîna aceasta ar fi împlinit cincizeci de ani? Nu! Geniul nu are vîrstă. El are vîrsta perfecţiunii, a frumosului şi a desăvîrşirii. Să ne gîndim că ar fi avut acum cincizeci de ani. Putea oare Dinu Lipatti să fie bătrîn? Ceea ce el a dăruit oamenilor nu se măsoară cu anii, şi refuză etalonul obişnuit. Dinu Lipatti e vîrsta veşniciei şi cu acest sentiment îi rostim astăzi numele.

Valeriu RĂPEANU

DE VORBĂ CU ECRANUL MIC

SERI ŞI SERII

Dintre multele rubrici care-ţi consumă existenţa, „Mult e dulce..." promitea să răspundă unei nevoi reale şi urgente. Trăgeam nădejde, pentru că nici presa şi nici un alt for de cultură nu manifestă o grijă permanentă şi sistematică în apărarea integrităţii şi frumuseţii limbii româneşti. Nu e vorba de a relua vechi, naive, şi adesea ridicole teorii puriste, ci de a semnala şi stăvili o anume presiune nocivă pe care diverşi factori o exercită asupra limbii corecte şi frumoase. Există o tendinţă spre şablonizare care este a semidoctismului de diverse nuanţe, o sărăcie lexicală mascată sub pretexte de „operativitate", „eficienţă", „obiectivitate" etc., după cum circulaţia rapidă a elementelor de civilizaţie modernă poartă cu sine stoluri mari de cuvinte străine care cad pe teritoriul unei limbi ca păsările obosite pe catargele corăbiilor. Se ştie că în Franţa se poartă o bătălie grea împotriva a ceea ce lingviştii au numit „franglais" sau „franscience" un fel de idiomuri hibride şi dizgraţioase, dar foarte agresive. Într-o altă ţară de limbă franceză, în Canada, s-a constituit „o zi fără greşeli de gramatică" sub lozinca: „a vorbi corect şi frumos înseamnă a te respecta". Interesant, nu?

Inaugurînd la televiziunea noastră rubrica de limbă, acad. Iorgu Iordan a lansat aceeaşi idee şi ne aşteptam ca emisiunea să se păstreze pe acest făgaş. Dar iată că au urmat nişte tovarăşe profesoare care ne-au făcut pe îndelete analiza gramaticală a unor locuţiuni, aducîndu-ne aminte de vremea cînd aşteptam cu sufletul la gură să sune clopoţelul de recreaţie. Nu, nu aşa! Apropiaţi-vă de procesele vii şi acute ale limbii, observaţi stilul presei şi al literaturii contemporane, conferinţele, textele de film şi cele ale teatrelor de estradă, loviţi fără cruţare în cei care stîlcesc limba, o reduc la cîteva zeci de cuvinte sau o „îmbogăţesc" după criteriul jurnalelor de modă. Un grămătic informat, un actor spiritual şi ochiul tău neîndurător pot face treabă bună. Aşteptăm.

Ai văzut cum au pierdut găiţenii disputa lor cu Braşovul? Nu ne bucurăm, pentru că acolo s-a cheltuit multă energie, şi entuziasm, şi bani. Poate vor învăţa că un spectacol de artă cere unitate, că nu ajunge o montare fastuoasă ca să obţii un gram din misterioasa emoţie estetică rîvnită de public. Dacă pui lîngă măştile din Năruja nişte oţelari de operetă şi vreo trei marinari, nu iese nimic. Dată fiind amploarea acestor întreceri şi caracterul lor de înaltă şcoală, ce-ar fi să se facă ulterior o analiză competentă a rezultatelor? E adevărat, ai trimis pe umele concursului o brigadă de reporteri mai mult sau mai puţin sportivi care au smuls declaraţii senzaţionale de tipul acesta: „Aş dori, sînt sigur, nu mă îndoiesc că va cîştiga echipa noastră!" Ce să spună bietul om cînd reporterul, fremătînd de curiozitate, îi înfige microfonul sub bărbie ca pe un pistol? N-ar fi mai nimerit ca în locul acestei trepidaţii veriste, după concurs să-i aduci în studio pe membrii juriului, să-şi justifice votul judecînd cu pricepere cele întîmplate pe scena a două regiunii?

Dar pentru seara de 10 martie te îmbrăţişez. O linişte adîncă şi solemnă a coborît în casele noastre. Din palatul cu lei de piatră a ajuns pînă la noi „Preludiul la unison" şi ochiul tău a trecut uşor peste chipul de medalie al marelui Enescu. De departe, dintr-un timp imemorial, auzeam glasul lui: „Important în artă este să vibrezi tu însuţi şi să-i faci şi pe alţii să vibreze". „Intermezzo pentru orchestră de coarde" a sunat ca un recviem, însoţind rugăciunea tăcută a milioane de oameni pentru unul din cele mai mari spirite ale poporului nostru şi ale muzicii universale. Nu mă îndoiesc că ne vei mai dărui asemenea nobile clipe, tu însuţi apropiindu-te astfel de adevăratele rosturi.

Nicolae JIANU

P.S. La 11 martie, seară de groază. Considerînd probabil că nu ne ajung asasinatele provocate în Scoţia de către un „Baron" pătimaş în ale artei, ne-ai oferit un supliment de crimă autohtonă. Un june prim în uniformă de miliţian s-a certat o oră cu o gaşcă de beţivi şi detracaţi, debitînd laolaltă un text cu intenţii dramatice, în realitate un şir de poliţisme răsuflate, de o platitudine exasperantă. Am reţinut însă că miliţianul, băiat bine crescut, li se adresa acelor lepădături cu apelativul... tovarăşe! Chiar aşa să se întîmple pe la miliţie? Vreau să cred că a fost un simplu... „Accident" şi că nu ne vei mai ferici cu asemenea producţii de diletantism industrios.

N. J.

TEATRUL DE COMEDIE

Prezintă alternativ

„ŞEFUL SECTORULUI SUFLETE"
de Al. MIRODAN

„CAPUL DE RĂŢOI"
de G. Ciprian

„INSULA"
de M. SEBASTIAN

„TROILUS ŞI CRESIDA"
de W. SHAKESPEARE

„UN HAMLET DE PROVINCIE"
de A. P. CEHOV

„RINOCERII"
de EUGEN IONESCU

În pregătire:

„OPINIA PUBLICĂ"
de AUREL BARANGA

„NEPOTUL LUI RAMEAU"
de DIDEROT

TREI REPERE ÎN DIVERSITATE

Climatul de libertate spirituală în care se dezvoltă, astăzi, tînăra poezie românească, își are virtuțile și servituțile sale. Nimeni nu poate contesta faptul că lirismul nostru prezintă o vastă diversitate de stiluri, expresie a unei ambianțe culturale în care personalitatea poetică — în fașă sau deplin conturată — e lăsată să se manifeste în voie, indicîndu-și, ea însăși, punctele de maximă și minimă rezistență. În același timp, nimeni nu poate contesta faptul că această diversitate oglindește, într-o mare măsură, un proces de adaptare a poeziei noastre de azi la sensibilitatea și sonurile diferite ale unor maeștri români sau străini: o mulțime de tineri, încălecînd pe fabulosul cal cu aripi, a început să „vîneze" pe teritorii care nu le aparțin. Procesul e firesc și inevitabil. Mai mult: el nu ni se pare pernicios. Dacă e vorba de pericole, considerăm cu mult mai primejdioasă — prin dogmatism și exclusivism — activitatea unor „arbitri" literari, decît braconajul artistic (poate că termenul e cam violent?!) la care se dedau — uneori fără voia lor — o seamă de tineri. La urma urmei, istoria literară cunoaște multe personalități poetice, chiar de prim ordin, care se mențin în umbra unor maeștri pe care nu i-au putut întrece. A fi influențat de cineva, înseamnă doar a demonstra că, în cultură, în poezie, nu există generații spontanee. Atunci cînd s-a încercat nașterea artificială, din nimic, a unor asemenea generații, rezultatele au fost dezastruoase. De altfel, o revoluție poetică absolută e de neconceput; afară de cazul că vrem să denumim, cu o asemenea etichetă, o experiență ca aceea a letriștilor, de pildă, care, în fond, nu e decît o tentativă de sinucidere. (Că, pentru istoria literară, sinuciderea poetică e mai interesantă — ca simpton al unei culturi — decît ratarea, asta e cu totul altă problemă...).

Poetul adevărat înovează, nu distruge. El este atît de organic înfipt în solul culturii sale, încît, asemenea unui copac, devine sensibil la cea mai slabă adiere de vînt, la fiecare curent de aer al contemporaneității; dar nu rodește decît atunci cînd e bogat alimentat de sevele subterane, de tradițiile poporului său. Noul, modernul, nu se constituie ca valoare autentică decît din momentul cînd intră într-o întreagă serie de valori, cînd figurează o nouă treaptă a unei evoluții; iar legea acestei integrări e însuși principiul organicității acelei culturi. În sensul acesta, diversitatea de care vorbim nu poate fi acceptată decît în măsura în care oglindește o dublă legătură, pe orizontală și pe verticală: cu tot ce-i propune poetica zilelor noastre, ca modele noi de sensibilitate și tehnică; și cu tot ce-i oferă, în mod necesar, tradițiile poeziei noastre naționale, ca ton și gesticulație specifică. Personalitatea poetică este, fatalmente, proiecția ideală, punctul de intersecție a unor valori înscrise pe aceste două coordonate. Există astăzi poeți care se situează la o anumită distanță pe coordonata modernismului, după cum există alții la care accentul cade pe motivele și formele tradiționale ale poeziei românești. Diversitatea liricii tinere e în funcție tocmai de aria pe care o delimitează aceste două orientări. Cu alte cuvinte, nu diferența dintre Nichita Stănescu și Marin Sorescu — amîndoi poeți de factură extrem de modernă, intelectualizați, urmăriți de „idei", receptivi la o anumită experiență poetică de circulație europeană — poate să dea măsura varietății de stiluri a poeziei tinere; ci distanța dintre lirismul lor reflexiv și, de pildă, poezia de inspirație rurală, bintuită de candorile și cruzimile copilăriei, frustă și sfielnică, a Ilenei Mălănciotu.

Iată de ce am ales, intenționat, trei poeți care — după părerea noastră — reprezintă trei repere disparate și egal distanțate între ele, în diversitatea liricii noastre de azi. Primul e Dominic Stanca, prezent în ultimul timp în **Luceafărul** și **Tribuna** cu un ciclu dacic, interesant atît prin motivele pe care le tratează, cît și prin modul în care le rezolvă. Orientarea lui e definită programatic, într-un „îndemn" limpede: **poetul urcă prin păduri nevoite/ la poarta pămîntului**, urmărind **să desferece de sub zăvoare/**

LAMPA LUI DIOGENE

inima-soare, / aurul dac (Îndemn) Familiarizat cu aura pămîntului dacic (poetul și-a petrecut copilăria în împrejurimile, bogate în vestigii trecute, ale Orăștiei), el e obsedat de **„oasele timpului"**, de un tărîm de legendă unde **adus dintr-un zîmbet de frigă crește / pe lucruri un cer neștiut (Dealul Olimp)** și unde anii se văd ca **șerpi la subsuoara scrii, ca flăcări de vînt într-o barbă de zeu (Lunca Beriului)**: e un tărîm în care **Ghebelelzis revarsă belșugul... cu dărnicie (Gorganele)**, în care florile sînt **rănile acestei cîmpii (Germizara)**. O necontenită intrare și retragere din legendă se-nfiripă între poet și acest spațiu ideal, ca o respirație a sa în durată: uneori, **Zamolxe doarme sub o tufă (Sanctuar)**, alteori, **se războiesc tăuni și vrăbii / pe lesul unui ev tăiat de săbii (Cetățuia)**. Din perspectiva de azi, poetul vede, la aceeași scară, **cetăți și cuiburi de furnici (Făieragul)**, după cum are viziunea, mereu hrănită de freamătul vieții, a ruinelor: **Țîșnet luminos retează / pragurile, erele / pe-mpătrita lor amiază / iarba-și culcă verile (Blidarul)**. Dominic Stanca are sentimentul puternic al timpului ireversibil, în aria căruia universul dacic se încarcă de o lumină mitică: **Tărîm și apă incunună/ cenușa tracă stinsă-n aer. / Pămîntul crește să răpună / îmbătrînitul vremii vaier // Și timp și volbură se-adună / pe-o rămășiță de cetate / cum urcă melcii pe-o colună / cu veșnicii de var în spate (Vîrfu lui Hulpe)**. E, aici, o originalitate fără ostentație, rezultat al asimilării personale a unei experiențe artistice specifice poeziei ardelene: o tradiție bine definită, în care licărește ceva din imagistica și preferința pentru anumite cuvinte cu „sarcină poetică" a lui Lucian Blaga, și răsună ceva din virtoșenia expresiei lui Aron Cotruș. De altfel, recentul poem **„1907" (Luceafărul**, 4 III, 1967) arată că Dominic Stanca e cotrușian, îndeosebi, în lirica socială. Meritul acestei poezii stă în faptul că nu rămîne la un decorativism istoric, ci indică un gust autentic pentru ancestral, pentru tărîmul-mumă, ceea ce constituie o notă inedită, modernă, în acest gen de poezie îmbibată de sevele tradiției. Imaginea exemplară ne-o dă strofa finală din **Regele dac**: **Și noi urcăm spre regele dac / — regele dac trădat și învins — / dar nu mai zărim decît un cepac / un singur copac sub un cer necuprins...**

La egală distanță de o asemenea experiență de revalorificare a tradiției și de lirismul reflexiv modern se situează, de pildă, **Grigore Arbore**, laureat al **Luceafărului** pe 1966. De fapt, coordonatele sale sînt comune majorității tinerilor care își caută încă o formulă proprie. Expresia acestei căutări este evidentă, în diferența de structură poetică, de la o poezie la alta. Dominantă rămîne, la toți și, îndeosebi, la poetul de care ne ocupăm, o anume sensibilitate directă și o capacitate de reprezentare imaginativă. După titlul uneia din poeziile sale (**Luceafărul**, 31.XII.1966), Arbore poate fi considerat un **„imaginator de ținuturi"**, bineînțeles, de ținuturi lirice, în sensul că elementele realității obiective se arată a fi doar semne ale stărilor de suflet: **Se-apleacă / nouros ianuarie înspre noi strigînd / prin botul unui cîine negru — / strajă pierdută undeva, pe care n-o zărim / căci anul a îmbătrînit în noi și duse-s / pe clătinări de vînt imaginile sale. (Imaginînd ținuturi)**. E o poezie de atmosferă, pătrunsă de o oarecare gravitate, bine articulată în părțile ei, dovedind că poetul este — dincolo de prospețimea sentimentelor — un temperament echilibrat, conștient de travaliul la care s-a înrobit: **Trec păsările. Îți mai amintești / lunarul șir țîșnind printre stejari / cu sunet grav, asemeni unei harfe / de nebunia vîntului străpunsă, / atunci, în risipitul sub coroane / octombrie de purpură? (Lunarul șir...)**. Acest desen liric care, prin cîte o imagine, trimite la Blaga, este, totuși, în manlera lui Ion Vinea, prin tonalitatea estompată care-l domină: **Privighetori se sting în aer, Ana, / și iar planează tulburi focuri mari de martie / prin întunericul dinspre păduri, / semn că acolo sufletul tău strigă / dintre zăpezi umbroase, ca un tînăr / și fraged animal rănit / de suflurile primăverii (Epistola V, în Luceafărul**, 11. III.1967).

Unul dintre reperele cele mai avansate pe linia modernismului îl reprezintă poezia lui Gheorghe Grigurcu, apreciat și în calitate de critic literar. Caracteristica principală a poetului este puternica sa năzuință spre concentrarea lirică, despuierea expresiei de orice retorism. Fraza lirică e nudă, dar vibrînd lăuntric de o emoție filtrată la maximum: **Planta crește în cameră / ca un orb. / Planta cerșește. / Stă cu mîna-ntinsă-n / care punem / propria ei frunză... (Planta de cameră**, în **Familia**, februarie, 1967). Într-un fel, Grigurcu încearcă o experiență-limită: descifrarea **„trimfătoarei vieți algebrice"** a cuvintelor, prin distilare intelectualistă a trăirii lirice, prin imagistica, adesea, suprarealistă (datorită îndrăznelii în asocierea termenilor), dar fără dicteul automat. Nu-i lipsește acestei poezii o pronunțată undă de solemnitate, precum în acel admirabil **Imn vieții**, care dă măsura întregului talent al autorului. Impresionant e, îndeosebi, enunțul liric, concentrat, ca un fel de simbure al viitoarei poezii: **O, moarte, dezrobire prea-neceată / în diminețile mele încă tînjind / după dragoste!... / O, moarte, dezaprobare tăcută / a tot ce-am făcut / și totuși armonie, lucire / de plîns etern!.../ Netrebnici sînt morții solemni, / morții sociali ne-ndurîndu-se / să se părăsească pe sine. // Dar tu, o, moarte, ești o simplă-ntoarcere a capului, / o expirație calmă / a celui care trăind prea adînc / deodată uită viața.** Sentențiozitatea unor asemenea versuri nu vine dintr-un deficit de lirism, ci — din contra — din adîncirea lirismului pînă la acea zonă unde devine obiectiv. Pregnanța imaginilor **(Riu vijelios adunat / într-un pumn... în Puternic ești)** e vizibilă, mai ales, în elogiul adus lui Picasso, unde asocierea expresivă a unor elemente contradictorii sugerează complexitatea lăuntrică a artei pictorului, revelatoare de antinomii existențiale: **În mușchii artei tale se contopesc, se destramă / fluviile forței, văpăi ce curgînd / prin arterele monștrilor izbucnese în paradisiace izvoare / dăruindu-ne pe un pămînt stîncos / apa vie, angelică... (Lui Picasso)**. Poet de autentică vibrație și ținută intelectuală, Gheorghe Grigurcu și-a găsit formula lirică proprie în peisajul poeziei noastre, absorbind atît de personal unele influențe încît acestea nu mai pot fi indicate fără riscul asocierilor gratuite. Este unul din poeții care indică zona experiențelor moderne pe care le încearcă astăzi lirismul românesc.

Ștefan Aug. DOINAȘ

CONSTANTIN POPOVICI — *PORTRET*

POEȚII DESPRE EI ÎNȘIȘI ȘI DESPRE POEZIE

nichita stănescu

I.

De cîte ori am putut auzi cu urechile sau am putut vedea cu ochii darul material pe care logosul ni-l face, înfățișîndu-se fie sub forma homerică ori în forma biblică a versetelor, întotdeauna am izbucnit într-un fel de rictus sardonicus, într-un fel de rîs scurt și răgușit. Îmi cer iertare pentru o astfel de intimitate, dar, împreună cu prietenul meu, poetul Grigore Hagiu, de cîte ori avem norocul să ne întîmplăm asupra unui text sacru, bucuria lui existențială ne provoacă un fel de rîs, un fel de hohot în prima lui aparență indecent.

II.

A, știu, este poate dispretul față de irealitatea noastră, e poate acel „rîsu-plînsu", căruia ploieștenii născători de o bună limbă românească au catadicsit să-i găsească o poreclă. Lumea concretă, sau, mai precis, așa-zisa lume concretă, adică lumea formală, neverosimilă în legăturile ei secrete cu simțurile formale, este infinit mai impalpabilă față de forța de real a logosului poetic, mai neverosimil încă, și mai existînd.

III.

Poetul este cel predestinat, și singurul, să nască existențe concrete. E poate o compensație masculină a neputinței ca bărbat să te divizi în două. Dacă din timpla lui Jupiter Atena se putea naște atribuindu-i-se înțelepciune pe un răgaz de două milenii și mai bine, ea în nici un caz nu s-ar fi putut naște altfel. Să fie o compensație a faptului că bărbatul nu poate naște direct? Chiar dacă este, în fine, ea este mai concretă decît o naștere biologică.

IV.

Dar ce e concretul? (din punctul de vedere al zonei estetice) ce face el, cine este, și de ce ne tulbură? Este o longevitate plecînd de la abstract spre concret, adică plecînd din depărtare către sine însuși. Copacul este mult mai puțin concret decît ideea de copac. Ba, am putea spune că el este propria sa depărtare față de ideea de sine. Ideea de sine este principalul act existențial uman. În rest, totul nu este decît o tendință către ideea de sine.

V.

Mi-au plăcut acele „exegi monumentum" care afirmau supremația cuvîntului asupra bronzului. Ele nu erau o infatuare a poetului, ci o simplă nominațiune a concretului. Întîmpinarea, darea față în față cu concretul, este un act crispant, un act de tensiune. El are masca (ce nemaipomenită intuiție a gustului antic pentru teatru, — a reprezentării tragicului ca un act concret și a înfățișării lui sub două măști, a măștii rîsului și a măștii plînsului) sonoră a cuvintelor, atunci cînd ele sînt coordonate în tendința de a devenit logos, el are acel rictus sonor sau în genere acel rictus al sensibilității manifestate prin organe specializate. Dar pentru că locul din care cuvintele devin vizibile este gura, se cuvine pentru aceasta rîsul.

VI.

Marx avusese intuiția rară a despărțirilor. El susținea că ne despărțim de societatea veche rîzînd. Evident este vorba de acea tensiune care tinde să devină concretă și care are ca semn al reprezentării rictusul. A cunoaște, întrucîtva înseamnă și a te despărți. Forma materială nu este altceva decît un lung șir de despărțiri. Din punctul de vedere estetic, logosul nu este altceva decît locul unde materia se desparte definitiv de vid

VII.

Dar nu avem de-a face cu o despărțire tranșantă, și nici cu o linie simbolică ce ar putea suporta duritatea unei confruntări dintre ceea ce este și ceea ce nu există. Actul artistic, compensație masculină a creației, suportă trecerea de la formă la conținut ca pe un fenomen al creației de concret, adică de materie.

VIII.

Fină întrepătrundere și estuar, harta materiei repetă hărțile pămîntului și ale mărilor. Asemănarea flagrantă între geografia unui creier uman și geografia terestră consistă într-un sentiment iar nu într-o coincidență. Dintre geografii, dacă ar fi să alegem vreuna, de bună seamă că am alege geografia europeană, și anume aceea a Europei furată de taur.

IX.

Adeseori împreună cu prietenul Grigore, lăsîndu-ne fermecați de logos, rîdem. E un fel de cum ar spune ploieștenii „rîsu-plînsu", e un fel de secret de a te despărți apropiindu-te, de a te despărți rîzînd de ceea ce nu este, și de a acorda acele nobile „lacrimae rerum" existenței, concretului, logosului.

X.

În fine, i-am iubit pe acei critici literari cărora nu le-au scăpat acest loc comun: lumea unui poem adeseori este mai adevărată decît însăși convenția lumei văzută prin simțuri.

XI.

Iar cît despre simțuri, rotile noastre de mașinării infernale ce sîntem, curgînd neliniștitor de zgomotos și tînzînd către real, către concret, către logos; ele, simțurile, sînt latura feminină a existenței, adică ceea ce nu poate rîde, adică ceea ce nu e în stare să plîngă.

LITERATURA ROMÂNĂ ÎN MANUALELE ȘCOLARE

CRITERII DE SELECȚIE

Ceea ce trebuie să observăm ca pozitiv la manualele școlare de **Literatură română** (ediția 1966) este în primul rînd tendința unei mai rezonabile ierarhii a valorilor estetice. În spiritul noilor cercetări istorico-literare, autorii au încercat (și într-o bună măsură au reușit) să renunțe la punctele de vedere schematice, sociologiste, care au condus în trecut la simplificări și minimalizări nedorite. Astfel, manualul de clasa a X-a, cel mai realizat dintre toate, înfățișează dezvoltarea literaturii române moderne, epoca 1848 și a marilor clasici, cu obiectivitate, reparînd erori fundamentale din manualele mai vechi. Atît Eliade Rădulescu a cărui activitate literară și culturală, deosebit de importantă, era pusă de obicei în umbra moderatei și șovăielnicei sale atitudini politice, cît și Titu Maiorescu, ale cărui merite, de asemenea, foarte importante, erau minimalizate sub eticheta globală a reacționarismului, apar acum într-o lumină reală, capabilă să ajute la înțelegerea judicioasă și cît mai completă a procesului literar. Fără a ignora caracterul idealist al esteticii maioresciene, autorii manualului subliniază, poate încă insuficient de analitic, valoarea contribuțiilor lui Titu Maiorescu în domeniul limbii literare, al folclorului, al orientării gustului public și al selecției scriitorilor pe baza unor ferme principii estetice. Anumite aspecte semnificative ale activității criticului (grija lui pentru autenticitatea artei, aprecierea celor mai de seamă opere create în epocă, ideile despre „romanul popular", despre patriotismul în opera de artă etc.) vor putea fi cu siguranță comentate mai pe larg și mai lămuritor într-o viitoare ediție. Cu toate acestea, capitolul consacrat lui Titu Maiorescu din manualul de clasa a X-a conține liniile directoare, constituind un bun început de drum. La fel de reparator ni se pare și capitolul despre Al. Macedonski, poetul mult blestemat al istoriei noastre literare pe care critica, prin temeinicele exegeze recente a reușit, în sfîrșit, să-l scoată de sub anatemă. Analiza „Nopților" și „Rondelurilor", precum și trecerea în revistă a unora dintre ideile estetice înnoitoare ale poetului oferă nu numai o dreaptă măsură asupra valorii lui Macedonski, dar și asupra rolului său de precursor al poeziei moderne românești din secolul XX.

Din păcate, etapa istorică imediat următoare, în care am fi așteptat o tratare în același spirit directiv a curentelor și grupărilor literare, scapă autorilor manualului. Au fost probabil rațiuni organizatorice, avînd în vedere învățămîntul de 12 ani, firești actualei faze de tranziție. Altfel nu ne putem explica absența lui Delavrancea și Duiliu Zamfirescu, a revistelor „Viața nouă", „Semănătorul" și „Viața românească", a unor scriitori și critici ca St. O. Iosif, D. Anghel, O. Goga, N. Iorga, Ov. Densușianu, M. Dragomirescu, G. Ibrăileanu. Dar această absență se resimte din plin în manualul pentru clasa a XI-a, unde pare că n-a mai prezidat limpezimea de vederi și obiectivitatea judecății estetice din manualul de clasa a X-a. Aici nu se ajunge la o elucidare a problemei curentelor literare și a raportului esențial dintre tradiționalism și modernism. Fiind și ei însuflețiți de o tendință înnoitoare (capitole bune despre Liviu Rebreanu, G. Călinescu), autorii acestui manual se mai cramponează încă de interpretări confuze cu privire la literatura modernistă care s-ar caracteriza „sub aspect artistic, prin preocuparea unilaterală pentru formă în dauna conținutului" (p. 11) prin „goana după inedit cu orice preț", prin „sforțarea de a cuceri interesul cititorilor nu prin conținutul unei scrieri, ci prin trucuri formale, care nu pot da naștere unei adevărate măiestrii artistice" (idem). Atîta vreme cît nu sînt prezentate curentele și grupările ca realități istorice, cu scriitorii lor reprezentativi, ele rămîn doar simple abstracțiuni, adesea eronate, ca în cazul de față. Modernismul pe care l-a cultivat E. Lovinescu la „Sburătorul" și mai înainte revistele simboliste nu poate fi pus global sub o asemenea etichetă. De asemeni, tradiționalismul scriitorilor grupați în jurul revistei „Gîndirea" nu poate fi caracterizat ca fiind în întregime reacționar, exaltînd primitivitatea și ignoranța. Curentele sînt entități mult mai ample și a vorbi de simbolismul românesc fără Bacovia, de modernism fără Arghezi, Blaga și Barbu, de tradiționalism fără Pillat și Voiculescu, înseamnă a goli curentele de scriitori, a le împinge în schemă și arbitrar. Scriitorii care au reprezentat cu strălucire literele românești dintre cele două războaie, ca H. P.-Bengescu, Matei Caragiale, L. Blaga, I. Barbu, I. Pillat, Ionel Teodoreanu, sînt expediați în cîteva fraze convenționale, în timp ce scriitori de mai mică importanță se bucură de capitole speciale. Aceeași situație o constatăm și în partea consacrată literaturii române după 23 August 1944, unde unii autori se bucură de o tratare monografică, în timp ce alții abia sînt pomeniți, iar cei mai tineri dar deosebit de interesanți, ignorați. La fel de incomplet este capitolul despre critica și istoria literară, de unde lipsesc nume ca ale lui Șerban Cioculescu și Vladimir Streinu și ale unor critici din generațiile mai tinere.

Dacă manualul de clasa a X-a se remarcă printr-o dreaptă ierarhie a valorilor și prin efortul de a-i deprinde pe elevi cu analiza estetică (de menționat alături de capitolele Eminescu și Creangă, paragrafele despre Ion Ghica și proza lui V. Alecsandri), manualul de a XI-a este construit pe o concepție ambiguă, care nu mai corespunde exigențelor științifice actuale, și pe analize disproporționate, ca, de pildă, în capitolul despre Tudor Arghezi, unde perioada dinainte de 23 August 1944, cînd poetul a dat opere fundamentale, este expusă în linii prea sumare. Se impun ca absolut necesare un spirit critic mai parcimonios și mai echitabil și o prezentare explicită, obiectivă a curentelor, a tradiționalismului și modernismului, nu atît ca poziții antagonice în istoria literară, cît ca formule coexistente și complementare. Structura lor organică nu poate fi înțeleasă prin clișee de mult perimate și exprimări apodictice, ca, de exemplu: „căutările sterpe ale artei moderniste" (p. 154) pe care le mai păstrează din păcate manualul, ci prin introducerea unui spirit riguros de selecție a valorilor artistice. De aceea, propunem să fie tratați în capitole speciale Eugen Lovinescu, Lucian Blaga, Ion Barbu, Ion Pillat, Matei Caragiale, Hortensia Papadat-Bengescu, Ionel Teodoreanu și, în același timp, să fie prezentați mai succint sau să fie numai amintiți scriitori de însemnătate medie sau mică. Manualul nu reprezintă un inventar de scriitori, ci un ghid, care oferă elevului modele de artă literară și, în acest scop, să le alegem mai prestigioase. Manualele de literatură română pentru liceu se cer puse de acord cu etapa actuală de dezvoltare a cercetării istorico-literare. Un bun început l-au făcut autorii manualului de clasa a X-a. Dar el trebuie continuat fără întîrziere.

Al. SĂNDULESCU

DE LA CITITORI

DESTINUL UNUI CÎNTEC

Prin anii 1912—1913, participînd cu tatăl meu — muncitor în portul Brăila — la unele manifestări muncitorești, printre alte producții artistice, am auzit și cîntecul „La 11 Martie", legat de un episod al răscoalelor țărănești din anul 1907, petrecut la Galați:

La unsprezece martie, zi de primăvară,
Pe strada Domnească, țăranii se strecoară.
Unde se duc, sărmanii, atîta popor!
Merg la Prefectură cu plîngerea lor.

În toamna anului 1918 — luînd contact direct cu mișcarea muncitorească, am cunoscut o altă versiune a acestui cîntec, actualizată după represiunea manifestației antirăzboinice, petrecută tot la Galați, în vara anului 1916:

La treisprezece iunie, în Piața Portului,
Muncitorii pașnici, victime au căzut.

Ambele variante — pe o melodie de vals lent — le cîntam la diversele manifestări cultural-artistice, cînd — după o altă baie de sînge, săvîrșită în Piața Teatrului Național din Capitală, în iarna anului 1918 — o nouă versiune le-a luat locul:

La treisprezece decembrie, în Piața Teatrului,
Muncitorii pașnici, victime au căzut.

Această ultimă variantă a fost armonizată și a intrat definitiv în repertoriul corurilor muncitorești. Dacă din punct de vedere al realizării artistice, versurile au unele lacune, din punct de vedere istoric, rămîn un document al vremii.

Din activitatea în aceste formații mi-a rămas pasiunea de culegător al folclorului muncitoresc, și printr-un tovarăș — Jean Arhip — am identificat pe autorul primei versiuni a acestui cîntec: plugarul Const. Badiu, mort în primul război mondial. Cîntecul a fost spus pentru prima oară la priveghiul lui Ivan Dumitru Ciurea, împușcat în 1907.

Ion BOBOC
muncitor tipograf-pensionar
București

INSCRIPȚIE LA „1907" DE TUDOR ARGHEZI

(Urmare din pagina 3)

nu te-ai gîndit / Că un băț doar, de chibrit, / Ar da foc într-o clipită / La mătasea împletită"). Toată absurda alcătuire este reflectată în acele parodii de texte oficiale (Raport de prefect, Telegramă cifrată, Răspuns la telegramă), *în care unda de ironie subterană purifică stilul voit de proces verbal și incită la contemplație, declanșează perceptia poetică.*

Odată epuizat tabloul corupției, revolta poetului intră în faza maximă de mînie și indignare cînd caută a desluși fața satului. El regăsește atunci pe paleta sa pasta cenușie, otrăvită de care se slujise în fixarea acelor imagini de infern din Drumu-i lung: *„Au rămas în sate vii / Numai cîteva stafii / Fără păr, fără gingii / Un' mă duc și un' mă port / Pute-a candelă de mort. / Maicile și vacile-au / Înțărcat, săracile / Gura umblă după sîn / Frămîntînd un hoit bătrîn / Ugerile, țițele, / Aspre ca țărițele" etc. (versuri datate Tg. Jiu, 1943). Efectele mizeriei la 1907 depășesc închipuirea comună, ceea ce apărea calcinat, supt de ultima vlagă în tabloul anterior, afectează însăși integritatea materiei, pusă de poet sub semnul cangrenei, dezagregării viscoase, teribile: „Copiii zac de gușter și coptură, / Țîșnită din ureche și ochi, ca o untură; / De oftică, de friguri, de scrofuri și pelagră / De uscăciune sau de bubă neagră"* etc. (Cauza cauzelor). *Pe un asemenea teren, germenele revoltei încolțește uneori anarhic, ca o deslănțuire de forțe oarbe* (Stane căpitane), *dar în stare să-și asocieze tot ceea ce poartă și are de apărat o cît de mică fărîmă de viață. „Toată firea și simțirea / îs de-acum cu răzvrătirea", conchide poetul în* Doină pe fluier. *În replică la portretele celor vinovați de neagra prăbușire a satelor, poetul surprinde în* Pătru al Catrinei *tipul revoltatului pentru dreptate, pedepsitor în numele umiliților și obiditilor ,un alt „județ al sărmanilor", care compensează lipsa unei înțelegeri mai evoluate, printr-o demnitate de nesdruncinat, printr-o încredere absolută în tăria celor pe care îi reprezintă.*

În fine, și ultima coardă a rapsodului care este de astădată Arghezi, suavitatea sa din atîtea trecute „cîntece", împerecheată cu o mireasmă liturgică de psalm, vibrează măcar odată în acel grav „peizaj" lăuntric vitregit de bucuria atît de elementară a soarelui și a naturii, ca un semn al epuizării sale silnice, brutale (În deșert). *Niciun fel de gesturi vehemente n-ar fi ajuns să exprime atît de plastic deplina contopire cu revolta populară, participarea și dimensiunea copleșitoare a durerii ,decît această intuiție a sufletului pentru care apar zadarnice pînă și strălucirea cerului, lumina ce scaldă firea veșnică: „La ce folos că-mi strălucești, tu, soare, / C-ai pus grădina noastră-n sărbătoare, / Că pardosești pămîntul cu covoare, /Ștergare și peșchire, și plocate, / Și-așterni cărările nemaiumblate, / Că umpli casa de lumină albă, / Că ne atirni de ramuri salbă după salbă / ...Mi-i vătămată inima de viață. / Ea cere noapte negură și ceață".*

La capătul lecturii frescei argheziene despre 1907, din care se desprinde făptura poetului impunătoare, acuzatoare, asociind patetismul cu sarcasmul, iubirea și ura, blestemele cu profetismul inaripat, versurile Testamentului *de altădată se încarcă de noi rezonanțe.*

„Slova de foc și slova făurită
Împărechiate-n carte se mărită.
Ca fierul cald îmbrățișat în clește.
Robul a scris-o, Domnul o citește,
Făr-a cunoaște că-n adîncul ei
Zace minia bunilor mei".

CEZAR PETRESCU

„1907"

(Urmare din pagina 3)

lui se împing tumultuoase pe o albie mai îngustă, cîteva scene rămîn memorabile.

Clipele de încordare maximă, după care urmează ruptura spontană, ilogică aproape — însă perfect credibilă — scînteia care face să explodeze conștiința colectivă încărcată de ură sînt notate cu o pană viguroasă.

Cu toate scăderile lui — în parte remediate, însă printr-un fel de hibridizare, prea departe de momentul genetic al operei — romanul **1907** al lui Cezar Petrescu, mai ales prin ultimul volum, reprezintă un document de epocă și un document scriitoricesc, venit din partea unui prozator care a ambiționat să dea o cronică românească a veacului XX.

BLOCNOTES FRANCEZ

1. NISA

La Nisa, însoritul oraș cu o sută de mii de pensionari, orașul tineresc în mansardele căruia bătrînii vin să moară ca într-un tăcut și tainic cimitir al elefanților, orașul exuberant care a dat în judecată societatea Air France pentru că zgomotul jeturilor tulbură odihna cartierelor din preajma aeroportului, la Nisa, orașul cu două cazinouri unde veteranii scăpătați ai mesei verzi își notează ore întregi în carnețele căderea bilei în ruletă pentru a miza „științific" și a pleca imediat cu cîștigul de 15 sau 20 de franci, la Nisa unde și-a ratat sinuciderea Panait Istrati, un septuagenar îmi spunea:

H. MATISSE — *INTERIOR CU FERIGĂ NEAGRĂ*
Expoziția de desen și acuarelă franceză (de la Matisse pînă azi)

„Bătrînețea"? Nu există.. Există o „anumită vîrstă" care nu poate fi socotită cu exactitate prin numărul anilor. Bătrînețea e o stare care vă cere trei ceasuri pentru a face ceea ce înainte făceați într-o jumătate de oră. Oribil ar fi să te oblige cineva să mai faci același lucru într-o jumătate de oră. Aceasta e cauza care ne obligă să ne abandonăm meseriile: imposibilitatea de a mai menține ritmul..."

La Nisa, orașul în care ar fi trebuit să ajungem în tinerețe, atunci cînd anii ne jucau ca niște cîrlionți pe frunte — cum spune Eugen Jebeleanu — și nu atunci cînd fetele tinere ne privesc cu pietate, la Nisa unde păsările călătoare vin toamna și pleacă primăvara, n-am crezut niciodată că se poate muri de bătrînețe.

2. LUSTRAGIUL

— Te rog, repede că mă grăbesc.

— Ce dorește domnul?

— Fă-mi pantofii.

— Îmi pare rău dar am închis.

— Cum ai „închis" Ce dracu ai închis? Așa poți să-mi spui să intru pe ușă, sau să fiu atent să nu-ți sparg geamurile șandramalei. Doar n-ai nici ușă, nici ferestre. O ladă cu perii și cîteva cutii și borcane cu cremă.

— Îmi pare rău domnule, dar v-am spus, am închis!

— Și cum, mă lași să merg așa?

— Ce v-aș putea sfătui eu?

— N-am nevoie de sfaturi, ci de pantofi curați. Plătesc cît îmi ceri.

— Nu vă cer nimic, că eu cînd închid, nu mai lucrez.

— Bine, dar plătesc oricît.

— Cît, oricît?

— Cît vrei.

— Pentru azi am cîștigat de-ajuns. Acu mă duc la masă.

— Bine, dar un ban în plus nu strică. Mîine o să lucrezi mai puțin.

— Nu pot. Tot atît trebuie să lucrez.

— Atunci poate că stringi ceva parale... Agonisești...

— Și ce să fac cu ele?

— Îți cumperi o barcă și două, trei undițe.

— Eu n-am nevoie decît de o undiță. Ce să fac cu restul peștelui?

— Îl vinzi, și mai cumperi o barcă.

— Și cum să stau în două bărci?

— Mai angajezi un om. Îl pui și pe el să pescuiască, iei plase, prinzi pește din ce în ce mai mult și îl vinzi.

— Și cu banii ce fac?

— Ieși un pescar... Pe urmă un vas mare pe care fabrici conserve. Cutreieri mările și descarci în porturi marfa gata. Aici aveți o groază de bogății numai că voi, latinii nu știți să le exploatați.

— Bine domnule, și pe-urmă ce fac?

— Ce să faci? Ajungi milionar ca mine și la 50—60 de ani ai strîns destul, vii aici cîte o săptămînă, două pe an și stai cu burta la soare...

— Da? Păi eu acum ce fac? Și n-am decît 18 ani... Îmi pare rău domnule, dar am închis.

3. PÈRE LACHAISE

O sută de hectare închiriate veșniciei undeva în inima clocotitoare a metropolei. Cred că nici cimitirele medievale ale musulmanilor nu sînt mai tixite decît acesta. Alinierea mormintelor — coroană de plumb lîngă coroană de plumb, cavou lîngă cavou, tabernacol lîngă tabernacol, sarcofag lîngă sarcofag, o carapace de solzi de piatră acoperă pămîntul cu o crustă funebră înălțînd spre cer însemnele distincției celor dispăruți — bazoreliefuri cu blazoane aristocratice, cruci sclipitoare, marmore scumpe, hieruvimi îndurerați cu aripile frînte, flori vii și flori moarte, candele reci și toate afumate... La suprafață morții își mai păstrează încă însemnele obîrșiei, opulența barocă le apasă osemintele sub greutatea ei, dar dacă cineva ar avea puterea să ridice toată această pădure de monumente funerare, odată cu scoarța groasă de numai doi metri, ar descoperi o uniformitate uluitoare.

O, loc de veci al întunericului săpat în inima orașului-lumină, cît de sclipitor ești pe dinafară, cît de grav de măreția ta mută, cît de orgolios în etalarea numelor distinșilor tăi chiriași, și ce jalnic, umil și anonim ești pe dedesupt, acolo unde totul e egal și uniform...

Dar cei mai chinuiți sînt copacii acestui cimitir de piatră. Striviți între morminte, cu rădăcinile încorsetate în alinierea rigidă a cutiilor de beton, încercînd neputincioase să le străpungă pereții pentru a-și suge hrana, copacii aceștia sînt torturați de morții rătăciți printre rădăcinile lor cu o cruzime diavolească. O macara puternică a fost pusă să scoată din pămînt unul dintre copaci pentru a face loc unui mort ilustru. Și cînd puternicul cîrlig a smuls arborele bătrîn, între rădăcinile lui încîlcite, după niște ciudate forme geometrice rămăsese prins ca într-o crincenă îmbrățișare un sicriu cu capac de zinc. Înăuntru, oasele sunau calp ca o talangă ruginită.

4. CHILIPIR

— Domnule, nu scăpați chilipirul! Trei „pix-uri" un franc! Numai un franc trei pixuri! Fiecare cu pastă de altă culoare, ușor manevrabile, simple, estetice, cel mai formidabil cadou numai un franc, trei pixuri! Ieri le vindeam cu doi franci bucata, azi, la lichidare, că e ora unu și încă n-am mîncat nimic, preț de faliment, de trei ori mai puțin decît mă costă, adică trei pixuri un franc, un singur franc, atît cît dați pe două bilete de metro, sau pe un cornet de castane.

— Lasă-mă dom'ne, sînt plin de pixuri, unde vîr mîna în buzunar, numai de pixuri dau.

— Oferiți-le prietenilor!

— Le-am oferit!

— Dar nu din astea... Priviți... Stați o clipă că nu vă costă nimic privitul... Uitați-vă ușor manevrabile, pastă alunecoasă, bilă șlefuită, culoare splendidă.. Toate trei un singur franc, preț de lichidare, o clipă numai, priviți-l și pe ăsta albastru, țineți așa puțin la haina dumneavoastră ori-cît vreți să rămîn cu o bucățică din ea în mînă? Uitați! Azur ultramarin, lazulită, cerul lui Michelangelo sau privirea lui Fra Diavolo... Sau ăsta roșu: buzele lui Brigitte Bardot, inima însîngerată a lui Rudolf Valentino... Toate trei, albastru, roșu și negru numai un franc, de șase ori mai ieftin ca ieri, și de zece ori mai ieftin decît cele pe care o să le vînd după ce voi mînca...

— Uite ce e! îți dau un franc și mă lași în pace! Numi dai nici un pix!

— Mulțumesc domnule, o clipă numai, aveți în buzunarul batistei șase pixuri.

— Faci pe mărinimosul?

— Nu, dar mi-ați dat un franc

— Și nu ți-am cerut nimic.

— Eu nu pot să primesc pomană!

— Atunci de ce îmi dai șase?

— Așa-i frumos! să vă fac o plăcere... Dumneavoastră faceți o afacere, fac și eu una... Mai dați-mi un franc și le-ați achitat pe toate... De ce să nu marșați mai departe la un chilipir cu care o singură dată în viață vă puteți întîlni?

Ioan GRIGORESCU

În revista iraniană **Gehan-i Nou** (Universul nou) nr. 4—5 (pe lunile șahrivăr și mehr — a 6-a și a 7-a în calendarul solar iranian) au apărut traduceri în limba persană din opera a cinci poeți români contemporani: Violeta Zamfirescu („Puritatea iubirii"), Ion Horea („Din nou"), Aurel Gurghianu („Mina"), Ion Alexandru („Sfîrșitul războiului") Gellu Naum („Am fost tînăr"). Traducerile sînt semnate de literatul Kasem Sanaavi.

La rîndul ei, o altă revistă iraniană, **Muse** (Ciorchinele) publică în nr. 27 din data de 25 hordad (luna a 3-a a anului iranian) traducerea unei nuvele a lui Nicolae Tic, de asemenea, sub semnătura lui Kasem Sanaavi.

După ce a prezentat cititorilor săi cîteva noutăți din literatura română contemporană prin intermediul unui interviu luat poetei Ana Blandiana, prozatorilor Ștefan Bănulescu și Ben Corlaciu și criticului Matei Călinescu, și apărute în nr. 12/1966, revista de literatură universală **Inostrannala literatura** din Moscova a publicat în nr. 1/1967 versuri de Mihu Dragomir și Mihai Beniuc; la ancheta „Pentru ce ați ales genul fantastico-științific?", publicată în același număr, răspund, printre alții, scriitorii Ion Hobana și Radu Nor.

Revista italiană de literatură și artă **Ad Libitum** care apare în orașul natal al lui Rafael Sanzio, Urbino, publică în primul său număr pe 1967 o interesantă discuție cu privire la pictura secolului XX, discuție purtată pe marginea ultimei Bienale de la Veneția. Participă critici de artă și profesori universitari, dintre care notăm: Giulio Carlo Argon, Arnoldo Battisoni, Nicola Ciarleta, Giorgio Bomparde, Luciano Fabi, Waltere Piacesi.

Majoritatea subliniază noutatea și grația de lumini a marelui nostru Țuculescu, prezent la amintita Bienală cu o parte din lucrările sale. În intervenția sa, Nicola Ciarleta, profesor de estetică la Universitatea din Roma, insistă asupra originalității lui Țuculescu, asupra motivelor sale de inspirație folclorică, exprimîndu-și regretul că „la această mare operă am ajuns postum".

Aceeași revistă inserează un ciclu din volumul de poeme **Păsări de lut** (Uccelli di argilla) de Darie Novăceanu, însoțite de o notă biografică. Sînt publicate poemele **Semințe ale mișcării, Sfîrșit de poem, Îmi uit aici, A fost un ceas, Cît mai tîrziu, Boii, Păsări de lut.**

PREZENȚE ROMÂNEȘTI

În Turcia a apărut primul număr al revistei de literatură universală **Dünyaya Açilan Pencere** (Fereastră deschisă către lume). Concepută pentru a pune la îndemîna cititorului de rînd texte reprezentative din literatura universală clasică și contemporană, revista inserează în aceste prime pagini poezia **Noi vrem pămînt** (Toprak Isteriz) de George Cosbuc, în traducerea lui Yusuf Nevzat, precum și un scurt reportaj despre sărbătorirea centenarului poetului.

Noua publicație, avînd subtitlul **Cep Dergisi** (Colecție de buzunar) apare sub egida editurii Varlik, al cărei director, poetul și literatul Yaşar Nabi Nayir, traducător și editor al lui Panait Istrati în Turcia, a fost oaspete al țării noastre cu prilejul jubileului centenar de la nașterea lui Cosbuc.

La editura Seghers din Paris a apărut, în colecția **Autour du monde**, o culegere din versurile Mariei Banuș purtînd titlul **Joie** (Bucurie).

Traducerea și prefața volumului sînt semnate de Eugène Guillevic.

Dostoievski și Kafka

TRENUL IMAGINAR (I)

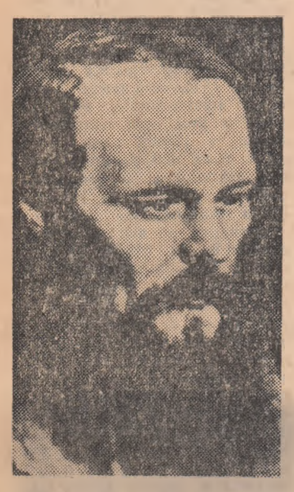

Dacă ne închipuim istoria literaturii ca un traseu feroviar și proiectăm o călătorie a cărei gară finală ar fi *Procesul* lui Kafka, una din stațiile de pornire pe care o putem alege este și *Dublul*. Recitind, acum, cel de al doilea roman dostoievskian, unele similitudini în desfășurarea narativă încită exercițiul critic, îndeamnă la confruntări și judecăți asociative. Nu se scoală domnul Goliadkin într-o zi puțin buimac ca un om care nu este sigur dacă s-a deșteptat sau mai doarme, dacă e înconjurat de o lume reală sau rătăcește în sfera plăsmuirilor încîlcite ale unor vise? La fel, în primele rînduri din *Procesul*, eroul, abia trezit, poate că e încă prada unei semireverii și acest debut la hotarul dintre somn și starea conștientă, cînd veracitatea trăirilor rămîne sub semnul incertitudinii, apare comun multor scrieri ale lui Kafka. O analiză subtilă a raportului ambiguu dintre coșmar și banalitatea cotidiană a fost întreprinsă într-o monografie renumită (Marthe Robert — *Kafka*). Ora fatidică pentru domnul Goliadkin și pentru Josek K. este aceeași, ora opt dimineața, numai că în timp ce în cazul funcționarului petersburghez, deși priveliștea cenușie de toamnă nu prevestește, de la început, nimic bun, evenimentele fatale se ivesc mai pe urmă, dincoace, în locul tabietului zilnic, al micului dejun, ordinea e subit încălcată și eroul constată, ca într-o intrigă polițistă, că, încă culcat în pat, se găsește într-o situație de arest. Nici domnul Goliadkin nu va beneficia de o prea lungă amînare. Probele dificile prin care trece ne arată însă că singurul care observă bizareria unor inadvertențe, singurul care în fața circumstanțelor ieșite din obișnuit posedă în continuare facultatea *mirării* este totuși Iacov Petrovici. Pentru cei din jur suita întîmplărilor pare firească, decurge din natura lucrurilor și de aceea nu stîrnește vreo tresărire de uimire. Înseamnă așadar că ei sînt stăpîni pe o înțelegere a mersului vieții la care neîndemînatec, năuc, veșnic în contratimp, domnul Goliadkin năzuie abia să ajungă. Eforturile lui sînt disperate, fiecare nedumerire sinceră e urmată îndată de o altă încercare de reparare a erorii care consumă vizibil o mare energie. Sortite însă eșecului, demersurile poartă din ce în ce mai mult o pecete de ridicol.

Tot astfel atras într-o capcană, numai Josef K. continuă să se mire de ciudatele întorsături pe care i le rezervă destinul: în schimb indivizii care asistă la zbaterea sa, se poartă ca și cum ar fi total convinși de coerența faptelor. Ei știu probabil ceva ce el nu știe și oricît se străduiește nu i se permite pătrunderea în templul inițierii. Acuzat de un delict care nu i se dezvăluie, Josef K. nu renunță imediat la seninătate, mirarea lui e mult timp liniștită, un calm întreținut de convingerea că nu s-a abătut de la inocența funciară. Spre sfîrșit, îl cuprinde panica și edificat asupra faptului că nu poate opri un mecanism ce acționează infailibil (resorturile îi sînt doar lui ascunse), el admite sancțiunea pentru vina pe care n-o mai neagă, cu toate că nu i se precizează, nici atunci, fondul ei. Mai agitat mai frenetic domnul Goliadkin pornește la luptă, îi bănuiește pe toți colegii și superiorii din greoiul aparat administrativ în care se află și el încadrat că sînt complici la o conjurație îndreptată direct împotriva lui. Mobilurile ei îi scapă, face numeroase presupuneri, niciuna nu se confirmă și mereu mai derutat eroul se simte prins într-o rețea de intrigi și calomnii care au o forță cumplită a descalificării. Cu toate acestea e gata să ceară iertare, să ia culpa asupra sa, oricare ar fi ea (nici el nu poate afla ce infracțiune a săvîrșit). Cu prețul umilirilor și al pocăințelor vrea să fie absolvit, să fie *reintegrat*. În efortul de conciliere gesticulația lui, ca și a altor personaje dostoievskiene, e convulsivă, cu plînuri și goluri care se succed imprevizibil. Mai stăpînit, eroul lui Kafka nu se lasă condus de impulsuri, aduce argumente, despică meticulos toate șansele de salvare, angajează ostilitățile pe tărîmul raționamentelor. Pentru realizarea comuniunii, aprobă amîndoi, la o diferită intensitate afectivă și spirituală, mai obscur sau mai conștient, ideea autoispășirii. Imprejurarea că Josef K. e dotat cu o mare perspicacitate intelectuală, iar mintea domnului Goliadkin cedează din ce în ce mai mult invaziei de întuneric, nu schimbă esența întîmplărilor contemplate, paradoxal relația lor cu lumea e totuși asemănătoare, nebunia fiind, cum vom vedea, doar o metaforă a neputinței de acomodare. Privite din unghiul de observație al personajului, fără aspirația spre *totalitate*, faptele sînt înfățișate în ambele romane ca și cum ar deține un coeficient deplin de obiectivitate; într-o alianță tacită cu eroul, cititorul nu pretinde o altă perspectivă asupra lucrurilor, beneficiază de aceleași informații — minimum privilegiu — și se oprește nedumerit în fața aceloraşi enigme. Fiindcă nu pune la îndoială autenticitatea descripției, ascultînd consemnul, acceptînd convenția artei, efectul estetic e considerabil și, oricît ar părea de curios, nu se știe dacă într-un fel tocmai optica subiectivă solidară nu-l conduce, pentru cazurile înfățișate, mai aproape de adevăr.

Ramura genealogică de la Dostoievski spre Kafka este considerată de mulți cercetători, ca o coordonată a prozei moderne. „Nimic nu este mai arbitrar decît a-l opune, astfel cum se face adesea azi, celui care dacă n-a fost magistrul său, a fost cel puțin precursorul său, cum a fost — fie că ei își dau seama sau nu — precursorul aproape al tuturor scriitorilor europeni din timpurile noastre", afirmă Nathalie Sarraute *(De Dostoievski à Kafka* — vol. *L'ère du soupçon)*. Pentru romanciera franceză orgoliul și înjosirile, mila și cruzimile, lumina și tenebrele din universul lui Dostoievski exprimă în ultimă instanță nevoia vitală a unui contact cu semenii. La o altă dimensiune a istoriei, tatonările feluriților K. mărturisesc aceeași necesitate a comunicării, setea de a umple un vid. Lui Kafka însuși nu i se pare că e „despărțit de toate lucrurile printr-un spațiu gol"?

O ierarhie rigidă, posacă, aberantă în formalismul și birocrația ei, mecanică și indiferentă la toate apelurile, respinge orice revendicare de independență. În culoarele departamentale din instituția taristă sau în cancelaria de bancă, secțiune din angrenajul statului habsburgic, individul e supus unei metodice despersonalizări. Veleitățile romanului *Dublul* le definește chiar Dostoievski cînd îi dă de știre fratelui său că intenționează să crecze „un tip colosal ca semnificație socială". Cît despre *Procesul*, esteticieni marxiști, ca Ernst Fischer (Revista „Sinn und Form" nr. 4/1962) au dezvăluit convingător intuiția lui Kafka ale cărui romane reflectă alienarea omului într-un cadru economic marcat de legile producției capitaliste. Cu toate că îl anexează literaturii absurdului, și Camus e de acord cu ideea că *Procesul* conține semnificații social-istorice, cărora li se poate conferi un relief important. *(L'espoir et l'absurde dans l'oeuvre de Franz Kafka* — Appendice — vol. *Le Mythe de Sisyphe)*. Într-o inteligentă exegeză, Nathalie Sarraute nu șovăie să considere *Procesul*, o dovadă a spiritului vizionar kafkian: romanul anticipează universul de tip concentrationar fascist, ultimă expresie a mutilarii sufletești. E evident că și în *Dublul* și în *Procesul* un mecanism tiranic, lesne de delimitat istoric, îi contestă omului pînă și dreptul la identitate. Cînd solicită locul care li se cuvine în societate, atît domnul Goliadkin cît și Josef K. sînt constrînși să se prezinte mai întîi în fața unui examen misterios și ulterior li se arată batjocoritor că n-au cum să certifice nici propria

CĂRȚI ȘI IDEI

lor existență. Alegoric, inadaptarea la un sistem de viață, e zugrăvită în forme cutremurătoare. Mutînd discuția pe plan estetic, al construcției de tipuri, exponenții „noului roman" francez, în special Alain Robbe-Grillet, după ce înregistrează fenomenul de devitaminizare și deseroizare a personajelor în unele opere contemporane, conchid, în mod extremist, că însuși caracterul, ca entitate literară, văduvit de atributele lui fizice și psihice, se evaporează, își pierde identitatea. Opinii exagerate fiindcă nu se aplică pretutindeni, ele o împing pe autoarea *Tropismelor* să susțină — ceea ce e greu de demonstrat — că și figurile din marile romane ale lui Dostoievski, de la care ar începe fenomenul de dispariție a personajului, nu sînt decît suporturi neutre, uniforme, ale unor stări de spirit răscolitoare.

Ca să evalueze virtuțile protestatare de ordin social, critica e obligată să examineze formele intermediare, modul mediat prin care în ultimul secol cărți de faimă universală reproduc — cu maximă exactitate — un adevăr al istoriei. Factura subiectivă a relatării sau construcția parabolică în unele din aceste cărți nu contrazic mărturia pe care ele o aduc asupra epocii, chiar pe căi indirecte de răsfrîngere, de refracție a imaginilor. Nu poate fi ignorat nici aspectul supraetajat al edificiului, care, obiectiv, îngăduie inepuizabile valorificări. Din diverse perspective, atît *Dublul* cît și *Procesul* descoperă alte fațete complimentare, neantagonice.

Etic, patetismul e mai grav la Josef K. decît la domnul Goliadkin. În fața asediului, eroul își păstrează demnitatea, se sforțează chiar să atingă pragul de sus al conștiinței. Deși Castelul, profilat la distanță, se arată intolerant, inaccesibil, speranța cît de infimă, pe care o relevă Camus, animă căutările. Spre a obține grația, eroul nu abdică însă de la integritatea morală. În *Procesul*, înainte de execuție, Josef K. se teme ca rușinea să nu-i supraviețuiască. Adesea, în ciuda manifestărilor contradictorii și Iacov Petrovici declară că vrea să lepede orice mască, să înlăture ipocrizia, mai ales în raporturile de serviciu. Concepția lui despre onoare, despre dreptate și nedreptate nu se opune încă destul de net concepției colegilor săi, altitudinea etică a dezbaterii va crește vertiginos în următoarele romane dostoievskiene. Avînd un presentiment sinistru, în final, domnul Goliadkin își ia capul între mîini și scoate un țipăt. De la Dostoievski la Kafka etica, sub orice înveliș s-ar prezenta, e unul din cei doi termeni fundamentali ai conflictului tragic. Cînd eroii se lovesc de obstacolele puse în cale de propria lor conștiință se aude scrîșnetul teribil al ciocnirii: cu o fervoare nepotolită ei vor să stabilească frontiera dintre interdicție și permisiune, dintre libertate și datoria față de aproapele lor. Arta majoră nu e posibilă nici pentru autorul *Dublului* nici pentru cel al *Procesului*, fără ca eroii lor să se întrebe care sînt rigorile condiției umane, fără ca ei să abordeze problematica demnității, a menirii omului și a înțelegerii conștiente sub asaltul patimilor. Primatul criteriului etic pentru comentariile criticii actuale e elocvent formulat în articolul recent al lui Ion Ianoși, „Dostoievski și Nietzsche" *Contemporanul* nr. 7/1967). Chiar în limbaj teologic, dialogul omului cu divinitatea se petrece la o tensiune pe care numai dilemele superioare ale spiritului o pot provoca. Accentul metafizic-existențial e mai pronunțat în *Procesul*. Între Tatăl atotputernic și fiul rătăcitor emisarii justiției supreme se interpun ca niște mijlocitori mediocri, corupți, dizgrațioși, — splendidă revelație l, dar înzestrați cu o funcție care le asigură un ascendent zdrobitor. O mașinărie stupid de complicată, barbară duce totuși la îndeplinire verdictele în *Colonia penitenciară*. Atît de demn de dispret, adversarul uzează în *Procesul* de o superioritate covîrșitoare, o posesiune a lucrurilor de care eroul e aprioric frustrat. Șocul răzvrătirii depinde de acest inechitabil raport de forțe. Puterea pe care se sprijină făpturile de ajuns de insignifiante din biroul domnului Goliadkin nu este doar o zămislire a unei sensibilități bolnave. Instalați pe diferitele trepte ierarhice, consilierii, imbecili în trufia lor, îl torturează pe sfiosul și stîngaciul Iacov Petrovici. Rebeliunea eroului e ineficientă, fiindcă inamicii săi transpun în practică un implacabil program de atrofiere a personalității, dar și fiindcă, feriți de ispita „subterranei" dovedesc în comparație cu domnul Goliadkin un coeficient sporit de normalitate. Dacă Josef K. îl depășește pe antecesorul său din *Dublul* prin severitate etică, luciditate, vocație de a descifra rebusurile spiritului, mîntuirea nu îi este nici lui dăruită și e silit să respecte aceeași poruncă, prin care e de fapt ostracizat în afara lumii normale.

Poemul petersburghez, cum își subintitulează Dostoievski cartea, apare aici clar dezavantajat de alăturare, el fiind doar o dibuire în primul tunel din labirintul zguduitoarelor înfruntări ale inimii și rațiunii descrise de *Crimă și pedeapsă*, *Idiotul* sau *Frații Karamazov*. Prin grandoarea dezbaterii, aceste romane ar fi sprijinit desigur mult mai trainic analizele paralele. Am optat însă pentru *Dublul* ținînd seama nu numai de acele similitudini de situații menționate, ci și pentrucă într-un itinerariu Dostoievski-Kafka această stație de pornire scoate la iveală și alte concordanțe. Să nu uităm, domnul Goliadkin încă n a comis *crima*. Pe urmă abia în mod repetat și obsesiv omorul va fascina voința celor „posedați", îi va purta spre situațiile limită, cînd se vor încumeta să sară dincolo de bine și de rău. Dacă unii nu-l vor înfăptui, ei îl vor visa, îl vor realiza mintal, îl vor acoperi cu o voluptoasă complicitate. După crimă, nimic nu-i va mai putea însă reține, oribilul păcat le va răvăși existența și va cere reîntoarcerea spre omenesc pe calea Golgotei. Josef K. se consideră multă vreme, ca și domnul Goliadkin, un inocent și, în orice caz, vina care i se impută, n-o cunoaște. Atît de deosebiți ca structură și ca mentalitate, ei n-au trăit însă efectiv tentația răului și nici calvarul remușcării. Condamnați de un tribunal ocult (aceasta e în fond și soarta lui Iacov Petrovici), li se impune supliciul de a dezlega ei înșiși taina damnațiunii lor.

S. DAMIAN

RETROSPECTIVE

umberto saba

ZORI

Sînt zorii. Ziua care se vestește
ca o durere îmi va fi. Cu toate astea
o voi trăi, voi reajunge-n seara
poaspătă, la pacea cu dușmanii-nvinși
chiar în mine însumi. Viața mea
e toată-așa; așa mi-o zugrăvesc și vesel
prin fereastra deschisă privesc ora
– ca în adîncul unui balon de săpun –
zămislind iarăși casele, copacii.

MUNCĂ

Odată
viața-mi era ușoară. Pămîntul
flori, fructe-mi dăruia din abundență.

Acum destelenesc un sol uscat și dur.
Cazmaua
se izbește de pietre și mărăciniș. Trebuie
să sap adînc, precum acel ce caută comori.

ALBERTO

Murind, o damigeană mi-ai lăsat
în dar, plină cu vin vechi, și pipa ta;

din pipă voi fuma în ore dense
de amintiri, gîndind la blîndețea
ce-o răspîndeai în jur, și cum viața
ți-a devenit cu neputință
acel vin
va îmbăta o lacrimă în ochii
fratelui tău străin în America
atunci cînd se va-ntoarce.

LOC DRAG

Umblarăm toată după-amiaza căutînd
un loc unde din două vieți să facem una.

Vuitoare viața matură, ostilă
amenința tinerețea noastră.

Dar ajunși aici unde mai cîntă greieri,
cîtă liniște sub această lună!

TREI ORAȘE

1. Milano

Printre pietrele și ceațurile tale trec
ca un vilegiaturist. Mă odihnesc în Piazza
del Duomo. În locul
stelelor
în orice seară se aprind cuvinte.
Nimic nu te odihnește de viață
ca viața.

2. Torino

Mă voi întoarce în ocolul primitor
al munților tăi, la străzile prelungite
ca niște sunete de trîmbiță.
Apoi, curînd,
într-o ciudată mutenie voi evita prieteni,
întîlniri.

Dar îl voi căuta pe soldatul Salamano
cel mai aspru la vorbă, cel mai ferm
la datorie, în el virtutea ta se oglindește

Voi căuta uzina în care-mbătrînește.

3. Florența

Pentru a-l îmbrățișa pe poetul Montale
– generoasă e tristețea sa – mă aflu
în orașul ce mi-a fost drag. E ca și cum
fiece piatră bătută de piciorul meu ar fi
inima mea, mîhnirea mea
de odinioară.

Dar nu-mi pare rău. Se naște
– altă constelație – o vîrstă nouă.

CAPRA

Am vorbit cu o capră.
Era singură pe pajiște, priponită.
Sătulă de iarbă, topită
de ploaie, behăia.
Acel egal behăit, îi era geamăn
durerii mele. Și i-am răspuns, mai întîi
în glumă, apoi pentru că durerea e veșnică,
are un glas și nu se schimbă niciodată.
Acest glas îl auzeam
gemînd într-o capră însingurată.

Într-o capră cu chipul semit
auzeam, învrăjbite, orice altă viață,
orice alt rău pătimit.

PRIMĂVARĂ

Primăvară care nu-mi placi, vreau
să spun că dînd colțul unei străzi
presimțirea ta mă rănea
ca un tăiș. Umbra subțire încă
de goale ramuri pe pămîntul încă gol
mă tulbură, de parcă și eu aș putea,
ar trebui
să renasc. Mormîntul
pare nesigur la apropierea ta,
primăvară, tu care mai mult decît
oricare anotimp
nemilos învii și ucizi.

EPIGRAF

Viu, cuvîntam unui popor de morți.
Laurul mort îl refuz și cer uitare.

În românește de ILIE CONSTANTIN

gazeta literară

Organ săptămînal al Uniunii Scriitorilor din Republica Socialistă România

Redacția: București, Bd. Ana Ipătescu 15. Telefon: 12.94.44; 11.39.36; 12.74.26

Administrația: Șos. Kiseleff 10. Telefon: 18.33.99

Abonamente: 3 luni, 13 lei; 6 luni, 26 lei; 1 an, 52 lei

Imprimat la Întreprinderea poligrafică „Informația"